KOMISJA DO ZBADANIA GOSPODARKI PRZEDSIĘBIORSTW PAŃSTWOWYCH

TAJNE

Niniejszy egzemplarz sprawozdania wręczono JWPanu Min. Inż. Cz. Klarnerowi

CZĘŚĆ SZCZEGÓŁOWA SPRAWOZDANIA

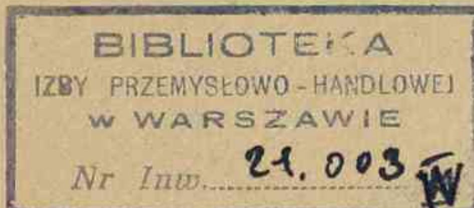
1. GRUPA CHEMICZNA

TOM IIa

I. Wstęp.

II. Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Mościcach i w Chorzowie

III. „Azot" Spółka Akcyjna w Jaworznie

1937
Warszawa.

KOMISJA DO ZBADANIA GOSPODARKI PRZEDSIĘBIORSTW PAŃSTWOWYCH

WSTĘP DO GRUPY CHEMICZNEJ.

Na liście przedsiębiorstw wchodzących w skład Związku Przemysłu Chemicznego Rz.P. znajdujemy następujące przedsiębiorstwa państwowe / i półpaństwowe/ :

1/Spółka Akcyjna Eksploatacji Soli Potasowych we Lwowie /Kałusz,Hołyń i Stebnik/

2/Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie

3/"Azot" Spółka Akcyjna w Jaworznie,

4/Państwowa Wytwórnia Prochu w Pionkach,

5/Zakłady Chemiczne "Grodzisk"S.A. w Warszawie /Grodzisk i Hajnówka/,

6/Fabryka Chemiczna "Gzichów"S.A. w Warszawie

7/Przemysł Chemiczny "Boruta"S.A. w Zgierzu

8/Towarzystwo Starachowickich Zakładów Górniczych S.A. w Warszawie.

Oprócz tego państwo posiada jeszcze dwa przedsiębiorstwa chemiczne,a mianowicie :

9/Jarot

10/Wygoda

oraz dwa niewyodrębnione z administracji wojskowej zakłady : Rembertów i Fort Bema.Wreszcie szereg innych przedsiębiorstw państwowych i półpaństwowych,jak Huta Pokój,Polmin,Skarboferme i Wspólnota Interesów posiada chemiczne oddziały fabrykacyjne.

Z dziesięciu wyżej wymienionych przedsiębiorstw chemicznych badaniom Komisji zostało poddane tylko siedem,a mianowicie Chorzów -Mościce,Pionki,Boruta,Azot i Grodzisk oraz Tesp i Starachowice,Jarot zaś,Gzichów i Wygoda zostały omówione jedynie przy sposobności omawiania Boruty i Grodziska.Z siedmiu

wreszcie przedsiębiorstw,które zostały objęte szczegółowemi referatami,pięć tylko t.j. Chorzów,Mościce,Pionki,Boruta, Azot i Grodzisk zostały zaliczone do tak zw. grupy chemicznej, natomiast Tesp do grupy górniczej,a Starachowice do grupy metalowej.W rozważaniach niniejszego wstępu wzięto mimo to Tesp częściowo pod uwagę

Tablica I.

Sprzedaż /w tysiącach złotych/produktów przedsiębiorstw chemicznych pozostających w gestji państwowej /według sprawozdań podkomisji/ :

	1933 1933/34	1934 1934/35	1935 1935/36	1936 1936/37
Chorzów-Mościce	39.667	39.143	44.054	60.562
Tesp	13.567	16.351	15.656	
Pionki	16.159	15.501	13.277	16.868
Boruta	6.802	8.718	9.803	11.757
Azot	2.135	2.840	3.298	
Grodzisk	2.531	3.107	3.667	4.355
Gzichów	913	760	760	
RAZEM	81.774	86.420	90.515	

Uwaga: Rokiem obrotowym wszystkich wyżej wymienionych przedsiębiorstw z wyjątkiem Chorzowa - Mościc i Tespu jest rok kalendarzowy.

Przytoczone wyżej cyfry obrotu przedsiębiorstw chemicznych,których gestja znajduje się w rękach Państwa,należałoby obecnie porównać z cyframi obrotu całego przemysłu chemicznego w Polsce, co pozwoliłoby nam zdać sobie sprawę z tego,jaką rolę odgrywają ilościowo w przemyśle chemicznym przedsiębiorstwa państwowe.

Świeżo ukazała się obszerna /ok.600 stron/publikac-

publikacja p.t.:"Wytwórczość Chemiczna w Polsce" wydana nakła dem Związku Przemysłu Chemicznego Rzeczypospolitej Polskiej /Warszawa 1937/.Otóż w publikacji tej na/stronie 3./czytamy;

"Wysokość ogólnych obrotów artykułami chemicznemi można ustalić tylko pośrednio - na podstawie wielkości produkcji chemicznej,co nie jest ani łatwe,ani dokładne.

"Dane statystyczne dotyczące wartości produkcji chemicznej są niedość ścisłe,; nadto nie pozwalają wyciągać wniosków porównawczych za poszczególne lata wskutek zmiany cen i nomenklatury t.j. zaliczania artykułów w wykazach statystycznych do coraz to innych działów wytwórczości chemicznej.

"Przyjmując jednak za podstawę wartość produkcji chemicznej podaną za rok 1934 /ostatni rok objęty statystyką/na 679.000.000.zł;porównywując cyfrę tę z wartością produkcji chemicznej w 1929 roku :808.000.000. zł. i biorąc równocześnie pod uwagę stosunek wskaźników can przemysłowych w roku 1934 do roku 1929 jak 59,5 do 98,6 /1928 =100/,dochodzi-my do wniosku, że wartość produkcji chemicznej w roku 1929,przerachowana na poziom cen z roku 1934 wynosić mogła zaledwie 489.000.000.zł.

"Stwierdza to wydatny wzrost produkcji.

"Chcąc teraz zdać sobie s-prawę z przybliżonej wartości produkcji w roku 1935,musimy oprzeć obliczenie na oficjalnie podanej cyfrze na 1934 rok : 679.000.000.zł. i porównać wskaźniki robotniko-godzin w produkcji chemicznej.Wskaźniki te wynoszą 81,5 za rok 1934 i 86,8 za rok 1935.

"Z odpowiedniego obliczenia wynika,że wartość produkcji chemicznej w roku 1935 przyjąć możemy na 724.000.000.zł."

Tyle "Wytwórczość Chemiczna w Polsce"

Nie chcąc jednakże opierać się na dość dowolnych powyższych oszacowaniach, pozostaniemy przy cyfrych Głównego Urzędu Statystycznego za rok 1934.

Täblica II.

Sprzedaż /w tysiącach złotych/ produktów polskiego przemysłu chemicznego w 1934 r. /według wydawnictwa:Statystyka Przemysłowa/

1.	Produkty suchej dystylacji węgla	92.753
2.	" " " drzewa	4.808
3.	Włókno sztuczne	45.659
4.	Produkty organiczne oprócz osobno wymienionych /barwniki i inne/	42.137
5.	Nawozy sztuczne	47.881
6.	Farby mineralne	11.468
7.	Gazy techniczne	6.895
8.	Produkty nieorganiczne oprócz osobno wymienionych	48.847
9.	Wyroby farmaceutyczne	23.070
10.	Wyroby kosmetyczne	18.628
11.	Wyroby tłuszczowe	96.411
12.	Wyroby gumowe	48.805
13.	Farby malarskie, emalie, lakiery, pokosty, atramenty i t.p.	28.260
14.	Produkty dytylacji ropy naftowej i gazoliny	113.071
15.	Inne wyroby	16.585
	R a z e m	645.278

Celem uzyskania porównywalności obu powyższych tablic, musimy wprowadzić do nich kilka bardzo istotnych poprawek: tablica I wymagałaby uzupełnienia jej cyframi sprzedaży "Jarotu" oraz działów chemicznych "Huty Pokój", "Skarbofermu", "Starachowic",

i "Wspólnoty Interesów", co spowodowałoby jej powiększenie conajmniej o jakieś 1.000.000 złotych oraz odjęcie od niej czysto-górniczej, kopalnianej części obrotów "Tesp u", czyli zredukowania zamieszczonych w powyższej tablicy cyfr "Tesp u" do jakichś 9.000.000. złotych, na tyle bowiem należy oceniać czysto chemiczne obroty "Tesp u". W rezultacie, zamiast cyfry 86.420.000 złotych otrzymalibyśmy dla roku 1934 cyfrę 80.069.000 złotych. Przyjąć zatem należy, że ogólna suma sprzedaży osiągnięta w roku 1934 przez państwowe przedsiębiorstwa chemiczne wyniosły 80.000.000 złotych.

Tablica II wymagałaby również uzupełnienia cyframi chemicznej części obrotów "Tesp u" t.j. około 9.000.000 złotych. Jednocześnie należało by wyłączyć z niej sumy sprzedaży produktów dystylacji ropy naftowej i gazoliny w wysokości 113.071.000 zł. gdyż cyfry te będą porównywane przy okazji omawiania działalności "Polminu".

Przyjmuje zatem, że ogólna suma sprzedaży, osiągnięta w 1934 roku przez polski przemysł chemiczny /państwowy i prywatny/ wynosiła

	zł.645.278.000.
-	" 113.071.000.
	zł.532.207.000.
+	" 9.000.000.
	zł.541.207.000.

okrągło zł.540.000.000.

A zatem obrót przedsiębiorstw chemicznych państwowych wyniósł w roku 1934 złotych 80.000.000, obrót ogółu przedsiębiorstw chemicznych /państwowych i prywatnych/ wyniósł w tym samym roku złotych 540.000.000. Stosunek przedsiębiorczości państwowej

do przedsiębiorczości prywatnej wyraża się w przemyśle chemicznym procentowo mniej więcej, jak 14,8% do 85,2%. Nie trzeba zapominać, że te 14,8% są reprezentowane przez sześć przedsiębiorstw państwowych, podczas gdy owe 85,2% są rozdrobnione między przeszło 100 pozostałych członków Związku Przemysłu Chemicznego i kilkuset innych niezrzeszonych przedsiębiorstw prywatnych. x/

Ważne jest również ustalenie wysokości kapitałów zaangażowanych w produkcję państwową i prywatną w tej dziedzinie.

Statystyka spółek akcyjnych w Polsce wykazuje na ultimo 1933 roku sumę kapitałów zakładowych zaangażowanych w przemyśle chemicznym następująco;

93 spółek krajowych		zł.221.463.000	
5 " zagranicznych		" 7.929.000	
R a z e m		zł.229.392.000	
Po dodaniu dwu przedsiębiorstw państwowych:			
Chorzów Mościce	zł.113.280.000		
P i o n k i	" 43.595.000	" 156.875.000	
największą z licznych spółek z ogr. odp. /Solvay/		" 40.000.000.	
kapitały innych spółek i firm około		" 10.000.000	
O g ó ł e m		zł.436.267.000	
w tem kapitały państwowe		" 159.598.000	czyli 36,63 %
reszta kapitały prywatne		" 276.669.000	" 63,37 %

x/ Obliczenie powyższe odbiega od dokonanego w Rozdziale VIII części ogólnej Sprawozdania. Różnice tłumaczyć się mogą traktowaniem innego roku oraz odmiennemi podstawami obliczenia.

Obie powyżej przytoczone grupy liczb dadzą się ująć w następujące zestawienie:

	Kapitały		Obroty	
	mil. zł	%%	mil. zł	%%
przedsiębiorstwa państwowe	160	37	80	15
przedsiębiorstwa prywatne	277	63	460	85
R a z e m	437	100	540	100

Jak widać z powyższego zestawienia stosunek obrotu do kapitałów zakładowych kształtuje się w prywatnym przemyśle chemicznym korzystniej niż w przedsiębiorstwach państwowych. Ze względu jednak na to, że przedsiębiorstwa państwowe produkują na ogół inne artykuły niż prywatne, stosunek zaś obrotu do kapitału jest zależny od rodzaju produkcji i waha się w ogromnych granicach, wyprowadzenie z tych cyfr jakichkolwiek wniosków, zwłaszcza na niekorzyść przedsiębiorstw państwowych nie jest możliwe.

Stosunek ten przedstawia się ostatnio w poszczególnych przedsiębiorstwach państwowych jak następuje:

	Kapitał zakładowy w tys.zł	Obrót w tys.zł
Chorzów - Mościce	113.280	60.562
Pionki	43.595	16.868
Boruta S.A.	3.750	11.757
Grodzisk S.A.	2.600	4.355
Azot S.A.	2.000	3.298
Gzichów S.A.	300	760
Wygoda S-ka z o.o.	500	30 x/
Razem	166.025	97.630

x/ Wygoda jest wydzierżawiona. 30.000 zł przedstawia sumę czynszu dzierżawnego.

Następnym wysuwającym się zagadnieniem jest stosunek ilości robotników zatrudnionćh w przemyśle państwowym i prywatnym w tej dziedzinie.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego ogólna ilość robotników zatrudnionych w polskim przemyśle chemicznym w roku 1936 wynosiła 35.300 robotników /Mały Rocznik Statystyczny 1937 strona 242 /.

Cztery główne przedsiębiorstwa państwowe zatrudniają łącznie 7.562 robotników, a wraz z przedsiębiorstwami siostrzanymi 8.000 robotniów.

Otrzymuje się więc następujące zestawienie:

	ilość robotników	% %
przedsiębiorstwa państwowe	8.000	22,7
przedsiębiorstwa prywatne	27.300	77,3
Razem	35.3000	100,0

W rezultacie otrzymuje się następujący obraz porównawczy przedsiębiorczości państwowej i prywatnej:

	kapitały	robotnicy	obroty
przedsiębiorstwa państwowe	37 %	23 %	15 %
przedsiębiorstwa prywatne	63 %	77 %	85 %
Razem	100 %	100 %	100 %

Działalność Państwa jako przedsiębiorcy rozpoczyna się w polskim przemyśle chemicznym już od chwili odzyskania niepodległości. Kształtowała się ona w pewnym stopniu pod wpływem konieczności natury gospodarczej i politycznej. Nie bez znaczenia było też przejęcie przez Państwo części obecnego stanu jego posiadania w tej dziedzinie w drodze sukcesji po monarchii austriackiej i pruskiej. Do tej kategorii należą udziały w przedsiębiorstwach "Tesp"x/ i "Azot". Ten ostatni wynosił wówczas /dnia 1.I.1919 roku/ 47,14 % /obecnie 100 %/.

---

x/ Omówiony w grupie górniczej.

W roku 1922, na mocy postanowień Traktatu Wersalskiego, Skarb Państwa przejął na własność Fabrykę Związków Azotowych w Chorzowie, jako część majątku Rzeszy Niemieckiej na Górnym Śląsku. Zawarta w związku z tym ugoda przed Trybunałem Haskim przyznała Skarbowi Rzeszy odszkodowanie w wysokości ponad 14 milionów złotych. Suma ta została spłacona na rachunek Skarbu Państwa przez samo przedsiębiorstwo. Chorzów produkował wówczas karbid i nawozy azotowe. Objęcie Chorzowa przez Skarb Państwa odbiło się ujemnie na "Azocie", gdyż przedsiębiorstwo to musiało oddać przedsiębiorstwu chorzowskiemu cały sztab wykwalifikowanych pracowników, a ponadto przewaga nowoczesnych urządzeń Chorzowa nad przestarzałymi urządzeniami "Azotu" była tak poważna, że "Azot" był zmuszony przestawić się zupełnie na inną produkcję, a mianowicie przystąpił do fabrykacji żelazocjanków sodu, potasu i wapna.

Przejęte po zaborcach przedsiębiorstwa nastawiły inicjatywę państwową na gospodarkę nawozową, tak że obecnie , poza przemysłem superfosfatowym Państwo posiada monopol faktyczny w dziedzinie wszelkich rodzajów przemysłu nawozowego.

Od pierwszej też niemal chwili istnienia odrodzonego Państwa Polskiego Skarb Państwa angażował się w przemyśle chemicznym, posługując się w tym celu dwojaką

metodą - zakładania własnych przedsiębiorstw i udzielania kredytów.

Samodzielną inicjatywę gospodarczą wykazał Rząd przystępując w roku 1922 do budowy fabryki prochu w Pionkach, oraz w r.1926 do budowy azotowni i chlorowni w Mościcach.

Działalność kredytowa Skarbu Państwa odnosiła się już od r.1919 do "Azotu" i do "Boruty", a począwszy od r.1926 do "Grodziska". W jej rezultacie Skarb Państwa stał się w 100% właścicielem "Azotu" i "Jarotu" oraz w prawie 100% właścicielem "Boruty" i "Grodziska", przez "Grodzisk" dysponentem "Gzichowa" i "Wygody". Nie należy wreszcie zapominać, że przez Wspólnotę Interesów i Skarboferme,Skarb Państwa jest posiadaczem 34,75% faktycznego kapitału akcyjnego "Lignozy".

Co do działalności kredytowej Państwa należy zaznaczyć, że Rząd nie udzielał kredytów wtedy gdy mogły one podtrzymać i ożywić przedsiębiorstwo, t.j. w chwili gdy przedsiębiorstwo zaczynało odczuwać trudności finansowe. Dopiero gdy przedsiębiorstwo było zagrożone upadłością, na skutek inicjatywy Ministerstwa Spraw Wojskowych,Bank Gospodarstwa Krajowego występował z interwencją.

Klasycznym przykładem tego zachowania się Państwa była "Boruta". Dopiero w r.1924 gdy "Boruta" była już zagrożona upadłością,B.G.K. na wniosek M.S.Wojsk. przeprowadził sanację finansową przedsiębiorstwa udzielają mu poważniejszych kredytów. Saldo kredytów B.G.K. udzielonych Borucie na koniec roku 1924 / przed interwencją M.S.Wojsk./

wynosiło zaledwie zł. 351.794, na koniec zaś 1925 /po interwencji M.S. Wojsk/ wzrosło do zł. 2.850.000.

Pozostaje obecnie rozpatrzyć przemysł państwowy z punktu widzenia produkowanych przezeń artykułów. W tym ujęciu 15%-owy udział tego przemysłu w produkcji krajowej ma bardzo duże znaczenie.

O ile chodzi o pierwiastki, to przemysł państwowy jest jedynym producentem siarki /Tesp/, nie ma to jednak większego znaczenia ze względu na to, że krajowa produkcja siarki jest znikoma i niemal całe zapotrzebowanie na ten produkt pokrywa się importem głównie z Włoch /siarka sycylijska/.

O ile chodzi o związki sodu, to poza chlorkiem sodu, czyli solą kuchenną wydobywaną sposobem górniczym, przy konkurencji Monopolu Solnego i Zakładów Solvay., przemysł państwowy /Azot, Chorzów, Mościce i Boruta/ posiada monopol faktyczny w zakresie azotanu sodowego, /saletry sodowej/, azotynu sodowego/nitryt/, dwusiarczanu sodowego /bisulfat/, hydrosulfitu, podchlorynu sodowego i żelazocjanku sodowego, natomiast konkuruje z przemysłem prywatnym w zakresie boraksu, nadboranu sodowego, oraz sody amoniakalnej i żrącej.

O ile chodzi o związki potasu, to przemysł państwowy /Azot i Tesp/ posiada monopol w zakresie azotanu potasowego /saletry potasowej/, chlorku potasowego/soli potasowych/ siarczanu potasowego, węglanu potasowego, potażu żrącego /wodorotlenków potasu/, ługu potasowego i żelazocjanku potasu.

O ile chodzi o związki miedzi, to przemysł państwowy /Azot/konkuruje z przemysłem prywatnym w zakresie siarczanu miedzi i zieleni szwajnfurckiej.

O ile chodzi o związki wapnia,przemysł państwowy /Azot,Chorzów-Mościce i Grodzisk/ posiada monopol cjanku wapnia, octanu wapnia i żelazocjanku wapnia,konkuruje zaś z przemysłem prywatynm w zakresie karbidu i chlorku wapnia /wapna bielącego/

O ile chodzi o związki azotu przemysł państwowy /Boruta oraz Chorzów - Mościce/ posiada monopol na kwas azotowy.

O ile chodzi o związki siarki przemysł państwowy /Boruta i Pionki/ konkuruje z przemysłem prywatnym w zakresie kwasu siarkowego.

O ile chodzi o związki chloru przemysł państwowy konkuruje z przemysłem prywatnym w zakresie kwasu solnego.

O ile chodzi o kwasy organiczne,przemysł państwowy /Grodzisk/ konkuruje z przemysłem prywatnym w zakresie kwasu octowego.

O ile chodzi o produkty chemicznego przerobu drewna przemysł państwowy /Grodzisk,Jarot,Starachowice/konkuruje z przemysłem prywatnym w zakresie węgla drzewnego,kalafonii,terpentyny i octu.

O ile chodzi o nawozy sztuczne, to przedsiębiorstwa państwowe posiadają niemal monopolistyczne stanowisko w nawozach azotowych: azotniak, siarczan amonowy, wapnamon, saletra wapniowa, saletra sodowa rolnicza, saletrzak i nitrofos. Wszystkie wyżej wymienione nawozy azotowe są wytwarzane w Polsce wyłącznie przez Chorzów-Mościce. Jedynie w zakresie siarczanu amonowego spotyka się przemysł państwowy z konkurencją gazowni i koksowni. W nawozach fosforowych Chorzów-Mościce są monopolistami supertomasyny. Natomiast superfosfaty kostne i mineralne oraz mączki kostne stanowią domenę przemysłu prywatnego. Konkurencja istnieje jedynie w za-

kresie tomasyny /"Huta Pokój"/ i mączki fosforytowej /Pionki/. Wreszcie w nawozach potasowych, w zakresie wszystkich ich rodzajów, kainit, sól potasowa, kalinag, "Tesp" ma monopol faktyczny.

W zakresie materjałów wybuchowych sytuacja jest następująca: O ile chodzi o półfabrykaty, czyli t.zw. materjały wybuchowe wyjściowe, które służą do wyrobu właściwych materjałów wybuchowych i do wyrobu barwników organicznych, to produkcja ich znajduje się częściowo w rękach państwowych, częściowo zaś w rękach prywatnych, przyczym pomiędzy poszczególnymi fabrykami istnieje samorzutny t.j. nie wynikający z porozumień kartelowych podział pracy a mianowicie:

"Nitrat" /fabryka prywatna/ produkuje: dwunitrotoluen ciekły, nitrozwiązki toluenu i trójnitrotoluen /trotyl/, "Lignoza" zaś /również prywatna/ produkuje czteronitrometyloanilinę /tetryl/.

Natomiast "Boruta" /fabryka państwowa/ produkuje kwas pikrynowy /trójnitrofenol/, nitronaftalen, dwunitronaftalen i trójnitrorezorcynę, "Pionki" zaś /również państwowe/ produkują bawełnę kolodionową i strzelniczą.

Konkurencja istnieje tylko w jednym produkcie, a mianowicie dwunitrotoluen stały jest produkowany i przez "Borutę" i przez "Nitrat".

O ile chodzi o wszelkie produkty końcowe, jak materjały wybuchowe: powietrzne i skalne, prochy, spłonki zapalniki, lonty ternity i artykuły pirotechniczne, to producentami ich na wielką skalę są trzy skartelizowane fabryki, a mianowicie dwie prywatne "Oswag" i "Lignoza" i jedna państwowa: "Pionki". Skartelizowana jest tylko dostawa na rynek prywatny /materjały wybuchowe dla górnictwa/ przyczem kontyngenty poszczególnych fabryk są następujące: "Oswag" - 15%

"Lignoza" - 63% i "Pionki" - 22%. Natomiast w dziedzinie dostaw dla wojska Pionki mają stanowisko niemal monopolistyczne. Poza tym istnieje jeszcze jedna fabryka prywatna /belgiska/ "Boryszew", produkująca specjalny gatunek prochów nitrocelulozowych bezdymnych. Wytwórnia Amunicji Nr.1 w Warszawie /Fort Bema/, Fabryka Prągłowskiego we Lwowie i Fabryka "Sirius" w Poznaniu produkują artykuły pirotechniczne, a Wytwórnia Amunicji Nr.2 w Rembertowie wytwarza lonty.

Niezmiernie szeroki zasięg przemysłu państwowego sprawia, że owiele łatwiej jest wyliczyć te dziedziny przemysłu chemicznego, w których Państwo nie jest zaangażowane, niż te które znajdują się pod wpływami kapitałów państwowych.

Nie jest więc Państwo zaangażowane w produkcji niektórych pierwiastków np. cynk, wszelkich stopów /np.cyna do lutowania/, niektórych gazów /np. acetylen/, artykułów fotograficznych /płyty, błony, papiery, chemikalia/, tłuszczów i olejów roślinnych /np. olej kokosowy, konopny, rycynowy/, margaryny, mydeł, ceraty i jedwabiu sztucznego.

Obecnie należy przejść do oceny działalności Państwa w dziedzinie przemysłu chemicznego. Rola przedsiębiorstw państwowych w tej dziedzinie w ciągu badanego okresu miała niejednokrotnie charakter pionierski i twórczy. Dość przytoczyć tu przykład Boruty. Nie było to jednak zjawiskiem powszychnym. Przedsiębiorstwa państwowe, dzięki pomocy finansowej Państwa, były postawione w najlepszych warunkach pracy. Dzięki temu mogły i powinny były stać się przedsiębiorstwami pod każdym względem przodującymi. Tymczasem Komisja była zmuszona podkreślić w swych sprawozdaniach szczegółowych, że zdarzało się w niektórych wypadkach, iż przedsiębiorstwa, które jako

prywatne odegrały rolę pionierską, po upaństwowieniu traciły ten charakter, wdając się w niepotrzebną, a niejednokrotnie ostrą walkę konkurencyjną z przedsiębiorstwami prywatnymi.

Na czoło zagadnień wymagających reformy w drodze aktu ustawodawczego wysuwa się w dziedzinie przemysłu chemicznego kwestja przymusu koncesyjnego w niektórych gałęziach wytwórczości chemicznej.

Zasadniczo, polskie prawo przemysłowe stoi na gruncie t.zw. wolności przemysłowej; każda osoba może prowadzić przemysł, czyli obowiązuje zasada wolnego współzawodnictwa. Od zasady tej/czyni jednak polskie prawo przemysłowe szereg wyjątków i ustanawia kilkanaście grup przemysłów koncesjonowanych t.j. takich, przed których rozpoczęciem należy uzyskać od władz administracyjnych na prowadzenie danego przemysłu pozwolenie nazywane pospolicie koncesją.

W dziedzinie wytwórczości chemicznej do t.zw. przemysłów koncesjonowanych należą:

a/ wyrób i sprzedaż wszelkiego rodzaju materjałów i przedmiotów pyrotechnicznych i wybuchowych,

b/ przedsiębiorstwa wyrobu syntetycznych barwników organicznych oraz syntetycznych półproduktów organicznych, służących do wyrobu barwników i materjałów wybuchowych, przyczym przymus koncesyjny rozciąga się również na przypadki technicznej rozbudowy takich przedsiębiorstw, oraz

c/ wyrób kwasu azotowego.

Należy podkreślić, że przymus koncesyjny został rozszerzony w 1934 r. na wyrób barwników i półproduktów barwnikarskich, na skutek kampanii prowadzonej w tym kierunku od 1931 r. przez przedsiębiorstwo państwowe "Boruta". Szczegóły dotyczące wyłącznie przemysłu barwnikarskiego są omówione w sprawozdaniu

szczegółowym, dotyczącym przedsiębiorstwa "Boruta". Na tym miejscu wypada tylko podkreślić te momenty, które mają znaczenie bardziej ogólne i zasadnicze. Należy więc przede wszystkim przypomnić, że przed nowelizacją prawa przemysłowego w 1934 r. przeciwko projektowi noweli wypowiedziały się stanowczo zarówno oficjalne organy samorządu gospodarczego /Izby Przemysłowo-Handlowe/, jak i wolne organizacje gospodarcze ze Związkiem Przemysłu Chemicznego na czele. Szczególnie niebezpiecznym dla zasady wolności przemysłowej jest precedens rozszerzający przymus koncesyjny na przypadki rozbudowy technicznej przedsiębiorstw, gdyż przy rozszerzającej wykładni, za rozbudowę techniczną mogłaby być uznane każde zwiększenie produkcji, dokonane kosztem chociażby drobnych ulepszeń lub zmian w aparaturze. Ujemną stroną przymusu koncesyjnego jest krępowanie inicjatywy prywatnej, zwłaszcza w tych działach, w których jest już zaangażowany kapitał państwowy, gdyż przy zasięganiu opinii istniejących przedsiębiorstw pokrewnych, przedsiębiorstwo państwowe bardzo łatwo uzyska posłuch szermując chociażby owym elastycznym argumentem o marnotrastwie inwestycyjnym i w rezultacie uprawnienia koncesyjne władz administracyjnych albo są wykonywane po linii interesów przedsiębiorstw państwowych, albo też stosowanie ich jest dowolne, przypadkowe i pozbawione jakiejkolwiek linii wytycznej, tem bardziej, że brak przepisów wykonawczych. W każdym razie uprawnienia te nie stały się instrumentem prawidłowej rozbudowy przemysłu chemicznego. Konsekwencją tego powinno być zniesienia prawa o przymusie koncesyjnym w przemyśle chemicznym.

Niezależnie zresztą od merytorycznej oceny powyższego prawa nasuwa się uwaga, że nowelizując je państwo nie uwzględniło jednolitego stanowiska samorządu gospodarczego i związku

branżowego, idąc całkowicie po linii postulatów przedsiębiorstwa państwowego. Nie jest to zresztą jedyny przykład, że przedsiębiorstwo państwowe narzuca swoją wolę Ministerstwu powołanemu do kierowania życiem gospodarczym kraju. Tego samego rodzaju rezultaty osiągnęły państwowe przedsiębiorstwa chemiczne w szeregu przypadków w zakresie polityki celnej, komunikacyjnej i t.d., o czym mowa w poszczególnych referatach. Nie wiele przesady będzie w twierdzeniu, że polska polityka rozwoju przemysłu chemicznego została w ten sposób zidendyfikowana z polityką rozwoju omawianych przedsiębiorstw państwowych. Oczywiście czasem względy ogólnej polityki gospodarczej przesądzały posunięcia Rządu sprzeczne z interesem przedsiębiorstw chemicznych nietylko prywatnych, ale i państwowych, gdy naprzykład w interesie rolnictwa obniżano ceny nawozów sztucznych, lub gdy w traktatach handlowych przyznawano ustępstwa kosztem krajowego przemysłu chemicznego.

Należałoby starać się, aby Ministerstwo Przemysłu i Handlu silniej i bardziej bezpośrednio, niż dotychczas oddziaływało na politykę państwowych przedsiębiorstw chemicznych, broniąc ich równocześnie przed obniżką cen poniżej granicy racjonalnej kalkulacji kupieckiej. Wobec różnorodności produktów w przemyśle chemicznym prowadzenie jednolitej polityki jest rzeczą trudną, ale tem bardziej jednolite skoncentrowanie dyspozycji w Ministerstwie Przemysłu i Handlu jest pożądane.

Specjalną uwagę poświęciła Komisja, jak wszędzie tak i w grupie chemicznej stronie bilansowej badanych przedsiębiorstw. Szczegółowe analizy bilansowe, pomijające "Tesp" zaliczony do innej grupy objęły przede wszystkim 4 przedsiębiorstwa macierzyste, t.j. Chorzów-Mościce, Pionki, Borutę i Grodzisk.

Z powyżej wymienionych przedsiębiorstw, Chorzów-Mościce posiada całkowity portfel akcyj i gestję S.A. "Azot", zaś S. A. Grodzisk posiada 50% akcyj i gestję S.A.Gzichów oraz 90% udziałów i gestję Sp. z o.o. Wygoda. Te ostatnie przedsiębiorstwa /siostrzane/, których bilanse również zostały zbadane, są objęte zestawieniami cyfrowymi. Jednakże ich wyniki nie są zasadniczo dodane do ogólnych wyników wykazanych dla Skarbu Państwa. Jedynie w tych wypadkach, gdy straty bezpośrednio dotyczą Skarbu Państwa są one uwzględniane i omówione w końcowym ustępie części VII Sprawozdania ogólnego.

Wyniki ogólne można przedstawić w następujących zasadniczych rysach. W badanych przedsiębiorstwach Majątek Stały wynosił w 1936/37 r. 183,5 miln.złotych, z której to kwoty na majątek stały przedsiębiorstw skomercjalizowanych /Chorzów-Mościce i Pionki/ przypada 169,5 miljn. złotych, na Majątek zaś spółek prawa handlowego /Boruta i Grodzisk/ przypada zaledwie 14 miljn. złotych.

Książkowa wartość netto majątku stałego /po odjęciu amortyzacji/ wynosiła

a/w przedsiębiorstwach skomercjalizowanych:	zł.134,000,000.
b/w spółkach prawa handlowego	" 5.800.000.
r a z e m	zł.139.800.000.

Gdyby do powyższego zestawienia wprowadzić korektę z tytułu niedostatecznej amortyzacji, która wyniosła 17,3 miljn. złotych, otrzymalibyśmy właściwą bilansową wartość inwestycyj w kwocie 122,4 miljn. złotych.

Majątek płynny przedsiębiorstw chemicznych wynosi w 1936/37 r. 83,6 miljn. złotych, przyczym z kwoty tej na przedsiębiorstwa skomercjalizowane przypada 74,8 miljn. złotych na spółki akcyjne zaś 8,8 miljn. złotych.

Stosunek majątków stałego i obrotowego przedstawiał się w badanych przedsiębiorstwach według ostatnich bilansów następująco:

	Przedsiębior. skomercjaliz.		Spółki akcyjne		Razem	
	mil.zł.	% %	mil.zł.	% %	mil.zł.	% %
Majątek stały	134,0	64	5 5	40	139,8	62
Majątek obrotowy	74,8	36	8,8	60	83,6	38
Razem	208,8	100	14,6	100	223,4	100
Pozycje ewidenc.	-	-	1,6	-	1,6	-
Suma bilansu netto	-	-	16,2	-	225.0	-

	Kapitały Skarbu	Kapitały prywatne	Razem
W przedsiębiorstwach skomercjalizowanych	187,6 milj.zł.	-	187,6 milj.zł.
W spółkach akcyjnych	6,4 " "	1,1 mil.zł.	7,5 " "
Razem	194,0 " "	1,1 " "	195,1 " "

Kwoty powyższe obejmują obok kapitałów zakładowych także i rzeczywiste rezerwy, ujawnione w bilansach. W szczególności w przedsiębiorstwach skomercjalizowanych do kapitałów Skarbu Państwa doliczono również tak zw. kapitał przedsiębiorstwa. W toku badanego okresu, udział Skarbu Państwa w kapitałach przedsiębiorstw ulegał poważnym wahaniom, a to w związku z rozbudową, sanacją i przekształcaniem omawianych przedsiębiorstw.

Kapitały obce wykazują w badanych przedsiębiorstwach w r.1936/37 strukturę następującą:

a/ zobowiązania wobec Skarbu Państwa — zł.9,300.000.

b/ inne zobowiązania — " 20.500.000.

r a z e n — zł.29.800.000.

W kwocie powyższej przedsiębiorstwa skomercjalizowane występują w sumie 21,2 miljn. złotych, spółki zaś akcyjne w sumie 8,6 miljn. złotych.

Na podstawie powyższych danych można ustalić następującą strukturę kapitałową badanych przedsiębiorstw:

	przedsiębior. skomercjaliz.		spółki akcyjne		r a z e n	
	milj.zł.	% %	milj.zł.	% %	milj.zł.	% %
1.Kapitały włas. a/Skarbu Państw.	187,6	90	6,4	40	194,0	86,0
b/prywatne	-	-	1,1	7	1,1	0,5
2.Kapitały obce a/Skarbu Państw.	1,8	1	7,5	46	9,3	4,5
b/prywatne	19,4	9	1,1	7	20,5	9,0
R a z e m	208,8	100	16,1	100	224,9	100

Z zestawienia analitycznego wynika, że fundusze państwowe zaangażowane w badanych przedsiębiorstwach w postaci kapitałów zakładowych, rezerw oraz kredytów wszelkiego rodzaju, wynosiły w 1936/37 r. łącznie: 203,3 miljn. złotych. Należy przytem mieć na uwadze, że niedostateczna amortyzacja, przypadająca na udział Skarbu Państwa wynosi złotych 17,2 miljn. Kwota ta nie została potrącona od wyżej przytoczonej sumy funduszów państwowych.

Wyniki finansowe, stosownie do szczegółowych analiz, [illegible] za okres ośmio-letni dla Skarbu Państwa.

a/ ogólna suma strat zł. 57,100.000

b/ " " zysków " 12.900.000

zł. 44,200.000

Wynik powyższy został ustalony nie biorąc pod uwagę niedostatecznej amortyzacji, przypadającej na udział Skarbu Państwa w kwocie 17,2 miljn. złotych.

Z tytułu udziału w zyskach Skarb Państwa otrzymał jako efektywne wpłaty ogółem 6.2 miljn. złotych, uwzględnionych już w sumie wykazanych powyżej 12,9 miljn. złotych zysków.

Koszt kapitału Skarbu Państwa /oprocentowanie udziału w kapitale zakładowym przy stopie 6%/ wyniósł 104,8 miljn, złotych.

Przedsiębiorstwa siostrzane należące do Zjednoczonych Fabryk /Azot/ oraz do S.A. Grodzisk wykazały stratę w sumie 5,8 miljn. złotych. Jeżeli chodzi o wyniki przedsiębiorstw chemicznych w odniesieniu do nich samych to nadwyżka bilansowa za cały badany okres wyniosła

zł. 13.900.000

Nadwyżka bilansowa strat wyniosła

zł 47.400.000 x/

Rezultat: strata netto w wysokości

zł. 33.500.000

Cyfra powyższa nie obejmuje strat z tytułu niedostatecznej amortyzacji, które wyniosły;

zł. 17.400.000

----

x/Straty Chorzowa i Mościc w okresie przed przeszacowaniem w wysokości złotych 44,9 miljn. nie zostały uwzględnione w ogólnym zestawieniu bilansowym.

W wynikach powyższych nie były brane pod uwagę wyniki tak zw. przedsiębiorstw siostrzanych, należących do Zjednoczonych Fabryk /Azot/ oraz do Grodziska /Gzichów i Wygoda/. Wyniki te przedstawiają się następująco:

Nadwyżka zysków	–
Nadwyżka strat	zł. 4.800.000
Strata netto	" 4.800.000

Dane dotyczące przyrostu kapitałów Skarbu Państwa oraz inne szczegółowe dane cyfrowe zostały zamieszczone w załączonej tablicy bilansowo-statystycznej grupy chemicznej.

KOMISJA DO ZBADANIA GOSPODARKI PRZEDSIĘBIORSTW PAŃSTWOWYCH

SPRAWOZDANIA
ze zbadania przedsiębiorstwa
Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych
w Mościcach i w Chorzowie.

CZĘŚĆ JAWNA.

Z niniejszego sprawozdania zostały wyłączone sprawy dotyczące produkcji dla Ministerstwa Spraw Wojskowych, których omówienie znajduje się w poufnej części sprawozdania.

SPIS RZECZY:

Część poufna.

ŹRÓDŁA:

1/ Odpowiedzi władz przedsiębiorstwa na kwestionariusze Komisji oraz bilanse, protokuły, sprawozdania, tablice, zestawienia i wszelkie inne dane cyfrowe i materiały opisowe nadesłane Komisji przez władze przedsiębiorstwa.

2/ Odpowiedzi na kwestionariusze Komisji oraz inne materiały dostarczone Komisji przez konkurentów i przez odbiorców przedsiębiorstwa.

3/ Wyjaśnienia uzyskane przez referenta względnie przez Prezydium Komisji w toku konferencyj z przedstawicielami przedsiębiorstwa, konkurencyj i odbiorców, tudzież od rzeczoznawców.

1.

HISTORIA I CHARAKTERYSTYKA ORAZ WYNIKI I PLANY FINANSOWE PRZEDSIĘBIORSTWA.

Chorzów.

Fabryka Związków Azotowych w Chorzowie jest, jak to już sama nazwa wskazuje, przedsiębiorstwem produkującym nawozy azotowe. Głównymi azotowymi produktami Chorzowa są: azotniak, saletra amonowa i sodowa, kwas azotowy i amoniak. Oprócz tego Chorzów produkuje: supertomasynę, kwas węglowy, sodę amoniakalną, karbid, tlen i t.p. Budowa tej fabryki została rozpoczęta przez rząd niemiecki w połowie 1915 r. Jako część majątku Rzeszy Niemieckiejna Górnym Sląsku fabryka ta na mocy postanowień traktatu wersalskiego została w r. 1922 przejęta przez Rząd Polski - zasadniczo nieodpłatnie. Już jednak wkrótce po tym powstał spór o odszkodowanie.

Do r. 1930 fabryka pracowała z doskonałymi wynikami finansowymi. Nie otrzymała ona w tym czasie żadnej dopłaty ze Skarbu Państwa na rachunek Skarbu Państwa przyznaną im w ugodzie, zawartej przed Trybunałem Haskim, cenę nabycia przedsiębiorstwa - w wysokości przypadającej do momentu zupełnej jednorazowej likwidacji wzajemnych pretensyj polskich i niemieckich. Spłata ta wyniosła przeszło 14 milionów zł i była kompensowana mniej więcej w połowie obowiązkowymi w myśl statutu wpłatami, przypadającymi dla Skarbu Państwa z czystego zysku Chorzowa za lata

1928 - 1930. Równowartość drugiej połowy tej wpłaty / od roku 1930 przeszło 7 milionów zł / figurowała w bilansach, jako dług Ministerstwa Skarbu wobec przedsiębiorstwa i przedstawiała się poniekąd jako zaliczka na spodziewane przyszłe udziały Skarbu Państwa w zyskach Chorzowa. Dnia 1 sierpnia 1933 r. z okazji przeszacowania całego przedsiębiorstwa chorzowskiego podczas zjednoczenia go z Mościcami została ona zlikwidowana.

Do r.1928 włącznie amortyzacja była przeprowadzona prawidłowo. Do tego czasu też prawidłowo był dotowany fundusz rezerwowy. Natomiast w r. 1929 amortyzacja została przeprowadzona już tylko częściowo. W następnych latach, aż do połączenia Chorzowa i Mościc razem w jedno przedsiębiorstwo, t.j. od 1 stycznia 1930 r. do 31 lipca 1933 r. fundusz rezerwowy i amortyzacja nie były już wcale dotowane.

Zysk bilansowy spadł z 14,5 milionów zł w r. 1928, 11,$\frac{1}{4}$ milionów zł w r. 1929, 4,$\frac{1}{4}$ milionów zł w r. 1930 na 876.000 zł w okresie 1931/32 r. do 31 marca, a w następnym okresie od 1 kwietnia 1932 r. do 31 marca 1933 r. przemienił się w stratę 3.146.000 zł. Do tego za okres czteromiesięczny przejściowy od 1 kwietnia do 31 lipca 1933 r. przybyła nowa strata w wysokości 4.393.000 zł. Straty te tłumaczą się zamknięciem,w tym właśnie okresie, działu azotniakowego co zostało dokonane ze względu na olbrzymi spadek zbytu.

Bardzo pomyślny rozwój przedsiębiorstwa chorzowskiego w latach 1926 do 1929 zrównoważył z góry i to z nadwyżką straty tego przedsiębiorstwa, poniesione od r. 1930 do 1933, a znajdujące wyraz w wyżej podanych stratach finansowych za r.1932/33

i za 4 miesiące przejściowe r. 1933 oraz w kilkuletnim zaniedbaniu amortyzacji i w niedopłaconej a należnej części podatków w wysokości co najmniej 7.280.000 zł. Suma strat "finansowych" Chorzowa z tych trzech tytułów w latach 1930 - 1933 wyniosła 40.208.000 zł x/.

Tymczasem w latach od r. 1928 do 1930, względnie częściowo nawet do 1933 r., kapitał Skarbu Państwa w Chorzowie przez dopisywanie inwestycyj wzrósł z 77,5 milionów zł na przeszło 90 milionów zł , czyli o 20,5 milionów zł ; kapitał rezerwowy z 2 milionów na 4 miliony zł, czyli o 2 miliony zł; fundusz amortyzacyjny z przeszło 10 milionów zł na 17,5 milionów zł czyli o 7,5 milionów zł. Do tego dodać należy przeszło 14 milionów zł wydanych przez Chorzów na rachunek Skarbu na spłatę Niemców. Tak więc efektywny dorobek " finansowy" Chorzowa w latach 1928 - 1930 wynosił około 44 milionów zł, a bez przyrostu funduszu amortyzacyjnego około 36,5 milionów zł, podczas gdy straty " finansowe" później poniesione wyniosły około 40 milionów zł.

Doskonałe zatem rezultaty finansowe Chorzowa osiągnięte w latach 1928 do 1930, zostały w bardzo dużej części

---

x/ W sumie tej nie uwzględniono oprocentowania kapitału zaangażowanego przez Państwo w tym przedsiębiorstwie. Odstąpiono w tym miejscu od zasady liczenia 6% -wego obciążenia, zastosowanej powszechnie w sprawozdaniu Komisji, jak również w szczególności co do Mościc i Zjednoczonych Fabryk. Sytuacja Chorzowa jest bowiem o tyle inna, że aport Państwa nie był tu gotówkowy, a przypadł Państwu darmo t.j. bez ofiar z jego strony. Nie było też później nigdy żadnych dopłat ze strony Państwa do Chorzowa.
Załączona analiza bilansowa względnie uwzględnia jednak i to obciążenie Chorzowa.

zjedzone w latach 1931 do 1933.

W chwili zjednoczenia obu przedsiębiorstw cały majątek Państwa, tkwiący pod jakąkolwiek nazwą w Chorzowie - jakkolwiek poprzednio nigdy dokładnie nieoszacowany - przedstawiał,według wartości z czasu założenia plus późniejsze wkłady z uwzględnieniem zużycia,bardzo poważną sumę prawdopodobnie około 100 milionów zł netto, która to wartość majątkowa powstała bez żadnych wkładów ze strony Skarbu Państwa.

Dla porządku należy dodać, że w chwili przejmowania Chorzowa przez Zjednoczone Fabryki, a więc 1 sierpnia 1933 r., przedsiębiorstwo to nie było kredytowo obciążone, prócz normalnego kredytu obrotowego, mniej więcej w połowie w Banku Rolnym, w połowie zaś w zagranicznych bankach prywatnych w łącznej wysokości niecałych 10 milionów zł. Kredyty te znajdowały zupełny równoważnik w płynnych aktywach, jak weksle w portfelu, waluty obce, gotowe towary i t.p.

Mimo powyższego silnego "podmurowania" finansowego, stworzonego w czasie do r. 1930, położenie Chorzowa w latach 1932 i 1933 stało się krytyczne.

Chorzów, założony przez Niemców wyłącznie na produkcję karbidu i azotniaku, został następnie za polskich czasów rozbudowany najpierw przez dodanie rozkładni azotniaku na amoniak, o co oparły się urządzenia dla wyrobu azotanu amonu / saletry amonowej/ i nawozów azotowych od tegoż pochodnych,jak azotniak i nitrofos. Później / w r.1930 / rozkładnia azotniaku została zastąpiona syntezą amoniaku, ale główne produkty nawozowe zostały te same: azotniak oraz mieszanki oparte na saletrze amono-

wej, saletra sodowa, wkońcu wapnamon. Nadto zostały dokonane dodatkowe inwestycje również i w dziale azotniakowym, łącząc się ze zwiększeniem produkcji tego artykułu. Powyższe inwestycje były podyktowane przecenieniem możliwości zbytu tych wszystkich wolniej działających i tańszych nawozów azotowych. Jednocześnie olbrzymie załamanie się zbytu nawozów azotowych w Polsce w związku z przesileniem rolniczym spadło głównym swym ciężarem właśnie na wolniej działające i tańsze nawozy azotowe, a w mniejszym stopniu na saletry wapniową i sodową /norweską i chilijską/. Do tego, jako moment szkodliwy dla Chorzowa, dołączył się od r. 1930 fakt uruchomienia Mościc, które w swoim programie produkcyjnym miały również azotan amonu, łącznie z opartymi na nim nawozami wolniej działającymi i tańszymi, jak saletrzak i nitrofos w dużych ilościach. Otóż wykonywanie tej części programu Mościc musiało z natury rzeczy pogorszyć możliwości zbytu i produkcji Chorzowa. Nadto, wobec zmniejszenia się popytu ogólnego na nawozy azotowe, rolnik wolał nabywać nawozy szybciej działające /lepsze/, a więc głównie saletrę wapniową z Mościc, co na szkodę Chorzowa ograniczało szczególnie zbyt azotniaku specjalnie nieprzyjemnego w użyciu. Przestawienie się Chorzowa silniejsze na saletrę sodową przy utrzymaniu ruchu syntezy amoniaku w poprzednich rozmiarach - nie mogło w tych warunkach zapobiec psuciu się kalkulacji - zwłaszcza gdy rownocześnie moda w rolnictwie odwróciła się od saletry sodowej / chilijskiej - chorzowskiej/ ku saletrze wapniowej /norweskiej - mościckiej /. Wkońcu do załamania się kalkulacji Chorzowa przyczyniły się silnie narzucane przez Rząd parokrotnie znaczne

zniżki cen nawozów azotowych.

W r. 1931, chcąc ratować zagrożoną na odcinku nawozów azotowych kalkulację, Chorzów zaczął rozwijać na ogół zyskowną produkcję różnych nowych artykułów technicznych / przedtem uprawianą tylkp w zakresie nieuniknionych produktów ubocznych, jak tlen, kwas węglowy, techniczny, kwas azotowy i saletra amonowa, jako materiał do wyrobu środków wybuchowych/. Produkcja ta zastępowała import z za granicy, a w pewnej tylko nieznacznej mierze stanowiła konkurencję dla przemysłu prywatnego, wyrabiającego już dane artykuły. Te nowe działy, jako zbyt małe, nie mogły jednak wpłynąć na istotną poprawę położenia przedsiębiorstwa.

Mościce .

Fabryka Związków Azotowych w Mościcach, podobnie jak fabryka Chorzowska, jest przedsiębiorstwem produkującym nawozy azotowe / azotan amonu, siarczan amonu, nitrofos i t.p./ oraz pokrewne związki chemiczne /kwas azotowy stężony, kwas solny, soda żrąca, tlen, wapno chlorowane i t.p./ Podstawowym jest jednak dział nawozowy.

Założenie tej fabryki zostało zdecydowane w roku 1926. Miarodajnym dla powzięcia tej decyzji był głównie fakt zapowiadającego się wówczas silnego wzrostu zbytu na nawozy azotowe w Polsce, a to w związku z poprawą koniunktury rolniczej. Przyczynił się do tego również panujący wówczas pogląd, że Polska musi dążyć forsownie do intensyfikacji uprawy roli

głównie w kierunku zbożowym i buraczanym. Istotnie okres czasu, w którym budowano Mościce /1926 - 1929r./ wydawał się silnie potwierdzać słuszność pierwszej z dwóch przesłanek powyższej decyzji.

Mianowicie produkcja nawozów azotowych Chorzowa /typu głównie azotniakowego oraz typów półsaletrowych obok wapnamenu/ wzrosła z 40.000 ton w roku 1926 na 175.000 ton w roku 1929, przy czym całość jej była umieszczana w kraju x/ Ponadto Polska importowała w r.1929 z za granicy 125.000 ton nawozów azotowych, głównie lepszych i droższych, t.j. saletry chilijskiej /sodowej/ i saletry norweskiej /wapniowej/ za cenę około 55 milion8w zł.

Nieco później /w r.1928/ zostało zdecydowane zrealizowanie przez Mościce dawniejszego projektu "Azotu" co do założenia w tej okolicy chlorowni.

Uruchomiona z końcem r.1929 fabryka w Mościcach była początkowo nastawiona /poza chlorownią/ przede wszystkim na bardzo znaczną produkcję wolniej działających słabszych nawozów azotowych, a więc siarczanu amonu, wyrabianego już przez koksownie górnośląskie, oraz nieco później przez Knurów i Wyry i pochodnych od azotanu amonu mieszanek, jak saletrzak i nitrofos, wyrabianych już przez Chorzów. Taki program zwiększył podaż nawozów, już w dużych ilościach wyrabianych, których

---

x/ Do tego dołączyła się rosnąca produkcja siarczanu amonu z koksowni, z Knurowa /"Skarboferme"/ oraz z Wyr, /w tych obu wytwórniach na podstawie syntezy amoniaku/. Wszelako produkcja siarczanu amonu odgrywa w całokształcie zagadnienia pod kątem widzenia rynku wewnętrznego minimalną rolę, gdyż jej większa część zawsze szła i idzie na eksport.

produkcja w istniejących lub uruchamianych właśnie innych fabrykach mogła być niezbyt wielkimi wkładami pokaźnie jeszcze zwiększona. Nie wnosił on natomiast zasadniczych zmian do naszej produkcji nawozów sztucznych.

Prawie równocześnie z ukończeniem budowy fabryki w Mościcach położenie rolnictwa zaczęło, wskutek spadku cen, psuć się bardzo szybko. W związku z tym zbyt krajowy na wszystkie słabsze nawozy zaczął spadać katastrofalnie. W siarczanie amonu, którego produkcja na wielką skalę została podjęta w Mościcach głównie pod kątem widzenia eksportu, wystąpił niebywały spadek cen światowych - przy ogólnej nadprodukcji i kurczeniu się zbytu. Niebawem tedy, bo właśnie przed samym zakończeniem budowy fabryki w Mościcach, stało się jasnym, że w danych warunkach koniunkturalnych fabryka mościcka przy takim założeniu jak dotychczasowe będzie musiała przynosić olbrzymie straty. Wskutek tego zapadła nagła decyzja częściowego przerzucenia się na produkcję nawozów azotowych typu saletrzanego, na które, jako nabywane głównie przez gospodarstwa rolne stojące na wyższym poziomie, nawet w okresie kryzysu był stosunkowo większy zbyt, zaspakajany dotąd importem saletry wapniowej /norweskiej/ i sodowej /chilijskiej/. Tak więc w ostatniej chwili zostało zdecydowane zbudowanie i uruchomienie działu saletry wapniowej /norweskiej/ o zdolności produkcyjnej działu 60.000 ton rocznie. x/

---

x/ Zdolność produkcyjna fabryki w zakresie saletry wpniowej wynosi jednak tylko 36.000 ton, a to wobec niedostateczności urządzenia kwasu azotowego, które było przedtem zamówione na mniejszy program produkcji. Na doraźne zwiększenie tego ostatniego urządzenia nie było wówczas pieniędzy.

Dział ten został uruchomiony w marcu 1931 r. Wówczas przy pomocy odpowiednich zapór celnych i kontyngentowych zastąpiono w zupełności import saletr produktem krajowym. Tymczasem także "gust" spożywców krajowych lepszych nawozów azotowych odwrócił się bardzo silnie od saletry chilijskiej /sodowej/ właśnie w stronę saletry wapniowej /typu norweskiego/. Niewielkich ilości saletry sodowej /typu chilijskiego/, których żądają jeszcze rolnicy usposobieni konserwatywnie, dostarcza Chorzów, urządzony na produkcję znacznie większą od obecnego i prawdopodobnego przyszłego zapotrzebowania. Takie ukształtowanie się sytuacji zapobiegło doraźnej katastrofie finansowej Mościc, jakkolwiek nie mogło usunąć skutków spadku cen rolnych i zdolności nabywczej rolnictwa oraz skutków dekretowanych z góry obniżek cen nawozów azotowych poniżej granic racjonalnej kalkulacji przemysłowej.

Niezbyt wiele pomogło Mościcom forsowanie w pierwszym okresie produkcji i zbytu saletrzaku i nitrofosu z uszczerbkiem dla Chorzowa. Nie mniej jednak w sumie i ta ostatnia konkurencja z Chorzowem i saletra wapniowa i nieźle rozwijający się dział chlorowy i uwolnienie od podatków /z tytułu trójkąta bezpieczeństwa/ i w końcu poniekąd specjalna subwencja na pokrycie mniejszej części zniżki cen nawozów sztucznych w wysokości 140.000 zł sprawiły razem, że optycznie wyniki finansowe Mościc w okresie odrębności t.j. od założenia do 31 lipca 1933 r. - nie przedstawiają się tak źle jak wyniki Chorzowa w latach 1932 i 1933 /przypominamy: w Chorzowie wtedy razem 7,5 milionów zł straty bilansowej/. Mościce wykazały

bowiem w powyższym okresie i łącznie i za wszystkie części tego okresu - bilansowy zysk. Przed zanalizowaniem tego ostatniego zjawiska, trzeba jeszcze ustalić wysokość kapitałów włożonych przez Państwo w Mościce.

Suma kapitałów zainwestowanych /w nieruchomościach, maszynach, aparaturach i t.d./ przez Państwo w Mościcach wyniosła przeszło 101 milionów zł, w czym a/ 38 milionów zł dotacyj budżetowych, b/ 54 miliony zł z państwowego funduszu kredytowego F, c/ przeszło 9 milionów zł z Banku Gospodarstwa Krajowego.

Pozycje b/ i c/ były początkowo oprocentowane.

Oprocentowanie to co do pozycji pod b/ z funduszu F wynosiło najpierw 8%, potem 6%. Oprocentowanie to nie było jednak nigdy ponoszone przez Mościce, lecz przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu, z jego budżetu - a to z przyczyn specjalnych, które tu nie będą analizowane.

Nadto Mościce otrzymały 2.000.000 zł, jako dotację budżetową na kapitał obrotowy oraz dodatkową pożyczkę z państwowego funduszu kredytowego F w wysokości 5.400.000 zł również na kapitał obrotowy. Ta ostatnia była początkowo oprocentowana na 6%. Później zaś przez Zjednoczone Fabryki po zniesieniu Funduszu F zużyta na inwestycje x/. W ten sposób łączny wkład państwowy w Mościce wyniósł około 108 i ½ miliona zł /zgodnie z załączoną analizą bilansów/.

---

x/ Obecnie, t.j. w połowie r. 1937, sumy 5.400.000 zł niezużytych na inwestycje jest jeszcze 1½ miliona złotych.

Sumą tą nie są objęte zaliczki resortowe na dwie instalacje specjalne - niezbyt zresztą znaczne i amortyzujące się odrębnie bardzo szybko z cen sprzedaży odnośnych artykułów; ani też nieznaczne pożyczki z Funduszu Pracy, czy też z resortu Komunikacji na rozbudowę sieci elektrycznej. Zaliczki te i pożyczki należy uważać za prawidłowe. Nie nastręczają one krytycznych uwag.

Co się tyczy zysków bilansowych wykazanych przez Mościce, były one w poszczególnych latach następujące:

r. 1930	300.000.-	złotych
r. 1931/32	1.900.000.-	"
r. 1932/33	530.000.-	"
4 mies.przejśc. r. 1933	7.000.-	"
Razem:	2.637.000.-	złotych.

Z sumy tej - 862.000 zł zużyto na inwestycje, zaś 63.000.- zł wpłacono z tytułu podziału zysku do Skarbu Państwa. Funduszu rezerwowego nie dotowano wcale.

Nie mniej jednak w rzeczywistości Mościce przyniosły w tym okresie Skarbowi Państwa straty "finansowe", jakkolwiek nie bilansowe, a to:

a/ z tytułu nieoprocentowania /przynajmniej 6-procentowego/ kapitału włożonego przez Państwo /bez B.G.K./ w wysokości 99.400.000 zł	zł.23.724.000
b/ z tytułu amortyzacji dokonanej tylko w sumie 3.576.000 zł zamiast 30.385.000.- zł	zł 26.809.000.-
Razem	zł 50.533.000.-

Dla ustalenia wyżej przytoczonej cyfry została przyjęta najwyższa statutowa norma amortyzacyjna, t.j. 10% od maszyn, aparatur i t.p.

Wskutek uwolnienia Mościc od głównych podatków /trójkąt bezpieczeństwa/, wpłaty Mościc w tym czasie z tytułu państwowych podatków i opłat wyniosły zaledwie około 300.000 zł, nie równoważyły zatem wcale wyżej wykazanych strat "finansowych", Ta ostatnia uwaga dotyczy także wyżej wspomnianych nieznacznych inwestycyj, dokonanych z czystego zysku na dobro r-ku kapitału Państwa w wysokości 863.000 zł.

Połączenie Chorzowa i Mościc.

Z dniem 1 sierpnia 1933 r. Chorzów i Mościce zostały połączone w jedno przedsiębiorstwo. Ze względu na oszczędności administracyjne oraz ostateczne ujednolicenie polityki produkcyjnej, fakt ten należy ocenić dodatnio. Należy żałować, że nie zostało ono dokonane znacznie wcześniej.

Przy tej sposobności zostało dokonane " cięcie cesarskie". Mianowicie kapitały przedsiębiorstw zostały zredukowane mniej więcej do połowy. Suma kapitałów Skarbu Państwa w obu przedsiębiorstwach przed połączeniem wynosiła przeszło 200 milionów zł / po przeniesieniu w Mościcach pożyczek z funduszu F w wysokości 5.400.000 zł oraz z Banku Gospodarstwa Krajowego w wysokości 9.000.000 zł na kapitał Skarbu Państwa/, a w bilansie otwarcia wspólnym obu przedsiębiorstw figuruje ona już tylko w wysokości niecałych 106.000.000 zł. Suma ta została ustalona

w wyniku nowego oszacowania obiektów oraz przy uwzględnieniu poprzednich odpisów amortyzacyjnych.

Natomiast suma kapitałów zakładowych przedsiębiorstwa podniosła się z 6.000.000 zł na 15.500.000 zł, równając się ówczesnej różnicy między aktywami i pasywami.

Suma kapitałów amortyzacyjnych została zmniejszona z 21.000.000 zł na 4.000.000 zł. Oczywiście wobec jednorazowego odpisania około 84.000.000 zł z kapitałów Skarbu Państwa i zakładowych /razem wziętych/ słusznie uznano utrzymanie kapitałów amortyzacyjnych w poprzedniej znaczniejszej wysokości za zbędne.

Przy tej sposobności zlikwidowano także zupełnie pretensje Chorzowa do Skarbu Państwa z tytułu reszty spłaty ceny kupna Niemcom w wysokości około 7½ miliona zł.

Wszystkie wyżej wskazane straty "finansowe" Skarbu Państwa jako właściciela Chorzowa i Mościc zostały też w ten sposób odrazu odpisane.

To uporządkowanie i zunifikowanie formalnego stanu finansowego zostało nieco później już tylko uzupełnione przeniesieniem reszty pożyczki Mościc z funduszu F w wysokości 5.400.000 zł na kapitał Skarbu Państwa.

Powyższego "cięcia cesarskiego" dokonano zapewne dlatego, że zdano sobie sprawę, iż nie ma widoków na to, by inwestycje, dokonane w Mościcach i w Chorzowie razem, mogły się zamortyzować w całości normalną drogą. Uznano, że praktyczniej jest odrazu z kapitału Skarbu Państwa odpisać nie tylko wyżej wykazane straty "finansowe", a po części także i bilansowe /Chorzowa i Mościc za okres od 1930 do 1933 r./, lecz także odpisać z góry

część prawdopodobnych strat "finansowych", które musiałyby powstawać trwale przynajmniej w zakresie odpisów amortyzacyjnych - w związku z przeinwestowaniem Chorzowa i Mościc w stosunku do prawdopodobnych przeciętnych / przynajmniej na szereg najbliższych lat/ koniunktur zbytu i utargu. Co do tych koniunktur - w okresie wielkich inwestycyj chorzowskich oraz budowy Mościc - panował nadmierny optymizm. W momencie formalnej dekapitalizacji tych przedsiębiorstw / w związku z ich połączeniem w jedno/ zwyciężyła ocena trzeźwa i ostrożna.

Zjednoczone Fabryki Państwowe Związków Azotowych w okresie 1933 - 1936.

Od czasu połączenia obu przedsiębiorstw w jedno, położenie Mościc i Chorzowa poprawiło się z jednej strony w pewnej mierze realnie przez racjonalizację gospodarki, wynikającą z połączenia, a z drugiej strony optycznie, gdyż w ostatnich dwóch okresach bilansowych przed zjednoczeniem /od 1 kwietnia 1932 r. do 31 marca 1933 r. oraz od 1 kwietnia 1933 r. do 31 lipca 1933r/ fabryki Chorzów i Mościce przyniosły łącznie " per saldo " 7.000.000 zł straty bilansowej, a w r.1933/34 zjednoczone przedsiębiorstwa przyniosły razem przeszło 3.000.000 zł nadwyżki brutto, w r. 1934/35 przeszło 4.000.000 zł, a w r.1935/36 przeszło 5.000.000 zł. W r. 1933/34 został wykazany zysk bilansowy netto w wysokości 250.000 zł. w r. 1934/35 - 460.000 zł, a w r.1935/36 - w wysokości 718.000 zł. Co prawda dopiero w r. 1935/36 amortyzacja została przeprowadzona w pełnej / ale minimalnej/ statutowej wysokości, podczas gdy w latach 1933/34 oraz 1934/35

amortyzacja była przeprowadzona w rozmiarach niższych od statutowego minimum.

Z resztą - także niezależnie od niedostatecznej amortyzacji - mimo wyżej zaznaczonej poprawy, a zwłaszcza mimo oszczędności administracyjnych, Zjednoczone Fabryki przyniosły w okresie 1933-1936 Skarbowi Państwa poważne straty "finansowe", o czym niżej będzie jeszcze mowa.

W czasie trzechlecia od chwili zjednoczenia, t.j. do 30 czerwca 1936 r., kapitał Skarbu Państwa podniósł się ze 105.750.000 zł na 111.500.000 zł, a to w związku z dopisaniem drobnych inwestycyj oraz głównie w związku z przejęciem ostatniej pożyczki z funduszu F w wysokości 5.400.000 zł przez Skarb Państwa, czemu z resztą odpowiadają inwestycje w tym czasie dokonane ze środków obrotowych o wartości około 3.000.000 zł. Reszta powyższej sumy 5.400.000 zł /obecnie około 1½ miliona zł/ jest jeszcze w obrocie, ale ma być również stopniowo zużyta na inwestycje. Kapitał przedsiębiorstwa /zakładowy/ podniósł się z 15.500.000 zł na blisko 17.000.000 zł przez przeniesienie funduszu asekuracyjnego /patrz niżej/ na ten rachunek w r.1935/36. Kapitały amortyzacyjne ogólne podniosły się z 4.000.000 zł na 12.000.000 zł. Natomiast wbrew statutowi nie był aż do r.1934/35 z zysku brutto dotowany wcale kapitał rezerwowy. Dopiero w bilansie na 30 czerwca 1936 r. została dokonana odpowiednia dotacja na ten cel. Nie był też podwyższany fundusz asekuracyjny, przejęty z Chorzowa i wynoszący w r. 1934/35, tak samo jak jeszcze w r. 1929, 1.332.000 zł. Fundusz ten został w r.1935/36 przeniesiony na kapitał przedsiębiorstwa, a przedsiębiorstwo

przeprowadza obecnie asekurację od pożaru, wybuchów i t.d. w instytucjach asekuracyjnych. Dotowana była i zużywana zgodnie z celem t.zw. rezerwa bezpieczeństwa, ale tu wchodzą w grę bardzo drobne kwoty. Inwestycje t.zw. specjalne od r. 1932 mają swój odrębny fundusz amortyzacyjny, powstający z części wysokiej ceny kupna danych artykułów, uzyskiwanej obecnie od zainteresowanych odbiorców i są już w znacznej części zamortyzowane. Według bilansu na dzień 30 czerwca 1936 r. dla inwestycyj specjalnych, wykonywanych za 2.800.000 zł, specjalny fundusz amortyzacyjny wynosi już 1.700.000 zł.

W warunkach oraz w programie produkcji i sprzedaży w latach 1933/34 do 1935/36 nie zaszły istotne zmiany, prócz tego, że:

dostawa tych niewielkich ilości półsaletr /mieszanek/ zwłaszcza saletrzaku, które można w ogóle umieszczać na rynku, przesunęła się znowu silnie na Chorzów;

Chorzów podjął i rozwijał produkcję supertomasyny, o czym jeszcze dalej będzie mowa, obniżając przez to znacznie koszt prądu elektrycznego, po części własnego, a po części dokupywanego z Łazisk /"Elektro"/;

obie fabryki rozwinęły jeszcze dalej dochodową produkcję artykułów technicznych;

Mościce podjęły produkcję stężonego kwasu azotowego oraz rozszerzyły program produkcyjny chlorowni;

Mościce zwiększyły zbyt prądu ze swej elektrowni; x/

---

x/Zakład elektryczny okręgowy Mościc,alimentowany prądem z elektrowni mościckiej, ma od początku swoją odrębną księgowość,a w bilansach Zjednoczonych Fabryk figurują tylko zyski przynoszone przez to przedsiębiorstwo. Zakład ten rozbudowuje się dotąd przy pomocy specjalnych zaliczek od odbiorców prądu/np. od Rożnowa/,a rentowność jego stale wzrasta.

w najbliższym czasie zakład elektryczny okręgowy Mościce zostanie wyodrębniony jako osobne przedsiębiorstwo państwowe o dobrych warunkach rentowności i że rozszerzenie jego zasięgu będzie wymagało dalszych wkładów przewidywanych narazie, t.j. w połowie roku 1936, w wysokości około 2.000.000 zł /zupełnie poza ramami finansów Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych/; Chorzów wypuszcza ostatnio supertomasynę azotniakową itp.

Powyższe posunięcia przyczyniły się poważnie do poprawy wyników, ale istotnego wpływu na położenie przedsiębiorstwa do r.1936 nie miały. Albowiem w dalszym ciągu masowymi artykułami o zbycie niewspółmiernie małym w stosunku do możliwości produkcyjnych przy nader niskich cenach były dla Chorzowa azotniak, saletrzak i wapnamon, do czego doszła jeszcze supertomasyna - dla Mościc - siarczan amonu /głównie na eksport/, a przede wszystkim saletra wapniowa. Artykuły techniczne poprawiają dalej kalkulację i to w coraz wyższym stopniu, ale ciągle jeszcze w silnie niedostatecznej mierze.

Dopiero pod koniec trzechletniego istnienia Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych koniunktura nawozowa zaczęła się poprawiać. [illegible] w 1936 r. zbyt nawozów azotowych w kraju nieco się podniósł. Zużycie nawozów azotowych w kraju, wyrażone w tonach czystego azotu, spadło z 56.234 ton w r. 1928/29 na 14.485 ton w r.1934/35, a dopiero w r. 1935/36 podniosło się znowu na 16.786 ton.

Ogólna poprawa koniunktury rolniczej, trwająca w dalszym ciągu, oraz specyficzne warunki atmosferyczne z początkiem 1937r. spowodowały dalszy wzrost zbytu nawozów azotowych, który, jak

już obecnie widać, w roku bilansowym 1936/37 przekroczy zapewne 20.000 ton czystego azotu.

Dyrekcja przewiduje na najbliższe dwa lata dalszy znaczny wzrost zbytu nawozów azotowych, mniej więcej aż do 32.000 ton czystego azotu.

W związku ze wzrostem zbytu nawozów oraz innych produktów, Dyrekcja przewiduje do bilansu na 30 czerwca 1937 r. wzrost nadwyżki brutto z 5.000.000 zł aż na 12.000.000 zł. Oczywiście według wyżej podanych przewidywań co do dalszego wzrostu zbytu nawozów w następnych dwóch latach, - Dyrekcja przewiduje również dalszy wzrost rocznych nadwyżek brutto. Na tych przewidywaniach Dyrekcja opiera swój plan inwestycyjny w granicach około 15.000.000 zł.

Projektowane inwestycje.

W związku z zapowiadającym się dalszym wzrostem zapotrzebowania na saletrę wapniową oraz z innymi jeszcze momentami, przedsiębiorstwo przewiduje potrzebę zwiększenia instalacji kwasu azotowego w Mościcach.

Nadto, jako nowa inwestycja, wchodzi w rachubę dalsze zwiększenie instalacji stężonego kwasu azotowego w Mościcach kosztem około 1.200.000 zł.

Z nowych działów produkcji przewiduje się uruchomienie w Mościcach produkcji kwasu szczawiowego, o czym jeszcze dalej będzie mowa, oraz wosków sztucznych, które mają zastąpić artykuły importowane. Oba te nowe działy wymagają tylko nieznacznych wkładów / około 300.000 zł./.

Dla Chorzowa przewiduje się rozszerzenie dotychczasowej instalacji próbnej celem granulowania azotniaku z większą zawartością azotu, a więc wytwarzania produktu lepszego i droższego, kosztem około miliona złotych.

Następnie przewiduje się dla Chorzowa nowe urządzenie na produkcję kwasu azotowego tańszym systemem, kosztem około 1.200.000 zł.

Równolegle bierze się w rachubę urządzenie na granulację saletrzaka.

W dziale saletry wapniowej, w związku ze wzrostem zbytu, potrzebne są ulepszenia kosztem około 400.000 zł.
Na urządzenie do wyrobu precypitatu fosforowego w Mościcach przewiduje się 2.500.000 zł.

Przewiduje się też korzystne zastąpienie w produkcji mościckiej wodoru, będącego podstawą syntezy amoniaku, gazu wodnego metanem.

W zakresie administracyjnym potrzebna jest budowa gmachu administracyjnego oraz kasyna urzędniczego w Mościcach, przy równoczesnym przeznaczeniu dotychczasowego kasyna na dom robotniczy.

Powyższe inwestycje wydają się zasadniczo racjonalnymi, przy czym przypuszczenie to nie odnosi się narazie do instalacyj precypitatu fosforowego, która będzie przedmiotem osobnego omówienia w dalszym ciągu tego sprawozdania.

Na pokrycie tych inwestycyj jest do dyspozycji z dawniejszego funduszu F jeszcze 1.400.000 zł, a reszta, t.j. około 13.500.000 zł, musiałaby być zdjęta właśnie ze zwiększonych

nadwyżek brutto bieżącego roku bilansowego oraz następnych dwóch lat.

Takie wydają się być obecne poglądy i zamierzenia Dyrekcji Zjednoczonych Fabryk.

Czy jednak powyższy szeroki program inwestycyjny, racjonalny ze względów technicznych jest w tych rozmiarach racjonalny także pod kątem widzenia finansowym Skarbu Państwa oraz ogólno gospodarczym, musi być jeszcze przedmiotem osobnych rozważań.

W tym właśnie celu przedtem należy zająć się dotychczasową finansową bądź rentownością bądź deficytowością Zjednoczonych Fabryk za okres 1933-1936.

Deficytowość "finansowa" Zjednoczonych Fabryk.

Niestety, trzeba stwierdzić, że mimo bardzo znacznego obniżenia wartości obiektów do amortyzowania, mimo poprawy kalkulacji wskutek zjednoczenia wbrew wyżej przytoczonym cyfrom i danym, wykazującym nadwyżki brutto i zyski za ostatnie 3 lata, Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych były dotąd, t.j. do r. 1935/36, jeszcze deficytowe nie w "bilansowym" ani " prywatno-gospodarczym" odnośnie samego przedsiębiorstwa znaczeniu, lecz w znaczeniu "finansowym" odnośnie właściciela t.j. Skarbu Państwa. Że tak a nie inaczej być musi, wynika już choćby z faktu, że jeszcze w r.1935/36 wytwórczość fabryk wynosiła w Mościcach tylko 67% zdolności produkcyjnej, a w Chorzowie tylko 40%. Dopiero w r. 1936/37 stan wytwórczości wzrósł bardzo znacznie, co jednak powyższej deficytowości jeszcze nie

usuwa, a tylko ją zmniejsza.

Deficytowość "finansową" Zjednoczonych Fabryk za okres 1933 - 1937 t.j. do dnia 30 czerwca 1937 r. można oszacować mniej więcej następująco:

Niedociągnięcia amortyzacyjne w latach 1933/34, 1934/35, 1935/36 i 1936/37	Zł 13.353.000.-
Niepokryte oprocentowanie kapitału po 6% w stosunku rocznym przez 4 lata	Zł 32.852.000.-
Razem	Zł 46.205.000.-

Od tego można by odliczyć całą sumę zysków bilansowych za 4 lata, wynoszącą zł 9.783.000.-

W ten sposób strata finansowa, którą przyniosły Skarbowi Państwa Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w pierwszych trzech latach, wyniosła per saldo zł 36.422.000, czyli przeciętnie około zł 9.000.000 rocznie.

Wobec powyższych strat finansowych, jakie przyniosły Skarbowi Państwa Zjednoczone Fabryki w pierwszych trzech latach bilansowych, efektywne wpłaty przedsiębiorstwa z podziału zysku do Skarbu Państwa w wysokościach:

za 1933/34 r.	50.000
za 1934/35 r.	200.000
za 1935/36	300.000

mają raczej tylko znaczenie symbolu. Dopiero w roku 1936/37 wpłata do Skarbu Państwa wynosi zł 1.550.000.-

Omówienia wymaga wyżej obliczona niedostateczna amortyzacja.

Suma zł 13.353.000.- pochodzi nie tylko stąd, że przedsiębiorstwo nie dokonywało pełnej statutowej amortyzacji, lecz także stąd, że w zasadzie, a w r. 1935/36 także w praktyce, stosuje ono do maszyn i urządzeń normę najniższą 5%-wą, podczas gdy, zdaniem Komisji, należy stosować najwyższą normę statutową,t.j. 10%-wą, /Według statutu § 11 - norma amortyzacyjna wynosi w stosunku do budynków murowanych 2%, w stosunku do budynków drewnianych - 10%, a w stosunku do maszyn i urządzeń - 5 - 10% wartości bilansowej/.

Na usprawiedliwienie niskiej normy dla maszyn i urządzeń przedsiębiorstwo przytacza, że fabryki dokonywują stale,na rachunek kosztów ruchu, szeregu remontów renowacyjnych.

Istotnie, w ostatnich dwóch latach remonty były bardzo znaczne, wynosząc:

w r. 1934/35 - 3.143.000.-

w r. 1935/36 - 3.370.000.-

Remonty te w okresach świetności Chorzowa były jeszcze wyższe,np. w r. 1929 około 5.000.000 zł, później w najgorszych czasach spadły, a obecnie znowu się podnoszą.

Te ostatnie cyfry wydają się łagodzić fakt stosowania odnośnie maszyn, urządzeń i t.p. najniższej normy amortyzacyjnej t.j. 5%. Ale oczywiście bez szczegółowej i bardzo skomplikowanej ekspertyzy technicznej niepodobieństwem byłoby określić, ile z tych remontów w rzeczywistości zastępuje taką część amortyzacji, jaka byłaby jeszcze dodatkowo niezbędna.

Na ogół przyznać należy, że stanowisko, zajęte w tym sprawozdaniu w ogólności, a specjalnie w wywodach co do potrzeby

amortyzacji, jest skrajnie rygorystyczne. Nie chodzi tu jednak o sprawę drugorzędną, ale o to, że amortyzacja naprawdę niedostateczna jest identyczna z dekapitalizacją, ze zmniejszeniem wartości majątku, a więc że jest efektywną stratą.

Wiadomo wprawdzie, że w różnych gałęziach i przedsiębiorstwach, nie mniej jak w różnych działach jednego przedsiębiorstwa, faktyczne zużycie przedmiotów nieraz nie postępuje tak szybko jak amortyzacja książkowa. Bywa jednak czasem i odwrotnie, zwłaszcza w związku z wynalazkami nowych metod produkcji i nowych urządzeń.

Otóż wydaje się, że szczególnie w przemyśle chemicznym norma 5% dla amortyzacji maszyn i urządzeń wobec nadzwyczaj szybkiego postępu nauki i techniki jest niebezpiecznie za niska. Wielkie przedsiębiorstwa chemiczne, jak sprawdzono, stosują z reguły normę 10%-wą.

W sprawozdaniu Zjednoczonych Fabryk za rok 1935/36 - strona 8 - czyta się: "Charakterystyczną cechą przemysłu azotowego jest szybkość postępu technicznego. Aparatura najbardziej nowoczesna za kilka lat może już być zupełnym zabytkiem muzealnym". Jaskrawym przykładem słuszności tego poglądu jest urządzenie azotowe w fabryce "Azot" w Jaworznie, które w czasie instalacji, t.j. w r. 1919, było - jak się zdawało - ostatnim wyrazem techniki, a które wkrótce po tym okazało się gospodarczo nieużyteczne.

Obecnie podobno Mościce są już w tym względzie przestarzałe, gdyż na świecie używa się wież metalowych, a nie kamiennych. Dodać do tego należy, że szczególnie pewne kosztowne części

budynkowe, jak np. właśnie wyżej wspomniane wieże, ulegają szczególnie szybkiej korozji wskutek gryzącego działania procesów produkcyjnych. Te części budynków powinny być amortyzowane w ciągu 5 - 10 lat.

Dyrekcja przedsiębiorstwa z resztą sama uznaje potrzebę podwyższenia normy amortyzacyjnej dla maszyn i urządzeń.

Próba ułożenia racjonalnego programu finansowego dla Zjednoczonych Fabryk na najbliższe lata.

Jak wyżej wspomniano, na najbliższe trzy lata przewiduje się w Zjednoczonych Fabrykach znaczny wzrost nadwyżek brutto, a to w wysokości mniej więcej 12 do 18 milionów złotych, czyli przeciętnie po 15 milionów zł rocznie.

Racjonalna gospodarka finansowa wymagałaby pełnej amortyzacji przy normie co najmniej 10%-ej dla maszyn i urządzeń, co wyniesie rocznie około

wyniesie rocznie około	Zł 8.000.000.-
Oprocentowania około stu milionów kapitału włożonego przez Skarb Państwa na 6% w postaci gotówkowego udziału Państwa w zyskach, co wyniesie rocznie około	Zł 8.000.000.-
Dotowania rezerw kwotą roczną około	Zł 1.000.000.-
Razem około	Zł.17.000.000.-

Z powyższego wynikałoby, że na inwestycje projektowane przez Dyrekcję przedsiębiorstwa, na najbliższe trzy lata, chociaż technicznie racjonalne i zdolne poprawić kalkulację, a więc rentowność w wysokości około 13.500.000 zł, nie ma wcale miejsca

w powyższym programie i że program inwestycyjny powinienby się ograniczyć do zł 1.500.000, jeszcze niezużytych z dawniejszej pożyczki z funduszu F.

Konieczność wprowadzenia pełnej amortyzacji przy skali 10%-ej dla maszyn i urządzeń umotywowano szczegółowo wyżej.

Co do zasadniczej potrzeby wyciągania z przedsiębiorstwa tytułem udziału Państwa w zyskach przynajmniej 6% od włożonego kapitału wypowiedziano się w części ogólnej sprawozdania. Obecnie dodać należy, że udział w takiej właśnie wysokości powinien być gotówkowy, a więc winien być identyczny z "wpłatą do Skarbu Państwa" w wysokości około 6.000.000 zł rocznie i to z bardzo poważnych, a teraz właśnie szczególnie aktualnych przyczyn natury ogólno-finansowej i społeczno-gospodarczej. Na marginesie tylko zaznaczyć należy, że nic ma zasadniczych przeszkód aby ewentualne dalsze nadwyżki, osiągane ponad powyższą normę " wpłat do Skarbu Państwa", nie miały być dzielone np. po połowie na zwiększenie owych wpłat oraz na racjonalne inwestycje.

Od powyższego postulatu możnaby na okres przejściowy zrobić pewne ustępstwo na rzecz zrozumiałych skądinąd tendencji przedsiębiorstwa do przeprowadzenia inwestycyj racjonalizacyjnych. Możnaby mianowicie ostatecznie na najbliższe kilka lat zredukować wpłatę do Skarbu Państwa i stworzyć w ten sposób fundusz inwestycyjny, dający się ewentualnie podwyższyć w razie uzyskiwania większych przeciętnych rocznych nadwyżek.

W projektach inwestycyjnych nie należy też kierować się możliwościami rzadkich osiągnięć szczytowych co do zbytu, lecz skromniejszymi możliwościami osiągnięć przeciętnych w dłuższym okresie czasu.

2. PRZYCZYNY DOTYCHCZASOWYCH NIEZADAWALAJĄCYCH WYNIKÓW FINANSOWYCH CHORZOWA I MOŚCIC ORAZ ZJEDNOCZONYCH FABRYK

1/ W r. 1930 rozpoczął się spadek cen rolniczych wyjątkowo głęboki i długotrwały, za czym poszła olbrzymia zniżka zbytu nawozów azotowych, trwająca do r. 1935 /patrz wyżej odnośne cyfry/. Równocześnie do Chorzowa, produkującego nawozy azotowe niższych typów, najbardziej dotknięte przesileniem przybyły Mościce, które z początku również produkowały nawozy niższych typów, a dopiero nieco później przeszły - i to częściowo tylko na produkcję saletry wapniowej.

2/ W siarczanie amonu, jednym z głównych produktów Mościc, nastąpiły: ogromny spadek cen światowych i ograniczenie możliwości eksportowych.

3/ Państwowe Fabryki Związków Azotowych nie miały wcale autonomii cen w zakresie nawozów dla rynku wewnętrznego i były zmuszone obniżać ceny, zgodnie z poleceniami władz państwowych, przy czym ceny te zostały obniżone z biegiem lat do 58,5% w porównaniu z poziomem r. 1928.

Pewną, chociaż niekompletną ilustrację wpływu tych dyktowanych z góry zniżek cen na wyniki finansowe państwowych fabryk daje poniższe zestawienie.

Obliczenie strat powstałych dla obu fabryk wskutek zniżki cen nawozów azotowych.

Rok	I	II	III	IV	V
1928/29	100,-	--	61	61,0	--
1929/30	86,58	13,5	44	50,0	6,0
1930/31	76,96	10,-	36	39,5	3,5
1931/32	74,28	4,-	32	33,5	1,5
1932/33	68,06	8,-	22	24,0	2,0
1933/34	66,04	3,-	23	23,5	0,5
1934/35	60,30	10,-	20	22,0	2,0
1935/36	58,57	3,-	23	24,0	1,0
					16,5

Uwaga - Kolumna I oznacza wskaźniki cen.

Kolumna II " % spadku cen w stosunku do roku poprzedniego.

Kolumna III " osiągnięty obrót w milionach złotych.

Kolumna IV " teoretyczny obrót w założeniu, że w każdym roku obowiązują ceny roku poprzedniego w milionach złotych.

Kolumna V " straty wskutek obniżki cen dokonanej co roku w stosunku do roku poprzedniego w milionach złotych.

Oczywiście nie mogło być mowy o utrzymaniu poziomu cen z r. 1928 przez cały czas kryzysu rolniczego. Można jednak śmiało zaryzykować twierdzenie, że gdyby nie ingerencja władz administracyjnych, przedsiębiorstwa osiągałyby ten sam zbyt, a zatem lepsze wyniki finansowe, już przy mniejszych obniżkach cen. Zdaniem bowiem bardzo wielu znawców, spadek zbytu nawozów azotowych był spowodowany w wyższym znacznie stpniu spadkiem cen produktów rolnych niż za wysoką ceną nawozów. W tych warunkach za daleko posunięte zniżki cen rujnowały kalkulację przedsiębiorstw, nie zwiększając zbytu. Dla częściowego podtrzymania zbytu byłoby zapewne równie skutecznym dokonanie mniej więcej w połowie tego okresu jednej poważnej zniżki cen, choćby o 25%, niż przeprowadzanie co roku zniżek kilkuprocentowych, które wcale nie podtrzymały zbytu, a obniżyły ceny w sumie o 42%. Z punktu zaś widzenia finansowego, przy takiej polityce cen fabryki nawozów azotowych osiągnęłyby wyniki lepsze nie o 16.500.000 zł, jak wynikałoby z powyższej tablicy, lecz o sumę znacznie większą.

Jeżeli się uwzględni, że w okresie cen kryzysowych rolnik musiał płacić 200 - 300 kg żyta za 100 kg nawozów azotowych, podczas gdy obecnie płaci za to samo tylko około 100 kg żyta, to nie należało przypuszczać, aby zniżka ceny nawozów azotowych o równowartości tylko 20 czy 30 kg zboża mogła go była skłonić do zwiększenia zakupu, zwłaszcza gdy rolnik ten przy ówczesnych cenach zboża nie miał dość na pokrycie o wiele konieczniejszych wydatków.

W sprawozdaniu Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych

za r.1934/35 - str.5 - czyta się:" Okazało się ponownie, że wszelkie najdalsze nawet i możliwe jeszcze dla przedsiębiorstwa ofiary w cenach nawozów nie odnoszą spodziewanego skutku, gdyż o zbycie nawozów decydują przede wszystkim ceny produktów rolnych i to nie tylko ceny aktualne, ale przewidywania kształtowania się tych cen po nowych zbiorach, a do tych warunków żaden przemysłowy dostawca rolnictwa dostosować się ściśle nie może".

Mimo tych słusznych uwag,w r. 1935/36 a więc już po ich wydrukowaniu została przeprowadzona dalsza zniżka cen o 3%, która oczywiście pod względem gospodarczym miała znaczenie tylko optyczne, kosztowała zaś przedsiębiorstwo około 1 miliona zł.

4/ Dalszą przyczyną niezadawalających wyników finansowych badanego przedsiębiorstwa było "względne" przeinwestowanie tak Chorzowa jak i Mościc w okresie 1926 do 1929, wynikające z nadmiernego optymizmu co do możliwości zbytu nawozów azotowych. Ta przyczyna łączy się z resztą ściśle z przyczyną wymienioną na pierwszym miejscu, t.j. z olbrzymim spadkiem zbytu nawozów azotowych w okresie 1930 - 1935.

Niewątpliwie zatem w stosunku do tego ostatniego okresu zaszło przeinwestowanie "względne". Inwestycje zasadniczo nie powinny opierać się na rzadkich szczytowych możliwościach zbytu, lecz na skromniejszych przeciętnych, jak już raz wyżej zauważono.

Ten stan rzeczy znajduje wyraz w fakcie wyzyskania zdolności produkcyjnej Mościc tylko w 67%, a Chorzowa tylko w 40% jeszcze w r.1935/36, nie mniej jak w fakcie nieosiągania pełnej amortyzacji aż do r. 1934/35 włącznie, nawet po zmniejszeniu wartości o 84.000.000 zł, oraz nawet przy zastosowaniu najniż-

szych norm amortyzacyjnych.

Czy to "względne" przeinwestowanie Chorzowa i Mościc, jako przyczyna złych wyników finansowych, z czasem zaniknie - zależy od dalszego rozwoju zbytu nawozów azotowych.

Dalsze pytanie z zakresu przeinwestowania idzie w tym kierunku, czy oprócz przeinwestowania "względnego", t.j. w stosunku do faktycznych możliwości zbytu, nie zaszło także przeinwestowanie "bezwzględne", t.j. stworzenie urządzeń, za drogich nawet w stosunku do maksymalnej produkcji i do najlepszych możliwości zbytu. Stanowczą i uzasadnioną cyframi odpowiedź na to pytanie mogłaby dać tylko bardzo szczegółowa ekspertyza fachowa. Pewną pozytywną wskazówkę przeinwestowania "bezwzględnego" mógłby stanowić fakt, że produkcję Mościc i Chorzowa przy obecnych urządzeniach, znakomitym zbycie i lepszych cenach, możnaby podnieść co do wartości z obecnych 44.000.000 zł najwyżej do jakichś 100 lub 120 milionów złotych, podczas gdy kapitał tkwiący w tych zakładach przedstawia razem wartość około 200.000.000 zł.

W przemyśle chemicznym przyjmuje się na ogół 1 : 1 jako prawidłowy stosunek kapitału do obrotu. Otóż dysproporcja tkwiąca w stosunku 12 : 20 w Zjednoczonych Fabrykach wykazywała by może właśnie przeinwestowanie "bezwzględne". Ponadto należy przyjąć za prawdopodobne, że ogromne obniżenie wartości przedsiębiorstwa w r. 1933 zlikwidowało, ale tylko buchalteryjnie, skutki przeinwestowania "bezwzględnego", o ile takie przeinwestowanie miało miejsce, nie zlikwidowało jednak wszystkich skutków przeinwestowania "względnego", wyrażającego się w niekorzystnym

stosunku obrotu 44.000.000 zł do przeszło 123.000.000 zł kapitału /Skarbu Państwa i przedsiębiorstwa razem/.

Obiektywnie też, a bez konkretnego subiektywnego zarzutu pod adresem inicjatorów i twórców Mościc, należy jako źródło przeinwestowania "względnego" uznać nie tylko nadmierny optymizm co do dalszych możliwości zbytu nawozów azotowych w ogóle, lecz także nieprzewidywanie zwrotu rolnictwa do nawozów wolniej działających typu saletr.

Z powyższego obrazu wynika co następuje: Nie można nie podziwiać wspaniałego nowego warsztatu pracy chemicznej, stworzonego w Mościcach. Nie można nie wyrazić uznania dla wzorowego na ogół prowadzenia przedsiębiorstwa pod względem technicznym, organizacyjnym, handlowym i administracyjnym, ale niepodobna nie stwierdzić, że rozbudowie Chorzowa i założeniu Mościc towarzyszyły poniekąd złudzenia ilościowe, które co prawda łączyły się z resztą z optymizmem inwestycyjnym, jaki panował wówczas nie tylko w Polsce, lecz prawie na całym świecie, a nadto łączyły się z powszechnymi wówczas, częściowo /o czym niżej/ słusznymi, poglądami o potrzebie i możliwościach intesyfikacji uprawy roślinnej w Polsce. Te złudzenia ilościowe były zapewne przyczyną zbyt wielkiego wkładu w dane przedsięwzięcie.

Nie jest też wykluczone, że kapitał prywatny, przy pewnej pomocy ze strony Państwa, na wzór angielski w zakresie przemysłu barwnikowego, rozwiązałby zagadnienie taniej i w zakresie nieco skromniejszym, lecz bardziej dostosowanym do polskiej rzeczywistości nie tylko z lat 1930-1936, lecz także i późniejszej, przeciętnej - nie szczytowej. W tym ostatnim kierunku były wprawdzie

prowadzone rozmowy z grupą polsko-angielską, które nie dały jednak rezultatów. Nie można stwierdzić, by dla takiego rozwiązania były czynione ze strony Państwa istotnie poważne wysiłki. Raczej można przypuścić, że już od r. 1926 Państwo było nastawione w gruncie rzeczy w sposób zdecydowany na "etatystyczne" rozwiązanie tego zagadnienia.

3. HOROSKOPY ZBYTU NAWOZÓW AZOTOWYCH, A TYM SAMYM I PRZYSZŁYCH WYNIKÓW FINANSOWYCH ZJEDNOCZONYCH FABRYK.

I. Już w okresie silnego wzrostu zbytu nawozów sztucznych w ogóle, a nawozów azotowych w szczególności /1926 do 1929/, szeroki plan budowy Mościc oraz rozbudowy Chorzowa, przerastał korzystną dynamikę zbytu, w przypuszczeniu dalszej jej progresji. Mimochodem już w tym miejscu można wyrazić przypuszczenie, że dynamika ta była w pewnej mierze niezdrowa, gdyż - jak można pośrednio wnioskować z wielkiego zadłużenia rolnictwa w następnych latach - przerastała ona już wówczas możliwości finansowe rolnictwa na dalszą metę, jeżeli uwzględniać: cykliczność koniunktur oraz kryzysów, nie mniej jak i rezerwy kapitałowe rolnictwa. Jak twierdzą niektórzy znawcy, wielkie możliwości kredytowe, po części sztucznie, ułatwiały w latach 1927 do 1929 nadmierny zbyt nawozów sztucznych, spodowało to wystąpienie wyraźnej przesady w ich stosowaniu, która zaznaczyła się szczególnie, choć nie wyłącznie, w zakresie nawozów azotowych.

Po ustaniu kryzysu rolniczego i nastaniu obecnej dobrej koniunktury, rolnictwo objawia oczywiście znowu większą zdolność i skłonność nabywania nawozów sztucznych, która to zdolność i skłonność w skali najbliższych paru lat napewno jeszcze wzrośnie. Należy jednak przypuszczać, że po ciężkich doświadczeniach z lat 1930-1936 oraz w braku rezerw kapitałowych, rolnictwo nie popadnie już ponownie w nadmierny optymizm i nie będzie się teraz zbyt spieszyło z forsowaniem używania nawozów

sztucznych. Unikanie wkładów pieniężnych w ciągu ostatniego sześciolecia tak weszło w krew rolnictwa, że nawet w sprzyjających warunkach zbytu powrót do większych wkładów gotówkowych w uprawie ziemi będzie się dokonywał zapewne niezbyt szybko. Co prawda obecnie wzrostowi zbytu nawozów sztucznych sprzyja nader korzystny stosunek cen zboża do cen nawozów - w nawozach azotowych około 1 : 1, zamiast 3 : 1, jak niedawno jeszcze. Tak samo działa wiara w dłuższe trwanie koniunktury zwyżkowej, popierana takimi niebywałymi faktami, jak zawieranie /w lutym 1937 r./ transakcyj terminowych na jesień po cenach zaledwie od 5 do 10% niższych od obecnych.

Natomiast poważnym i na dalszą metę coraz silniej działającym hamulcem używania nawozów sztucznych w ogóle, nawet mimo drobnej koniunktury, może okazać się rozdrobnienie własności ziemskiej postępujące coraz szybciej i dokonywujące się zarówno drogą działów spadkowych, jak i drogą forsownej parcelacji, zwłaszcza na ziemiach zachodnich, gdzie obszary dworskie są najlepszymi odbiorcami nawozów azotowych. To rozdrobnienie własności ziemskiej łączy się z jednej strony z niemożnością nowotworzonych jednostek lub zaokrąglanych małych gospodarstw dokonywania wkładów gotówkowych, a więc co do intensywności gospodarki roślinnej, a z drugiej strony z przestawianiem się tych gospodarstw na produkcję hodowlaną. To ostatnie znów pociąga za sobą wzrost produkcji naturalnego nawozu, obornika, który zastępuje poniekąd właśnie nawozy azotowe. Już dzisiaj spotyka się w niektórych okolicach gospodarzy, przechodzących pola obornikiem co 2 lata, zamiast - jak dawniej - co lat cztery.

To zjawisko pozostaje także w związku z wyżej już zaznaczoną, a przez 5 lat ciężkiego kryzysu wytworzoną powściągliwością rolnictwa w stosunku do wkładów w ogóle. Rolnicy po prostu zanadto silnie już znowu przyzwyczaili się i nauczyli obchodzić bez nawozów sztucznych, przechodząc bądź na obornik, bądź na nawozy zielone /seradelę i łubin/.

Trudno jednak stawiać konkretne hipotezy w przedmiocie możliwości wzrostu konsumpcji nawozów azotowych na podstawie równie hipotetycznych przypuszczeń co do możliwości wzrostu konsumpcji polskiego zboża w kraju i zagranicą.

Bardziej konkretne jest zagadnienie oceny możliwości wzrostu zbytu nawozów azotowych w związku z ewent. wzrostem produkcji buraków cukrowych, co łączy się oczywiście z kwestią wzrostu konsumpcji cukru. Nawozy azotowe są bowiem szczególnie potrzebne dla uprawy buraków cukrowych.

Jak wiadomo, konsumpcja cukru w Polsce ostatnio znowu stosunkowo silnie wzrasta, ale eksport cukru spadł w znacznie wyższym stopniu. Dalszy wzrost wewnętrznej konsumpcji cukru jest możliwy, ale nie można go sobie wyobrażać w zbyt szerokich granicach. Trzeba bowiem liczyć się z faktem, że z jednej strony w ciągu ostatniego 6-lecia znacznie spadł dochód społeczny na głowę ludności, a nawet przy trwającej parę lat poprawie koniunktury dźwiganie się tego dochodu na wyższy poziom może być w najlepszym razie tylko powolne przede wszystkim z powodu niedokapitalizacji zasadniczej i silnej dekapitalizacji w okresie prze-

silenia oraz z powodu dużego przyrostu naturalnego ludności przy braku emigracji i przy niedostatecznych postępach uprzemysłowienia.

Trzeba też uwzględnić,że około 50% obecnej ceny cukru zabiera Skarb Państwa. Położenie budżetowe nie jest jednak takie, aby Skarb Państwa mógł szybko zrezygnować z poważniejszej części tego dochodu. Wobec tego zniżka ceny cukru,która mogłaby przyspieszyć wzrost konsumpcji wewnętrznej jest niemożliwa. Kilogram chleba kosztuje przecież 36 groszy, a kilogram cukru /w fabryce/ tylko 48 groszy. Widoki na poważny wzrost eksportu cukru są w dalszym ciągu nikłe. Znawcy podają jako górną granicę konsumpcji wewnętrznej na najbliższych kilka lat - 12 kg na głowę, czyli razem 420.000 ton, a jako górną granicę możliwego eksportu - 120.000 ton, zgodnie z ostatnią Konwencją międzynarodową, czyli jako górną granicę konsumpcji wewnętrznej i eksportu razem - 540.000 ton, a więc tylko o 140.000 ton więcej niż w roku 1935/36. W r. 1929/30 pozycja ta wynosiła 750.000 ton.

W tych warunkach ostrożność nakazuje nie liczyć na duże zwiększenie zbytu nawozów azotowych w Polsce w związku ze wzrostem konsumpcji cukru i ewent. zwiększoną produkcją buraków cukrowych.

Należy też stwierdzić, że refleksje podobne do powyższych oraz doświadczenia ostatniego 6-lecia doprowadziły do tego,iż hasło intensyfikacji uprawy roślinnej w Polsce w opinii czynników fachowych odgrywa obecnie bez porównania mniejszą rolę,

aniżeli w latach 1926 do 1929.

W końcu niepodobna nie zwrócić uwagi na to, że nawozy azotowe nie są u nas może już w tym stopniu "modne", co przed 10 laty. Rozwój gospodarstwa hodowlanego zmniejsza poniekąd potrzebę nawozów azotowych i wzmaga stosowanie nawozów potasowych. W sezonie wiosennym w 1937 r. zbyt nawozów azotowych wzrósł mimo wymarznięcia dużej części ozimin tylko o 25%, a zbyt nawozów potasowych aż o 50%.

Z drugiej strony uczeni /np.prof.dr.Włodek/ z coraz większym naciskiem zwracają uwagę na to, że Polska potrzebuje przede wszystkim silnego a dostosowanego do gleb kwaśnych nawożenia fosforowego, ponieważ Polska traci co roku więcej kwasu fosforowego niż go ziemi z powrotem oddaje. Istotnie też wzrost zbytu superfosfatów w pierwszym półroczu 1937 r. był o 30% silniejszy niż wzrost zbytu nawozów azotowych.

Wydaje się z resztą, że i zarząd Zjednoczonych Fabryk liczy się poważnie z tym ostatnim poglądem, skoro nastawia się coraz silniej na produkcję nawozów fosforowych.

Jako argument przemawiający za możliwością znacznego podniesienia konsumpcji nawozów azotowych w Polsce wysuwa się niejednokrotnie wysokie cyfry tej konsumpcji na hektar w krajach środkowo i zachodnio-europejskich oraz w zachodnich dzielnicach Polski przed wojną. Przy przeprowadzaniu takiego porównania należy jednak wziąć pod uwagę także i zachodzące tu różnice. Chodzi przede wszystkim o różnice w dochodzie społecznym. Z wyższego dochodu społecznego wypływa, że tamte państwa mają znacznie większą na głowę ludności konsumpcję wszelkich płodów

rolnych z wyjątkiem ziemniaków, co wprost zmusza je do intensyfikacji produkcji rolnej. Nadto państwa te są z reguły importerami zboża, a więc mogą łatwo bronić wysokiego poziomu wewnętrznych cen zboża, co oczywiście znacznie ułatwia stosowanie nawozów sztucznych.

Powyższe poglądy mogłyby być interpretowane jako wyraz pesymizmu. Tym one jednak bynajmniej nie są. Przewidują bowiem wzrost wewnętrznej konsumpcji zbóż i cukru, a tym samym i zbytu nawozów azotowych. Przestrzegają tylko przed złudzeniem co do szybkiego tempa i wielkiego zasięgu tego wzrostu.

Z kolei należy zbilansować wynikające z powyższych refleksyj horoskopy wzrostu zbytu nawozów azotowych w Polsce, a więc tym samym także poprawy sytuacji finansowej Zjednoczonych Fabryk w ciągu najbliższych kilku lat.

Z jednej strony widać dodatni współczynnik "azotowy" przyrostu w ilości jednego miliona ton zboża oraz stu czterdziestu tysięcy ton cukru, a z drugiej strony negatywny współczynnik "azotowy" w postaci sumy tych wszystkich rozlicznych i różnorodnych hamulców spożycia nawozów azotowych, które omówiono wyżej, a które pochodzą z obecnych nastawień oraz z obecnego położenia naszego rolnictwa. Oczywiście, ocena tej ostatniej sumy może być dokonana tylko w niedokładnym przybliżeniu. Może jednak nie popełni się dużego błędu, określając w tych warunkach podwojenie konsumpcji nawozów azotowych /zatem 32.000 ton czystego azotu zamiast 16.000 ton/ jako prawdopodobną górną granicę

roczną w ciągu najbliższych paru lat. Oczywiście, od tej cyfry 32.000 ton do maksimum z roku 1929, wynoszącego 56.000 ton, które stanowiło podstawę rozmachu inwestycyjnego Chorzowa i Mościc - jest jeszcze daleko. W wartości sprzedażnej produkcji Zjednoczonych Fabryk dopiero co przepowiadany optymalny wzrost konsumpcji nawozów azotowych wyraziłby się przy obecnych cenach sumą około 22.000.000 zł, podniósłby zatem wartość sprzedażną całej produkcji z 44.000.000 zł na 66.000.000 zł, co byłoby niewątpliwie źródłem poważnej poprawy bilansu, ale byłoby jeszcze dość dalekie od ideału produkcji o wartości 100 do 120 milionów złotych.

Dyrekcja Zjednoczonych Fabryk przewiduje trwanie mocnej koniunktury rolniczej na mniej więcej trzy lata, wliczając w to rok gospodarczy 1936/37. Ten pogląd pokrywa się z powszechnymi przewidywaniami. Jak zaznaczono wyżej, już w roku 1935/36 sprzedaż nawozów azotowych po raz pierwszy od szeregu lat wzrosła do 78.000 ton, czyli prawie do 17.000 ton czystego azotu. W okresie od 1 listopada 1936 r. do 27 kwietnia 1937 r. sprzedaż wyniosła już 88.000 ton, czyli przeszło 18.000 ton czystego azotu, a do końca roku bilansowego 1936/37 dojdzie do 94.000 ton, czyli około 20.000 ton czystego azotu. Na rok 1937/38 przewiduje się dalszy wzrost sprzedaży, a więc i produkcji - o 30%, t.j. do 26.000 ton czystego azotu. Zapewne zatem w trzecim roku dobrej koniunktury 1938/39 dojdzie do tego podwojenia konsumpcji nawozów azotowych, którego górną granicę w wysokości 32.000 ton czystego azotu przewidziano wyżej.

Kres mocnej koniunktury przewiduje się na jesień roku 1939 dlatego, że 1/ właśnie w związku z tą mocną koniunkturą do tego czasu zapewne wzrosną znowu znacznie przestrzenie zajęte pod uprawę zbóż, zwłaszcza na południowej półkuli oraz w Europie, 2/ zlikwidowane obecnie znaczniejsze zapasy zbóż do tego czasu zapewne znowu odrosną i będą odtąd ciążyły na rynkach, 3/ do tego czasu różnymi "technicznymi" sposobami czasowo uda się zahamować wpływ nadprodukcji złota, działający obecnie już silnie w kierunku mocnej tendencji towarów.

Powstaje pytanie, czy do owego końca dobrej koniunktury Zjednoczone Fabryki potrafią wygospodarować corocznie owych 15--20 milionów zł, jako optymalną sumę nadwyżki "brutto", o której wyżej jest mowa. Zjednoczone Fabryki są w tym względzie, jak już zaznaczono, bardzo dobrej myśli, gdyż dyrekcja przewiduje, iż już za rok 1936/37 nadwyżka "brutto" będzie wynosiła około 12 milionów złotych.

Otóż zapewne w latach 1937/38 i 1938/39 łącznie z rokiem 1936/37 przy pomocy zwiększonego zbytu nie tylko nawozów azotowych, zwłaszcza przy dalszym przestawianiu się jego kierunku z nawozów tańszych na droższe /saletrowe/, lecz także i supertomasyny, może precypitatu oraz produktów technicznych, uda się wyciągnąć przeciętną roczną nadwyżkę na niezbędnych / stale / 15 milionów złotych. /Patrz analogiczne uwagi wyżej w rozdziale o "Racjonalnym programie finansowym"/.

W tej chwili wszelkie zapasy nawozów w Zjednoczonych Fabrykach są wyczerpane - rynek wymaga napięcia w dziale saletry wapniowej do 140% - a produkcja kwasu azotowego w Mościcach nie

wystarcza na wyzyskanie możliwości produkcyjnych działu saletry wapniowej, wobec czego kwas azotowy do Mościc musi się narazie dowozić z Chorzowa, zanim Mościce nie zwiększą produkcji kwasu azotowego, co zasadniczo /przy obecnym zbycie/ byłoby bardziej ekonomiczne.

Ten stan rzeczy wytwarza, jak wiadomo, w Dyrekcji Zjednoczonych Fabryk tendencję do dalszych znacznych inwestycyj, na które miałaby być zużywana duża część osiąganych obecnie większych nadwyżek. Przed tym jednak przestrzeżono wyżej w rozdziale o " Racjonalnym programie finansowym" dla przytoczonych tam przyczyn finansowych i społeczno-gospodarczych. Tu znów przestrzec należy przed tym samym dlatego, że zbyt wiele momentów przemawia za załamaniem się całej koniunktury nawozowej, a więc i fosforowej, mniej więcej w roku 1939, co pociągnęłoby za sobą zapewne spadek nadwyżek brutto Zjednoczonych Fabryk poniżej granic pełnej amortyzacji i normalnego oprocentowania kapitału Skarbu Państwa. Wydaje się też, że nawet podtrzymanie produkcji artykułów technicznych na wyższym poziomie niż obecnie przy całej strukturze Mościc i Chorzowa nie potrafiłoby finansowo zrównoważyć ani nawet w poważnej mierze złagodzić, skutków załamania się koniunktury w nawozach sztucznych dla Zjednoczonych Fabryk.

II. W kalkulacji Zjednoczonych Fabryk eksport różnych artykułów, przedstawiający wartość przeszło 7.000.000 zł na 44.000.000 całej produkcji /w r. 1935/36 /, odgrywa stosunkowo dużą i dodatnią rolę. Jest on w dość dużej mierze niedumpingowy, lecz względnie opłacalny dzięki dobrym porozumieniom międzynarodowym lub, jak w karbidzie, dzięki istnieniu takiego międzynarodowego porozu-

mienia, w stosunku do którego tylko Zjednoczone Fabryki są "outsider'em".

W tym miejscu należy podkreślić fakt udziału przedsiębiorstwa państwowego w porozumieniach międzynarodowych, a to dlatego, że przedsiębiorstwa prywatne przynależne do międzynarodowych porozumień spotykają się zazwyczaj z dezaprobatą nietylko szerokiej opinii ale i czynników miarodajnych. Z powyższego nie wynika by Komisja czyniła zarzut Zjednoczonym Fabrykom z tytułu ich uczestnictwa w międzynarodowych kartelach; fakt ten dowodzi jedynie że przynależność przedsiębiorstw krajowych do międzynarodowych organizacji kartelowych bywa zazwyczaj koniecznością gospodarczą.

Najsłabszą na rynku międzynarodowym jest jednak pozycja tak wielkiego artykułu produkcji mościckiej, jakim był do niedawna jedyny eksportowy nawóz sztuczny - siarczan amonu, a to w związku z katastrofalnie niskimi, mimo poprawy ogólnej koniunktury, cenami światowymi. Ostatnio wyłoniło się w tym względzie nowe niebezpieczeństwo. Jednym z głównych odbiorców tego artykułu była bowiem Hiszpania. Wojna domowa i jej skutki zapewne nie wpłyną dodatnio na ten eksport. Już przed tym z resztą powstawały w Hiszpanii coraz większe zamrożenia, związane z tym eksportem./ Co prawda ostatnio produkcja siarczanu amonu w Mościcach, w związku ze wzrostem zapotrzebowania na saletrę wapniową, kurczy się obecnie sama bardzo silnie, gdyż amoniak musi się zużywać przede wszystkim na produkcję kwasu azotowego, podstawę dla saletry wapniowej/.

4.

4. CZY OBJĘCIE CHORZOWA, ZAŁOŻENIE MOŚCIC ORAZ PROWADZENIE OBU TYCH PRZEDSIĘBIORSTW PRZEZ PAŃSTWO BYŁO I JEST DOSTATECZNIE UZASADNIONE ?

I. Samo przejęcie Chorzowa z rąk niemieckich przez Państwo Polskie było w danej sytuacji politycznej nieuniknione. Inna rzecz, czy przedsiębiorstwo to nie powinno było potem przejść w polskie ręce prywatne, o co z resztą podobno Państwo w swoim czasie starało się bezskutecznie. Zasadniczo bowiem Chorzów, jak to wykaże się dalej z okazji omawiania założenia Mościc, nie odpowiada tym kryteriom, które według zgodnej opinii całej nauki ekonomicznej i gospodarczo-politycznej /z jednym wyjątkiem szkół socjalistycznych/ uzasadniają wyjątkowe zakładanie oraz prowadzenie przedsiębiorstw przez Państwo.

Momentem usprawiedliwiającym jednak dalsze prowadzenie przedsiębiorstw przez Państwo /przynajmniej przez pierwszych kilka lat/ jest prawdopodobieństwo, że nie łatwo było znaleść ręce prywatne silne i pod każdym względem odpowiednie /także biorąc w rachubę szczególne polityczne położenie Górnego Śląska/, gotowe do objęcia i prowadzenia tak dużego przedsiębiorstwa. Następnie okolicznością motywującą poniekąd fakt nie oddania Chorzowa w ręce prywatne w specyficznych polskich warunkach było, że Chorzów nie potrzebował wcale dopływu środków z zewnątrz, które to środki zatem, zamiast wykupywać Chorzów z rąk Państwa, z nader szczupłego polskiego rezerwuaru kapitałów prywatnych mogły kierować się pożyteczniej ku tworzeniu lub roz-

budowie innych potrzebnych przedsiębiorstw przemysłowych. Nadto Chorzów nie obciążał wcale budżetu Państwa. Będąc w okresie dobrej koniunktury przedsiębiorstwem bardzo zyskownym, zarabiał aż do roku 1930 doskonale sam na spłacenie ceny wykupu z rąk niemieckich oraz na poważne inwestycje. Z resztą aż do roku 1931 Chorzów - poza nieuniknionymi okresowymi nadwyżkami karbidu oraz poza tlenem, jako nieuniknionym produktem ubocznym - prawie nie wytwarzał artykułów konkurujących z przedsiębiorczością prywatną.

Jako usprawiedliwienie założenia Mościc przez Państwo przytacza się potrzebę "uazotowienia" gleby w Polsce na wielką skalę w związku ze spodziewaną koniecznością silnej intensyfikacji uprawy roślinnej. Potrzebę tę ocenia się jako "niezaspokojoną, poważną potrzebę zbiorową", która wymaga ingerencji przedsiębiorczości prywatnej. Istotnie zakład mościcki jest nastawiony głownie na produkcję nawozów azotowych. Przeważająca część wielkich wkładów została poczyniona pod tym właśnie kątem widzenia.

Otóż przede wszystkim należy stwierdzić, że potrzeba zbiorowa nawozów azotowych, która w danej chwili mogła uchodzić za względnie poważną - w r. 1929 około 100.000.000, w r. 1936 tylko dwadzieścia kilka milionów złotych - była wówczas zaspakajana w całej pełni, a to do wysokości 45.000.000 złotych przez Chorzów i prywatne wytwórnie siarczanu amonowego, a w wysokości 55.000.000 zł importem z za granicy, obejmującym głównie saletrę wapniową i saletrę sodową. W ciągu sześciolecia kryzysowego - gdyby Mościce nie były powstały - Chorzów byłby zaspakajał całą

zmniejszoną potrzebę w zakresie azotniaku, saletrzaku, nitrofosu i wapnamonu, a nawet saletry sodowej /typu chilijskiego/. Knurów i koksownie byłyby dostarczały w dostatecznej ilości siarczanu amonu, którego to nawozu Polska ze względu na rodzaj gleby konsumuje stale tylko bardzo małe ilości. Tylko saletrę wapniową w ilości odpowiadającej obecnej produkcji Mościc, a więc w wartości około 8.000.000 zł byłoby się sprowadzało z za granicy. Taki zadawalający stan zaspakajania danej potrzeby zbiorowej byłby istniał jeszcze w połowie roku 1936.

Przy poważnym wzroście zapotrzebowania na nawozy azotowe, jaki wystąpił w roku 1936/37, wchodziły by w grę dla zaspakajania danej potrzeby zbiorowej: pełne wykorzystanie niewyzyskanych jeszcze znacznych możliwości produkcyjnych Chorzowa w zakresie nawozów wolniej działających i tańszych, do czego jeszcze w tej chwili, mimo wzrostu zapotrzebowania, jest daleko - oraz znowu zwiększenie importu saletr zagranicznych. Wobec potencjalnej nadprodukcji tych saletr w świecie, nigdy nie byłoby obawy o ich otrzymanie. Obecnie ich ceny są o wiele niższe niż w roku 1929.

Wobec tego zaś, że - jak wyżej przedstawiono szczegółowo - horoskopy na wzrost konsumpcji nawozów azotowych nawet przy obecnej dobrej koniunkturze rolniczej, nie przedstawiają się na dalszą metę zbyt dobrze, oraz wobec tego, że teraz nie należałoby nawet zbytnio forsować uazotowienia ziemi, można przypuszczać, że upłynęłoby dużo czasu, zanim doszlibyśmy do takich cyfr zapotrzebowania i zaspakajania danych potrzeb, jakie wykazywał rok 1929. W związku z obliczeniami co do prawdopodobnego wzrostu zbytu nawozów azotowych w najbliższych trzech latach, podanymi

w poprzednim rozdziale, możnaby też przypuszczać, że bez Mościc import saletr z za granicy wzrósłby w najgorszym razie do 15 - 20 milionów złotych rocznie.

Tu wchodzi jednak w grę nie tylko sama możliwość zaspakajania potrzeb, rozstrzygnięta, jak powiedziano, pozytywnie bez Mościc nawet na nieco dalszą przyszłość, lecz także kwestia cen oraz kwestia autarkii w tej dziedzinie.

Otóż co do cen - założeniem był postulat dostarczania rolnictwu nawozów azotowych po cenach niskich, przy czym różnica między ceną krajową a importową w skali r. 1929, wynosząc około 10 gr za 1 kg, przy 125.000 ton ówczesnego importu, przedstawiałaby pokaźną sumę około 12½ miliona złotych. Abstrahujemy tu od odpowiedzi, która przynajmniej w części wypadłaby zapewne pozytywnie, na pytanie, czy ta różnica w obecnych czasach musiałaby być tak znaczna i czy wobec dużej potencjalnej nadprodukcji nawozów azotowych w świecie, przy kontynuowaniu importu z za granicy nie możnaby przez odpowiednie umowy zapewnić sobie niskich cen i dogodnych warunków płatności. Należy natomiast przypomnieć, że nie tylko według poglądu Komisji, lecz także według zapatrywań Zjednoczonych Fabryk, wyrażanych w sprawozdaniach, niskie ceny nawozów nie tylko nie mogły spowodować i nie spowodowały wzrostu zbytu, ale nawet prawdopodobnie nie mogły zahamować i nie hamowały jego spadku. O zużyciu nawozów sztucznych decydują nie ich ceny, ale ceny produktów rolnych. Dodatni skutek niskich cen nawozów w kierunku zwiększenia ich stosowania występuje dopiero wtedy, gdy zniżka w bardzo wydatnej mierze zmniejsza rozpiętość między cenami zboża a cenami

nawozów.

Pod tym kątem widzenia polityka szczególnego forsowania niskich cen nawozów nie ma dostatecznego uzasadnienia. Z resztą, gdyby nawet ten ostatni pogląd nie był słuszny, powstaje pytanie, czy ceny nawozów azotowych z fabryk krajowych, zwłaszcza ceny saletr, mogą być znacznie niższe od cen saletr importowanych. Oczywiście mogą, ale według dotychczasowych doświadczeń tylko skutkiem zarządzeń administracyjnych, a nie na podstawie racjonalnej kalkulacji, tylko przy deficytowych wynikach"finansowych" przedsiębiorstwa.

Do tej pory wyniki te były deficytowe, jak powiedziano wyżej, m.i. także wskutek nieracjonalnie niskich cen nawozów. Podciągnięcie tych wyników na poziom w danych warunkach optymalny, t.j. 15 - 20 milionów zł rocznie nadwyżek brutto, włączając w to już pokrycie pewnych racjonalnych inwestycyj ponad "minimum" 15 milionów zł, wymagałoby zdaniem Komisji, zgodnie z obliczeniami podanymi w poprzednich rozdziałach - nie tylko lepszego wyzyskania sprawności fabryk, lecz także częściowo podwyższenia obecnych cen.

Jeśli z jednej strony, istotnie należy wymagać, aby Zjednoczone Fabryki, jak każde przedsiębiorstwo państwowe, były prowadzone racjonalnie, a więc rentownie i jeśli równocześnie z drugiej strony celem odciążenia budżetów rolniczych oraz zmniejszenia kosztów produkcji rolniczej dąży się do utrzymywania niskich cen nawozów sztucznych - to powstaje pytanie, co w tym celu byłoby mniej kosztowne i racjonalniejsze: czy przez brak oprocentowania a nawet pełnej amortyzacji /opartej o od-

powiednio wysokie normy co do maszyn i t.p./, rezygnować z wpływów budżetowych w tytule "przedsiębiorstwa państwowe" lub nawet pośrednio dokładać duże sumy do fabryki przeinwestowanej i obciążonej serwitutem niskich cen na nawozy, - czy też, ze środków budżetowych właściwego resortu, Ministerstwa Rolnictwa, subwencjonować konsumentów nawozów sztucznych, bez względu na pochodzenie tych nawozów z kraju lub z za granicy. Odpowiedź na to pytanie dano już wyżej, a tu przypomina się tylko, że odnośne ciężary powinien ponosić budżet Ministerstwa Rolnictwa, które wtedy samo będzie pilnowało, by ciężary te nie były niepotrzebnie za wielkie.

Obecnie pozostaje właściwie już tylko rozpatrzeć, jakie znaczenie posiada założenie Mościc z punktu widzenia polityki autarkistycznej.

W państwach dłużniczych oraz nie posiadających u siebie szeregu surowców, które - jak Polska - muszą dążyć stale do możliwie swobodnego znacznego wywozu nadwyżek swej produkcji i w związku z tym słusznie propagują ideę liberalnego "gospodarstwa światowego", autarkizm jest z reguły bronią dwusieczną, której stosowanie musi być zatem bardzo ostrożne i ograniczone do wypadków ilościowo bardzo doniosłych, a nie groźnych pod kątem widzenia ew. retorsyj ze strony dotkniętych nową autarkią polską państw obcych. Obiektywnie trzeba jednak przyznać, że w danym wypadku ze strony państw głównie dotkniętych naszą autarkią azotową, mianowicie Norwegii i Chile, nie groziła nam i nie grozi żadna naprawdę poważna retorsja.

Pod względem ilościowym jednak sprawa zastąpienia importu saletr zagranicznych produkcją krajową z punktu widzenia autarkii ma stosunkowo bardzo małe znaczenie i nie może być liczoną do wypadków najbardziej doniosłych.

W najlepszych latach /1926 - 1929/ wartość importu nawozów azotowych nie dosięgała 2 do 3% całego naszego importu. I teraz ew. 20.000.000 zł wartości importu saletr - o ile by w braku Mościc przez 2 lub 3 lata trwania dobrej koniunktury rolniczej import w takich rozmiarach / w najgorszym wypadku/ utrzymał się - nie zaciążyłby zbytnio na naszym bilansie handlowym ani płatniczym, - w stosunku do miliarda zł. wartości całego importu lub w stosunku do około 250.000.000 zł. wartości importu surowców tekstylnych, tym bardziej, że obecnie zapewne stosunkowo nie trudno można by import saletr skierować na drogę clearingów lub transakcyj kompensacyjnych, korzystnych dla naszego eksportu. Z Niemiec np. można by otrzymywać obecnie nawozy azotowe w "clearingu" po cenach mniej więcej równych naszym obecnym. Wprawdzie Zjednoczone Fabryki zwracały się ostatnio do " C.I.A.", chcąc w chwili braku saletry zakupić pewne ilości w Niemczech, - a " C.I.A." zażądało zapłaty w dewizach. Inaczej jednak mogłaby przedstawiać się ta sprawa, gdyby nie chodziło o doraźne zapotrzebowanie i zapytanie, lecz gdyby kwestia dostawy nawozów azotowych z Niemiec do Polski była przedmiotem międzypaństwowych rokowań clearingowych.

W roku 1935/36 wartość produkcji saletry wapniowej w Mościcach nie wynosiła nawet 1% wartości całego naszego importu. Zapewne zasadniczo należy dążyć do zastąpienia nawet tak sto-

sunkowo małych pozycyj importu produkcją krajową, opartą na surowcu krajowym. Zagadnienie jednak polega na tym czy osiągnięcie tego celu warte było unieruchomienia, przy naszym ubóstwie kapitałowym, około 100.000.000 zł i to nierentownie lub w najlepszym razie za mało rentownie.

Z punktu widzenia ogólnej tendencji autarkistycznej o wiele donioślejszymi ilościowo, a może i jakościowo, niż zahamowanie małego importu saletr przez produkcję państwową są każdy dla siebie, a zwłaszcza w sumie, takie fakty, jak np. stworzenie i rozwój krajowego przemysłu elektrotechnicznego, przez co import w tej dziedzinie spadł o 60 do 100.000.000 zł, lub zmniejszenie importu wyrobów konfekcyjnych w ciągu lat 12 blisko o 100.000.000 zł, lub wreszcie zastąpienie kilkudziesięciomilionowego importu wyrobów dzianych, zwłaszcza pończoch, produkcją krajową. Dalej można w tym związku wymienić przykładowo jeszcze przemysły gumowy, narzędziowy i t.d. Wszystkiego tego dokonała przedsiębiorczość prywatna przy ubocznej, tylko handlowo-politycznej pomocy, ze strony państwa, a więc przy użyciu "klasycznych" środków, jak np.cła ochronne. Nie była to autarkia forsowna przy pomocy tak wyjątkowego, kosztownego i ryzykownego środka jak etatyzm, był to jednak autarkizm, w rezultatach cyfrowych wielokrotnie donioślejszy niż autarkizm saletrowy.

Autarkia w saletrach nawozowych na czas wojny to jeszcze odrębna kwestia, mogąca mieć pewne znaczenie w wypadku światowej konflagracji wojennej, trwającej lata. Powstaje jednak pytanie czy na takie nadzwyczajne wypadki nie mamy innych, o wiele większych jeszcze i ważniejszych zbiorowych potrzeb autarkicznych,

niezaspokojonych dostatecznie, jak np. kwestia surowców dla przemysłu metalurgicznego, tekstylnego, gumowego i t.p., lub choćby kwestia fosforytów.

Jakby zatem wynikało z powyższych wywodów, nie można według obecnego stanu rzeczy, obecnych horoskopów i obecnych zasadniczych poglądów na rozwój gospodarstwa krajowego wykryć "niezaspokojonych poważnych potrzeb zbiorowych", które by w dostatecznej mierze uzasadniały "pro praeterito" założenie Mościc oraz prowadzenie Zjednoczonych Fabryk przez Państwo. Obiektywnie jednak nie można nie stwierdzić, że w świetle faktów i poglądów z lat 1926 do 1929 sprawy mogły przedstawiać się nieco inaczej.

5. UPRZYWILEJOWANIE ZJEDNOCZONYCH FABRYK.

Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych korzystają niewątpliwie w pewnej mierze z przewagi, którą w ogóle posiadają przedsiębiorstwa państwowe w stosunku do przemysłu prywatnego, oraz z niektórych szczególnych ułatwień, jakkolwiek trudno to wykazać we wszystkich szczegółach. Przykładowo tylko można przytoczyć tu możliwości nacisku na ceny choćby kwasu siarkowego, sody amoniakalnej i innych surowców, zakupywanych od przemysłu prywatnego, korzystanie ze szczególnej opieki Ministerstwa Przemysłu i Handlu w zakresie polityki celnej i kontyngentowej, oraz w zakresie polityki kartelowej, czego przykładem był znany proces, wdrożony przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu w interesie Zjednoczonych Fabryk o rozwiązanie kartelu karbidowego itd.

Prąd elektryczny w elektrowni mościckiej, prowadzącej odrębną księgowość, kosztował ostatnio 3,9 gr. za 1 KW. a Mościce liczyły swój wydatek po 4 gr., podczas gdy inni odbiorcy płacili i płacą znacznie więcej.

Jest to zresztą zjawisko /powszechne/, występujące we wszystkich przedsiębiorstwach państwowych, że zaliczają one sobie pewne surowce, półprodukty itd. po cenie kosztu własnego.

Jedno natomiast wielkie "privilegium odiosum" na rzecz ogólnej ale wadliwej polityki gospodarczej Państwa Zjedno -

czone Fabryki musiały wziąć na siebie razem z węglem, żelazem i produktami naftowymi, a mianowicie ingerencję władz administracyjnych w zakresie cen nawozów, który w dużej mierze, bez poważnego pożytku dla gospodarstwa społecznego, popsuł im kalkulację. Do tej kategorii "privilegia odiosa" należy także duża przymusowa "dobroczynność nawozowa" Zjednoczonych Fabryk na rzecz szkół, organizacyj społecznych, zakładów charytatywnych itp., przy czym odnośna różnica cen jest obecnie trafnie uwzględniona jako osobna pozycja strat w rachunkach strat i zysków.

Główne uchwytne momenty faktycznego uprzywilejowania Zjednoczonych Fabryk leżą w dziedzinie finansowej. W szczególności dotąd nie wymagano wcale od Zjednoczonych Fabryk choćby nawet częściowego oprocentowania przeszło 100 - milionowego kapitału, włożonego przez Państwo w Mościce. Nawet odsetki za pożyczkę z funduszu F nigdy nie były pokrywane przez przedsiębiorstwo, lecz z budżetu Ministerstwa Przemysłu i Handlu.

Możnaby też mieć pewne wątpliwości co do tego, czy bardzo znaczne obniżenie kapitału przedsiębiorstwa z okazji zjednoczenia, a raczej - czy łączące się z tym znaczne obniżenie obowiązkowych rat amortyzacyjnych było praworządne.

Z zakresu zaliczek, które Zjednoczone Fabryki otrzymały oraz dały, należy wymienić :

a/ zaliczkę w wysokości 1.000.000 zł. otrzymaną na dostawę stężonego kwasu azotowego /przy ogólnych kosztach tej instalacji wynoszących 2.700.000 zł./ a oprocentowaną na 4 ½ % oraz amortyzowaną prawidłowo z ceny kupna,

b/ drugą nieznaczną zaliczkę na dostawę innego artykułu,

c/ pożyczki i zaliczki na rozbudowę sieci elektrycznej:

1/ 300.000 zł z Funduszu Pracy na 1 %,/pożyczka/

2/ 500.000 zł z Ministerstwa Komunikacji na Rożnów bezprocentowo /pożyczka będzie spłacona w 1938 r./,

3/ 500.000 zł od grupy francuskiej na Rożnów bez - procentowo /zaliczka na prąd/,przy czym w obu tych wypadkach bezprocentowość znalazła uzasadnienie w wielkim pośpiechu,jakiego domagały się od Zjednoczonych Fabryk Ministerstwo Komunikacji oraz grupa francuska,

4/zaliczki,udzielonej przez Chorzów "Skarbofernowi na rozbudowę koksowni wzamian za niższą cenę koksu w wysokości 1 miliona zł.,spłaconej już w cenie koksu do 300.000 zł.

Druga taka sama tranzakcja na 1 ½ miliona złotych,związana z dalszą rozbudową koksowni wzamian za niższą cenę koksu,jest obecnie przedmiotem rokowań.

Powyższe pożyczki i zaliczki,jako korzystne dla obu stron,na ogół nie nastręczają uwag krytycznych.

W zakresie faktycznej choć nieformalnej nieprawo - rządności,ale poniekąd także i "privilegia odiosa" wchodzi fakt,że z okazji wprowadzenia podatku specjalnego od wynagrodzeń,który na okres 2-letni od urzędników Mościc i Chorzowa miał wynosić 2.000.000 zł.,Zjednoczone Fabryki udzielały urzędnikom co półrocze na to pożyczki w odpowiedniej wy -

sokości, przeprowadzając w końcu roku w bilansie odpisy danych sum na "wątpliwych dłużników".

Dalej, Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych - w przeciwieństwie do prywatnych przedsiębiorstw - korzystają z bardzo doniosłego przywileju wyjęcia z pod przymusowej konwersji głównych swych wierzytelności rolniczych, z wyjątkiem wierzytelności wymienionych w art.6 ust. 2 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. /Dz.Ust.Nr.94, poz.841/.

W zakresie podatkowym ze specjalnych ulg przedsiębiorstwo całe nie korzysta, z wyjątkiem

a/ podatku majątkowego /art.30 rozp.Prez.z dnia 17 marca 1927 r. - są to tylko ułamki procentu/,

b/ opłat stemplowych, związanych z założeniem przedsiębiorstwa, jako samodzielnej osoby prawnej /art.30/- /1.000.000 zł./,

c/ opłat stemplowych od obligów i umów zastawu, podpisanych przez przedsiębiorstwo w charakterze dłużnika /art.120 i art.86 ust. 2 U.O.S./ - /nie było dotąd/.

Natomiast fabryka w Mościcach korzysta z ulg podatkowych w zakresie podatku gruntowego, obrotowego i dochodowego na mocy rozp.Prez.Rzeczyposp. z dnia 22 marca 1928 r. z tytułu położenia w "trójkącie bezpieczeństwa"/.Należy jednak podkreślić, że przywileje te przysługują każdemu analogicznemu przedsiębiorstwu prywatnemu, o ile posiada warunki ustalone w cytowanym rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej.Ale fabryka w Mościcach jest je-

dyną tego rodzaju w "trójkącie bezpieczeństwa". Inna rzecz, jeżeli z dwóch fabryk, należących do jednego przedsiębiorstwa, jedna jest wolna od podatku dochodowego, a druga nie, mogą łatwo powstać wątpliwości co do klucza rozdziału, a tym samym i co do trafności wymiaru podatkowego.

W jednym z poprzednich okresów, a mianowicie w pierwszym półroczu 1931 r., Chorzów został zwolniony w drodze wyjątku - co prawda w ramach formalnych upoważnień Ministra Skarbu - z podatku obrotowego, co przyniosło mu ulgę w wysokości 280.000 zł. Ta ulga była częściowo ekwiwalentem za obniżkę cen nawozów sztucznych i stanowi pociągnięcie analogiczne do specjalnej subwencji w wysokości 1.140.000 zł., którą również na pokrycie obniżki cen /pod nazwą pokrycia strat na wekslach rolniczych/ otrzymały Mościce. W tych pociągnięciach, którym zasadniczo można tylko to zarzucić, że były ilościowo niewystarczające i wyrównały zaledwie drobną część strat poniesionych wskutek obniżki cen nawozów, - mieści się skądinąd dość jaskrawe uprzywilejowanie fabryk państwowych w stosunku do tych prywatnych z innych branż, które również były zmuszone obniżyć ceny i powiększyć swe straty, a takich ulg czy pomocy wcale nie otrzymały.

W końcu należy wspomnieć o takich przywilejach ustawowych, jak niedopuszczalność zabezpieczenia powództwa przeciw przedsiębiorstwu oraz niepodleganie przedsiębiorstwa /Chorzowa/ niektórym przepisom ustawy o radach zakładowych /§84 p.1/.

Charakter pośredniego przywileju na rzecz Zjednoczonych Fabryk posiada fakt, że Państwowy Bank Rolny ma faktyczny mo-

nopol importu tomasyny i cenę jej reguluje w ten sposób,by nie utrudniać zbytu produktu,wyrabianego przez Chorzów pod nazwą "supertomasyna".Ilości sprzedaży tomasyny i supertomasyny są ustalane w drodze wspólnego porozumienia Państwowego Banku Rolnego oraz Zjednoczonych Fabryk.Takiego układu domagały się właśnie Zjednoczone Fabryki,aby"uniknąć dezorjentacji rolnictwa i uniemożliwienia racjonalnej konkurencji dobrego,ale droższego produktu krajowego z niejednolitym i często mało wartościowym towarem z zagranicy".Monopolizacja sprzedaży tomasyny w Państwowym Banku Rolnym, dokonana przez odmawianie importerom prywatnym pozwoleń na przywóz tego artykułu,stała się przedmiotem wystąpienia Izby Przemysłowo-Handlowej w Warszawie,która wykazała,że wskutek tego powstaje jeszcze jedno ogniwo w łańcuchu pośrednictwa,znacznie podnoszące jego koszty i powodujące niepotrzebnie straty zarówno dla handlu jak i dla rolnictwa.

6. KONKURENCJA ZJEDNOCZONYCH FABRYK Z PRZEMYSŁEM PRYWATNYM.

A/ Nawozy sztuczne.

1/ W zakresie nawozów azotowych jedynym artykułem, wyrabianym jednocześnie przez Zjednoczone Fabryki oraz przez Knurów /"Skarboferm"/ niemniej jak przez gazownie i koksownie śląskie, jest siarczan amonu. Konkurencja ta jest wybitnie złagodzona tym, że siarczan amonu jest w Polsce mało stosowany i przedstawia głównie artykuł eksportowy, oraz że eksport dokonywuje się na podstawie porozumienia między producentami krajowymi.

W gazowniach i koksowniach siarczan amonu jest tylko produktem ubocznym, uzyskiwanym w niezbyt dużych ilościach przy dalszej przeróbce produktów destylacji węgla. Nad to należy nadmienić, że dawniejsza nieznaczna produkcja Knurowa /oparta na syntezie amoniaku/ została podwojona dopiero w roku 1928 t.j. wtedy, gdy już było wiadomo, że Mościce mają taką samą produkcję w swym programie.

To samo dotyczy także fabryki siarczanu amonu /opartej również na syntezie amoniaku/ w Wyrach, której budowa została zapoczątkowana dopiero w r. 1928 a to nawet na podstawie

uprzedniego porozumienia się z Mościcami, względnie z Chorzowem. Fabryka ta miała pracować wyłącznie na eksport. Wkrótce po jej uruchomieniu firma "Oswag", będąca jej właścicielem, wpadła w trudności płatnicze z przyczyn wewnętrzno-finansowych, następnie pogłębionych przez olbrzymi spadek cen światowych siarczanu amonu. Nadzór sądowy unieruchomił fabrykę i w tym stanie sprawa trwa do chwili obecnej. Taka sytuacja Wyr nie pozostaje w żadnym związku z konkurencją Mościc.

Obecnie /dane za 1936 r./ całkowita zdolność wytwórcza Knurowa w zakresie siarczanu amonu wynosi 44.000 ton, produkcja zaś tylko 16.000 ton rocznie t zn., że "Skarboferm" wykorzystuje w tym dziale zaledwie 36 % swej zdolności produkcyjnej. Nie można jednak przypisywać tego konkurencji ze strony Zjednoczonych Fabryk jak tylko w minimalnej mierze, gdyż Mościce sprzedają w Polsce zaledwie 3.400 ton, przy zapotrzebowaniu naszego rynku wewnętrznego na siarczan amonu wynoszącym 10.000 ton rocznie. Uruchomienie zatem przez Mościce produkcji siarczanu amonu nie było wprawdzie potrzebne, ale w nieznacznym jedynie stopniu wpłynęło na zmniejszenie produkcji Knurowa oraz gazowni i koksowni, zmuszając je tylko do wzmożonych starań o powiększenie eksportu tego artykułu. Należy jednak zauważyć, że ceny eksportowe są o ok. 100 zł. niższe od cen, uzyskiwanych na rynku krajowym.

Reasumując, należy stwierdzić, że w zakresie siarczanu amonu, o ile w ogóle zachodzi fakt konkurencji ze strony Mościc, to oddziaływuje ona ujemnie na /inne/ wytwórnie w nieznacznym

tylko stopniu, oraz, że jest to konkurencja przede wszystkim pomiędzy przedsiębiorstwem państwowym a półpaństwowym, a więc w sumie sprawa dość drobna.

2/ Z kolei przejść należy do nawozów fosforowych.

Napotykając na poważne trudności w zbycie nawozów azotowych, oraz widząc, że przyszłość w tym względzie staje się dość niepewna, w celu poprawy własnej kalkulacji, Zjednoczone Fabryki rozszerzyły w ostatnich latach swoją działalność na nawozy fosforowe.

Przed kilku laty Chorzów podjął produkcję t.zw. "supertomasyny" wysoko - i nisko procentowej oraz azotniakowej i rozwija produkcję tę coraz bardziej.

Supertomasyna ta stworzyła konkurencję dla importowanej z zagranicy tomasyny, a także i dla wyrabianego w kraju superfosfatu.

O ile chodzi o konkurencję dla tomasyny, sprawę przedstawia następujące zestawienie :

Rok	Import tomasyny w tonach	Rok	Sprzedaż supertomasyny w tonach
1935	30.153	1934/35	23.429
1936	38.036	1936	51.771
1937	64.500	1937	55.000

Nie uwzględniono tu kontyngentu Wolnego Miasta Gdańska. /W ilości za rok 1937 uwzględniono 6.000 ton mające nadejść w listopadzie na cele akcji łąkarskiej/.

Co do konkurencji dla superfosfatu, to według informacyj prywatnych fabryk superfosfatów propaganda, prowadzona przez Zjednoczone Fabryki na rzecz zbytu supertomasyny jest wysoce agresywna i zmierza do przekonania rolnika, że supertomasyna jest nawozem uniwersalnym i że w każdym wypadku może zastąpić superfosfat.

Jakkolwiek dokładne sprawdzenie tych informacyj nie było możliwe, dają one dostateczne podstawy do zalecania drogi stałego bezpośredniego porozumienia się Zjednoczonych Fabryk z przemysłem prywatnym pod auspicjami miarodajnych resortów rządowych oraz przy udziale reprezentantów samorządu gospodarczego i dobrowolnych organizacyj gospodarczych co do programu produkcyjnego oraz co do metod propagandy. Duże bowiem zadrażnienie, jakie powstało między prywatnym przemysłem superfosfatowym, a Zjednoczonymi Fabrykami na tle sprawy supertomasyny, a jeszcze bardziej precipitatu /patrz niżej/, każe przypuszczać, że obecny kontakt tych dwu grup w sekcji nawozowej Związku Przemysłu Chemicznego jest niewystarczający. Komisja uważa, że właśnie zakłady państwowe w interesie harmonji społecznej powinny starać się o szybkie wyjaśnienie takich nie - porozumień oraz o złagodzenie tarć między przemysłem prywat - nym, a państwowym. W tym celu zarówno propaganda supertomasyny, jak również wszelkie poczynania przedsiębiorstwa w tym względzie powinny mieć raczej na oku dążność do zahamowania importu tomasyny i zastąpienie jej supertomasyną. Należy jednak podkreślić, że supertomasyna, której zadaniem było wyparcie importowanej tomasyny, celu tego dotychczas nie spełniła.

3/Ostatnio Mościce przygotowują się /próbami laboratoryjnemi i doświadczeniami/do ewentualnego podjęcia produkcji precipitatu t.j. czystego dwu- fosforanu wapniowego według najnowszych belgijskich metod. Do podjęcia produkcji tego artykułu byłyby potrzebne inwestycje w wysokości mniej więcej 2 1/2 miljon.zł. Krajowe fabryki superfosfatów widzą w tem bardzo groźne niebezpieczeństwo dla swojej egzystencji.

Superfosfat produkuje obecnie w Polsce 11 fabryk wykorzystując zaledwie 12 % swej zdolności produkcyjnej.Zdolność ta bowiem wynosi 850.000 ton,zaś produkcja,która w r.1928 wynosiła 280.000 ton spadła obecnie na 100.000 ton.Zamierzona produkcja precypitatu w Mościcach jest obliczona,zdaniem prywatnego przemysłu superfosfatowego na 70 do 80 tysięcy ton.

Zjednoczone Fabryki oświadczają jednak że zamierzona zdolność produkcyjna precypitat sięga tylko 40.000 ton,gdyż produkcja ta opłaca się tylko o tyle,o ile wykonuje ją kwas azotowy po drodze do wytworzenia saletry wapniowej,a instalacja kwasu azotowego pozwala obecnie na produkcję najwyżej tylko 40.000 ton saletry wapniowej.

Ponadto wysuwają one twierdzenie,że precypitat wyprze nie superfosfaty,lecz przedewszystkim importowaną tomasynę, zastępując w tej funkcji poniekąd supertomasynę,a to tym skuteczniej,że wygląda on o wiele ładniej niż supertomasyna i jest związkiem czystym,silnie działającym na dłuższą metę. Supertomasyna nie straci jednak przy tem na rzecz precypitatu pola do działania,gdyż w postaci azotniakowanej jest ona nawozem skombinowanym,fosforowo-azotowym,doskonale przystosowanym do natury dość dużej części gleb polskich,po części innych,niż te,które dotąd były przez nią obsługiwane.

Dotąd zostały przeprowadzone w dużej mierze próby laboratoryjne i została wykonana mała produkcja próbna.Nieznaczne ilości tej produkcji zostały sprzedane podług cennika supertomasyny rolnikom,a w jesieni r.1937 będą już wiadome wyniki tych praktycznych doświadczeń.Wyniki te mogą wpłynąć wzmacniająco lub osłabiająco na powyższą argumentację Zjednoczonych Fabryk i łącznie z dalszym kształtowaniem się kalku-

lacji kosztów własnych,który to ostatni proces nie jest jeszcze ukończony,zdecydują o definitywnym podjęciu produkcji i o wykonaniu odpowiednich instalacji.

Co się tyczy kalkulacji i kosztów własnych,to nie jest jeszcze ukończone wypróbowywanie fosforytów zagranicznych różnego pochodzenia i różnej mocy,na których ewentualnie miałaby się oprzeć produkcja precypitatu.Za podjęciem produkcji precypitatu mógłby również przemawiać ten wzgląd,że może produkcję tę możnaby oprzeć na niskoprocentowych fosforytach krajowych z Niezwisk,podczas gdy nie tylko dla superfosfatów,lecz także dla supertomasyny trzeba sprowadzać fosforyty zagraniczne.Co do używania jednak tego krajowego surowca zachodzą różne poważne przeszkody połączone z trudnościami odbudowy górniczej odnośnych pokładów,a głównie z trudną i kosztowną komunikacją /30 km. od kolei/.Natomiast trudności technologiczne w próbach częściowo zostały już pokonane,a częściowo okazały się możliwymi do pokonania.Czy tamte trudności /odbudowcze i komunikacyjne/ dadzą się pokonać kalkulacyjnie,jest przynajmniej na najbliższy czas wątpliwe i wydaje się,że na początku produkcja będzie musiała oprzeć się na fosforytach zagranicznych.

Silnym argumentem na rzecz podjęcia produkcji precypitatu przez Mościce byłoby,gdyby się okazało,że produkcja ta wskutek dwukrotnego wyzyskania kwasu azotowego,bardzo znacznie obniża koszt i cenę saletry wapniowej.Byłby to argument nie tylko z zakresu racjonalności kalkulacyjnej Mościc, lecz także z dziedziny społeczno - gospodarczej /obniżenie

kosztów produkcji rolniczej/.Na powyższe pytanie także jeszcze w tej chwili nie ma ostatecznej odpowiedzi.

Wracając do zarzutów podniesionych przez przemysł superfosfatowy należy podkreślić,że wysuwane obawy są o tyle uzasadnione,że precypitat ma być produkowany o zawartości ponad 30 % kwasu fosforowego /P 2 O5/, podczas gdy superfosfat zawiera tylko 16 do 18 % tego składnika.Wobec powyższego produkcja 40.000 ton precypitatu jest niewątpliwie równoważnikiem jakichś 75.000 do 80.000 ton superfosfatu.Informacje zatym przemysłu prywatnego,które z natury rzeczy nie mogą być ścisłe,okazują się jednak bardzo zbliżone do rzeczywistości. Obawy te mogą się okazać w przyszłości jeszcze bardziej uzasadnione o ile sprawdzą się informacje przemysłu prywatnego, że Zjednoczone Fabryki chcą obecnie zwiększyć swą produkcję kwasu azotowego i w zakresie saletry wapniowej zbliżyć się przez to możliwie do maksymalnych granic wytwórczości tego ostatniego artykułu,które,jak wiadomo,wynoszą 60.000 ton.To zaś pociągnęłoby za sobą automatycznie możliwość wytwarzania precypitatu ponad 40.000 ton w granicach do 60.000 ton

Na marginesie tylko należy zaznaczyć,że w razie zaniechania produkcji precypitatu przez Mościce,przemysł prywatny absolutnie nie mógłby jej podjąć,nie mając własnego kwasu azotowego ani nie wyrabiając saletry wapniowej.W tych warunkach nie byłaby możliwa żadna racjonalna kalkulacja.

Jak widać z powyższego,problemat ten jest zanadto skomplikowany pod względem gospodarczym oraz za wielkie interesy

materialne są tu zaangażowane po obu stronach, by ostateczna decyzja o podjęciu produkcji precypitatu mogła być pozostawiona samemu zarządowi Zjednoczonych Fabryk. Decyzję tę po ukończeniu doświadczeń powinno powziąć Ministerstwo Przemysłu i Handlu, biorąc pod uwagę zagrożone ewentualnie interesy przemysłu prywatnego, wysłuchując przed tem opinii kół gospodarczych.

W każdym razie ewentualne rozważania na temat celowości produkcji nowego nawozu winny wyjaśnić wątpliwości, czy nowa i kosztowna inwestycja będzie opłacalna przy normalnej kalkulacji handlowej, czy nie będzie szkodliwa dla całej gałęzi istniejącego przemysłu prywatnego i czy nie wprowadzi chaosu na rynku nawozowym. Wydaje się, że rynek nawozowy może znieść jedynie określone ilości, każda więc nowa produkcja musi zająć miejsce istniejących i zahamować ich naturalny rozwój. W interesie rolnictwa nie leży zwiększanie ilości gatunków nawozów, lecz odpowiednia, uczciwa i rzeczowa propaganda, uświadamiająca - szczególniej drobnego rolnika, jaki najwłaściwszy z produkowanych obecnie nawozów i w jakiej ilości, ma zastosować na swoją glebę.

B. Artykuły techniczne.

Na dość znaczną skalę rozwinęła się konkurencja Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych z przemysłem prywatnym na polu produkcji artykułów technicznych :

1/ Chorzów, w którym produkcja azotniaku /wapna azotowego/ była i jest z natury rzeczy oparta o karbid oddawna

niewał okresowe nadwyżki karbidów ponad własną potrzebę przetwórczą,którymi to nadwyżkami konkurował na niewielką skalę z przemysłem prywatnym.Między Chorzowem a pozostałymi wytwórcami karbidów istniały jednakże porozumienia,które zapobiegały konkurencji Przedostatnie takie porozumienie zawarto w czasie,kiedy popyt na azotniak znacznie się zmniejszył,wskutek czego Chorzów zaniechał częściowo produkcji zarówno karbidu jak i azotniaku.Osiągnięto wówczas porozumienie,na podstawie którego firma Elektro w Łaziskach otrzymała 68 % dostaw na rynek wewnętrzny,firma Karbid Wielkopolski w Bydgoszczy - 20 %,a firma Elektryczność w Ząbkowicach - 12 %. Kontyngent firmy Elektro obejmował również udział Chorzowa, któremu firma Elektro płaciła pewne odszkodowanie.

Niespodziewanie dla pozostałych uczestników powyższego porozumienia i to w czasie największej obniżki zapotrzebowania na karbid w kraju,wkroczyły na rynek Zjednoczone Fabryki w 1933 r. jako nowy producent.Z ich inicjatywy Ministerstwo Przemysłu i Handlu wniosło wkrótce po tym do Sądu Kartelowego skargę o rozwiązanie kartelu,powołując się na wysoki poziom cen karbidu na rynku wewnętrznym.Argument ten trafił do przekonania Sądu Kartelowego,który uchylił powyższe porozumienie,nie wyłączając umów,dotyczących eksportu karbidu.

Wywołało to oczywiście silny wstrząs na rynku karbidowym,zwłaszcza zewnętrznym,i dopiero po upływie 7 miesięcy doszło znów do porozumienia między prywatnymi wytwórcami karbidu,a Chorzowem,który,począwszy od roku 1933/34 prowadzi już sprzedaż karbidu stale i na większą skalę.Nowe poro -

zmienie, obowiązujące od 1 lipca 1934 r. przewidywało następujące kontyngenty :

Chorzów	-	45,0 %
Elektro	-	30,0 %
Karbid Wielkopolski	-	15,5 %
Elektryczność		9,5 %

Kontyngenty powyższe zostały od dnia 1 lipca 1936 r. nieco zmienione na korzyść firmy Karbid Wielkopolski i obecnie przedstawiają się następująco :

Chorzów	-	43,67 %
Elektro	-	29,11 %
Karbid Wielkopolski	-	18,00 %
Elektryczność		9,22 %

Fabryki prywatne uznają fakt, że Chorzów, który ze względu na azotniak musi utrzymywać jeden piec karbidowy w stałym ruchu, w okresach niedostatecznego zbytu na azotniak /sprzedawany tylko 2 razy do roku/ nadwyżki z tego pieca sprzedaje na rynku. Obecnie Chorzów domaga się, aby wobec znacznego wzrostu zapotrzebowania na azotniak w r.1937 ta sama tolerancja była przyjęta co do nadwyżek produkcji z 2 pieców, które musi on obecnie utrzymywać przez cały rok w pełnym ruchu.

Nadto przemysł prywatny podnosi, że Chorzów jako fabryka państwowa, nawet przy równych cenach otrzymywał w wielu wypadkach pierwszeństwo przy zamówieniach na karbid. Fakt ten Chorzów tłomaczy tym, że oddaje on na sprzedaż tylko najlepszy karbid ze środka pieca, a gorsze zewnętrzne warstwy zużywa na azotniak, podczas gdy inne fabryki całą swą /przeciętnie zatym

gorszą/ produkcję oddają na sprzedaż.

Ze względu na wyżej omówione porozumienie, jak i ze względu na małą pojemność rynku wewnętrznego, sprzeczności interesów między Chorzowem, a pozostałymi wytwórniami karbidu zachodzą przedewszystkim w dziedzinie eksportowej. Inne wytwórnie polskie należą od 1926 r. do Międzynarodowego Syndykatu Karbidowego, Chorzów zaś jest "outsiderem". Poprzednio, do r. 1933, Chorzów nie interesował się eksportem karbidu, zobowiązawszy się za pewnym odszkodowaniem nie wywozić tego produktu. Skoro jednak Sąd Kartelowy rozwiązał również umowy, dotyczące rynków zagranicznych, Chorzów rozpoczął eksport na własną rękę, wywołując obniżkę cen syndykackich. Dzięki swej pozycji "outsidera" Chorzów eksportuje bardzo dużo. Osiąga on przy tym dobre ceny, czasem nawet lepsze, niż Syndykat, a to dzięki elastyczniejszej organizacji sprzedaży i większej swobodzie dostosowywania się do psychologji odbiorców. Przejściowo Chorzów przystąpił również do Międzynarodowego Syndykatu, uzyskując kontyngent eksportowy 3.000 ton z 10.500 ton łącznego kontyngentu polskich uczestników Syndykatu. Jednak dnia 1 stycznia 1936 r. wystąpił on z Syndykatu i ponownie pojawił się na rynkach eksportowych jako "outsider", sprzedając np. w samej Anglii 8.000 ton w 1936 r., wywołało to dalszą zniżkę cen eksportowych i podważyło rację bytu omawianego Syndykatu.

Konkurencja Chorzowa, głównie na rynkach zagranicznych, dała się odczuć przedsiębiorcom prywatnym w sposób bardzo dotkliwy. W pewnych szczególnych przypadkach doprowadziła ona

nawet do konieczności unieruchomienia na dłuższy okres czasu pieca karbidowego. Normalnie natomiast pogorszała poważnie bilanse, oraz zniechęcała kapitały zagraniczne do udzielania środków pieniężnych na dalszą rozbudowę przedsiębiorstw chemicznych. Ze strony kapitału zagranicznego wykazuje się przy tym jako motyw zasadniczy niemożność zawierania porozumień długoterminowych, skoro Sąd Kartelowy może je dowolnie obalić. Prawdziwość tych ostatnich faktów została dostatecznie stwierdzona.

Biorąc te fakty pod uwagę dochodzi się do wniosku, że z jednej strony należy pogodzić się z nieuniknionym faktem nadwyżek produkcji karbidu w Chorzowie ponad jego potrzeby przetwórcze jakkolwiek by to ograniczało produkcję prywatną. Z drugiej jednak strony w celu zmniejszenia płynących ztąd dla produkcji prywatnej szkód. Chorzów powinien przystąpić ponownie do porozumienia eksportowego.

Takie załatwienie sprawy byłoby zgodne z ogólnymi wytycznemi naszej polityki gospodarczej, gdzie naogół panuje ujemne nastawienie wobec zjawisk ostrej konkurencji polskich eksporterów z jednej branży między sobą na rynkach zagranicznych. Prowadzi ona bowiem do obniżenia utargu bądź na jednostce towaru, bądź nawet na całości danego eksportu dla zagranicy, a ze szkodą dla gospodarstwa krajowego. Zachodzi tu poniekąd fakt zbędnego i szkodliwego naddumpingu, naogół przez Państwo zwalczany nieraz takimi środkami, jak pośrednie przymusowe organizacje eksporterów np. w zakresie wywozu gotowej odzieży.

Wyjątek uczyniony w tym względzie dla Chorzowa jest faktycznym przywilejem przedsiębiorstwa państwowego, który z pun-

ktu widzenia gospodarstwa społecznego jest niesłuszny i niezdrowy.

Dla uczynienia tego przedstawienia kompletnym należy zaznaczyć, że od czasu wystąpienia Chorzowa z syndykatu t.j. od stycznia 1936 r. co jakiś czas wznawiane były rokowania o jego ponowne przystąpienie. Syndykat oferował Chorzowowi 4.000 ton zamiast dawniejszych 3.000 ton. Chorzów był gotów zgodzić się na 5.000 ton. Ostatnio w r.1937 nowe rokowania znowu się rozbiły, ale Chorzów wziął na siebie dobrowolne jednostronne zobowiązanie nieprzekraczania 5.000 ton w eksporcie a Syndykat podobno milcząco się pogodził z tym "outsider - stwem". Coprawda Chorzów sprzedaje nieco więcej - idąc w drodze kompensat przez "Komp.Handlu Zamorskiego" na rynki południowo - amerykańskie - ale podobno Syndykat, wobec ogólnego wzrostu zbytu światowego, nie oponuje zbytnio przeciw temu.

Te ostatnie fakty nie zmieniają jednak wyżej wypowiedzianej, zasadniczej negatywnej oceny konkurencji Chorzowa w stosunku do przemysłu prywatnego w danej dziedzinie.

2/ Chorzów wypuszcza na rynek tlen, kwas węglowy i techniczny kwas azotowy jako nieuniknione produkty uboczne. Do tej grupy produktów ubocznych należy także saletra amonowa /azotan amonu/ jako materiał do środków wybuchowych, którego przemysł prywatny jednak nie wyrabia. Co do wyżej wymienionych produktów z wyjątkiem tlenu przemysł prywatny nie podnosi zastrzeżeń.

Co się natomiast tyczy tlenu to do r.1927 zapotrzebowanie rynku krajowego na ten produkt nie mogło być pokryte przez przemysł prywatny, tak że produkcja Chorzowa spełniła pożytecz-

ną rolę,zastępując import.Tlen chorzowski jest wyłącznie produktem odpadkowym,a sprzedaż jego przeprowadza w całości Francuskie Towarzystwo Akcyjne "Perun".Towarzystwo to w związku z przejęciem sprzedaży tlenu z Chorzowa unieruchomiło jedną z dziewięciu swych fabryk na G.Śląsku.Skutkiem podjęcia produkcji tlenu w r.1927 przez Skarboferm,w r.1930 przez Mościce,a wreszcie w r.1935 przez Spółkę p.F-mą "Polski Tlen" - sytuacja uległa pogorszeniu i dała się odczuć w tej dziedzinie nadprodukcja,która wyraziła się m.in. unieruchomieniem drugiej fabryki firmy"Perun" w Trzebini.Należy zauważyć,że w odróżnieniu od Chorzowa tlen mościcki jest jednym z programowych artykułów tej fabryki.Zasadniczo jest on przeznaczony na pokrycie własnego zapotrzebowania.Sprzedawane są tylko nadwyżki.Ta właśnie sprzedaż nadwyżek miała spowodować wyżej wspomniane zamknięcie fabryki w Trzebini.Cała sprawa jest raczej drobna i została tu poruszona jedynie ze względów zasadniczych - tym bardziej,że między Zjednoczonymi Fabrykami oraz Skarbofermem,a "Perunem" istnieje porozumienie kontyngentowe na terenie Śląska,Kieleckiego i Krakowskiego - terenie dla tlenu mościckiego ze względów frachtowych jedynie dostępnym. .

Coprawda nowa fabryka tlenu,mianowicie "Tlen Polski" w Warszawie skarży się,że jest stale i uparcie zwalczana przez Kartel "Peruna" i Zjednoczonych Fabryk.Tymczasem Zjednoczone Fabryki twierdzą,że ich konkurencja w północnej i środkowej Polsce wogóle nie może wchodzić w rachubę ze względów frachtowych.Badania wykazały,że tak jest istotnie.

Otóż w związku z wstrzymaniem produkcji w fabryce Trzebińskiej wskutek konkurencji Mościc, Towarzystwo "Perun" sądzi, że dla odszkodowania go z tytułu zatrzymania już drugiej fabryki byłoby sprawiedliwe, aby Mościce nie sprzedawały swych nadwyżek tlenu, zresztą tylko w mniejszej części odpadkowego, bezpośrednio, lecz oddały "Perunowi" wyłączną sprzedaż tego tlenu w ściśle określonym rejonie.

Mościce produkują dwa tleny, jeden odpadkowy przy syntezie i z tego część przygotowują do sprzedaży i drugi czysty /Linde - Fränkel/ - tylko tyle, ile potrzebują na własną produkcję stężonego kwasu azotowego.

Według ostatnich informacyj Zjednoczone Fabryki zawarły ostatnio umowę o sprzedaż swych nadwyżek tlenu dla spawania rur z "Perunem".

Poza tym właściwie dopiero w r.1931 t.j. gdy kalkulacja, oparta na nawozach azotowych zaczęła się poważnie załamywać, Chorzów wszedł na drogę silniejszego rozwoju produkcji artykułów technicznych, celem wydatniejszego zużytkowania kwasu azotowego oraz "zapewnienia fabryce minimum egzystencji". Nawozy przynosiły bowiem straty, a artykuły techniczne zyski.

N.p. Chorzów podjął własną produkcję sody amoniakalnej potrzebnej do wyrobu supertomasyny i saletry sodowej, ponieważ Zakłady Solvay żądały od Chorzowa ceny, zdaniem Zjednoczonych Fabryk zbyt wygórowanej.

W sprawie sody amoniakalnej istnieje obecnie między firmą Solvay i Zjednoczonymi Fabrykami porozumienie, na podstawie którego Chorzów wytwarza pewną ilość tej sody na potrzeby własnej produkcji nawozów sztucznych, nie wchodząc na rynek,

resztę zaś potrzebnej mu sody kupuje od Zakładów Solvay przy zastosowaniu korzystnej dla Chorzowa drabinki rabatowej w związku z zakupywanymi większymi ilościami - Chorzów jednak, wytwarzając własną sodę w stadium pośrednim swego wielkiego procesu produkcyjnego, mając ograniczone ku temu możliwości ilościowe i wyzyskując je w całej pełni - poprawia w ten sposób swoją kalkulację.

Pośrednią przyczyną wejścia na powyższą drogę i podjęcia konkurencji z wytwórczością prywatną są narzucone Zjednoczonym Fabrykom zgóry zniżki cen nawozów sztucznych, a za tym ogólna polityka gospodarcza Państwa.

Coprawda niektóre z produktów technicznych, które Chorzów zaczął wtedy wyrabiać, wogóle nie były przed tym w Polsce wyrabiane, jak np. saletra sodowa techniczna, kwas azotowy chemicznie czysty i soda amoniakalna chemicznie czysta.

Co do innych produktów, których wyrób został podjęty w r.1931 i 1932, prywatna produkcja tych artykułów była niewystarczająca, a niedobór pokrywano towarem zagranicznym. Do takich produktów, według sprawozdania Chorzowa za r.1931/32 należy : kwaśny węglan sodowy /soda oczyszczona/, salmiak krystaliczny, salmiak sublimowany i węglan amonu. Obecnie w tych artykułach produkcja prywatna już nie istnieje, z wyjątkiem kwaśnego węglanu sodowego /Mątwy/.

Do tego w r.1932/33 doszła jeszcze produkcja saletry potasowej oraz azotanu sodowego, których przedtem w Polsce nie wyrabiano.

Dawniej Lignoza wyrabiała kwas azotowy na własną potrzebę. Obecnie nabywa go z Mościc, traktując swą instalację jako rezerwę. Instalacja ta zresztą jest przestarzała.

Kwas azotowy na sprzedaż wyrabiają jeszcze Śląskie Kopalnie i Cynkownie S.A. w niewielkich ilościach, mając porozumienie ze Zjednoczonymi Fabrykami.

Na własną potrzebę /produkuje/ kwas azotowy także "Boruta" z saletry sodowej chorzowskiej, uzupełniając to bezpośrednio zakupami większych ilości kwasu azotowego z Mościc.

Reasumując należy powiedzieć, że na ogół co do produktów technicznych Zjednoczone Fabryki mają porozumienie z konkurentami prywatnymi i obecnie stosunki w tej dziedzinie układają się pokojowo. Stan walki istnieje tylko co do sprzedaży karbidu w eksporcie, poniekąd co do tlenu oraz na gruncie teoretycznym co do precypitatu.

Porozumienia Zjednoczonych Fabryk polegają częściowo na tym, że dawniejsi konkurenci prywatni przestali produkować, a wzamian za to objęli sprzedaż produktów Zjednoczonych Fabryk, jak Dr. Zeuner w Mikołowie co do węglanu amonu, Solvay co do sody żrącej, "Perun" co do tlenu. Nie chodziło bowiem w tych przypadkach o dużą produkcję, a takie rozwiązania były praktycznie racjonalne. Z zasadniczego jednak punktu widzenia fakt, że skutkiem konkurencji przedsiębiorstwa państwowego przemysł prywatny /jak w wypadku Zeunera/ przestaje produkować i ogranicza się do roli agenta państwowej fabryki, nasuwa jaknajdalej idące zastrzeżenia.

Przemysł prywatny uznaje w całej pełni lojalność oraz "względność" Zjednoczonych Fabryk jako konkurenta i kontrahenta.

3/ Dla kompletności obrazu już tylko zaznaczyć należy, że w r.1936 wynikła nowa sprawa,dotycząca ewentualnej konkurencji Mościc z przemysłem prywatnym,a mianowicie podjęcia produkcji niewyrabianego dotychczas w Polsce kwasu szcza - wiowego.Okazało się,że mniej więcej jednocześnie z Mościcami do tej produkcji chciała przystąpić prywatna spółka chemiczna w Pabjanicach.Argumentem po stronie Mościc była znowu możliwość poprawienia sobie kalkulacji,a to przez lepsze wykorzystanie kwasu azotowego.Inwestycja potrzebna na to w Mościcach miała kosztować 120.000 zł. podczas gdy inwestycja w Pabjanicach miała kosztować 400.000 zł. W końcu doszło do porozumienia w tym sensie,że Pabjanice miały zaniechać produkcji,która tam wypadała drożej,wzamian za co miały one objąć sprzedaż produktu mościckiego. Obecnie,po pewnym wahaniu,spowodowanym chwilowym pogorszeniem się sytuacji na rynku kwasu szczawiowego,Mościce wykańczają odnośne instalacje i rozpoczanają produkcję.Wydaje się,że ze względu na duże różnice potrzebnych wkładów i kosztów produkcji w obu fabrykach jest ekonomicznie racjonalne podjęcie tej produkcji przez Mościce,a nie Pabjanice.

Obecnie należy przejść do oceny społeczno-gospodarczej racjonalności wyżej przedstawionej ekspansji Zjednoczonych Fabryk.

Z tego punktu widzenia wśród artykułów technicznych, których produkcję podjęto w Zjednoczonych Fabrykach należy

rozróżnić dwie grupy :

Pierwszą grupę stanowią artykuły, których fabrykowanie było nieuniknioną koniecznością techniczną, wynikającą z podstawowego założenia fabryk państwowych, tu należą : karbid, w granicach jednego, względnie obecnie dwu pieców; tlen, kwas węglowy i techniczny, kwas azotowy w Chorzowie, oraz w pewnej mierze produkty chlorowni w Mościcach.

Co do produkcji drugiej grupy artykułów nie można już skonstatować tej konieczności technicznej, jak wynika ze sprawozdań Zjednoczonych Fabryk, podjęto ją celem stworzenia fabrykom możliwości egzystencji bez dopłat ze Skarbu Państwa, w warunkach wytworzonych przez ustalenie cen nawozów na zbyt niskim poziomie.

Pierwsza z tych grup, jako nieunikniona konieczność techniczna samego stworzenia państwowych fabryk związków azotowych, nie może być przedmiotem specjalnej dyskusji, gdyż jest pośrednio objęta ogólną oceną celowości etatyzmu w dziedzinie nawozów azotowych i w dziedzinie chloralnej.

W zakresie, jak dotąd - abstrahując od osobno traktowanej sprawy chlorowni - właściwie tylko sprzedaż karbidu w eksporcie /a nie sama produkacja/ daje pole do zastrzeżeń z punktu widzenia zasady ""primum non nocere".

Co do drugiej grupy, w obrębie której fabryki państwowe zabrały przedsiębiorczości prywatnej istniejący lub potencjonalny rynek zbytu celem poprawienia swej kalkulacji należy stwierdzić, że zasięg tej inwazji Zjednoczonych Fabryk na pole przedsiębiorczości prywatnej /abstrahując od osobno

rozpattywanej sprawy produkcji chlorowni/ jest ilościowo minimalny. Jest on jeszcze ograniczony przez to, że 1/ niektóre z danych produktów nie mogły być wytwarzane racjonalnie t.j. dość ekonomicznie przez przemysł prywatny. 2/ Część z nich nie była przed tym wytwarzana w kraju. 3/ Odnośne stosunki zostały uregulowane w drodze porozumień między przedsiębiorstwami ku obustronnemu zadowoleniu.

Trzeba poza tym przyznać, że Zjednoczone Fabryki wychodzą z konkurencji z przemysłem prywatnym naogół obronną ręką /abstrahując od osobno traktowanej sprawy produkcji chlorowni/. Wobec tego można ograniczyć się tutaj do życzeń względnie zaleceń :

aa/ aby obecny stan rzeczy w tej dziedzinie nie uległ pogorszeniu,

bb/ aby w dziedzinie karbidu doszło do pełnego porozumienia eksportowego,

cc/ aby w zakresie precypitatu przed decyzją uruchomienia tej produkcji zostały zachowane wszelkie ostrożności natury badawczej i dyskusyjnej celem obrony ewentualnych uzasadnionych interesów przemysłu superfosfatowego.

7. CZY ZJEDNOCZONE FABRYKI ZWIĄZKÓW AZOTOWYCH SĄ PROWADZONE RACJONALNIE ?

Wiadomo, że niejednokrotnie specjaliści zagraniczni /n. p. ostatnio amerykańscy/ wyrażają się z uznaniem o niektórych ważnych szczegółach aparatury i o metodach technicznych Mościc. Dotyczy to m.in. fabrykacji gazu wodnego i t zw. polskiego sposobu konwersji, wprowadzonego w Mościcach, kalkulującego się dobrze i oszczędzającego nam wysokie koszta licencji zagranicznej. Następnie dotyczy to absorbcji tlenku azotu w t.zw. wieżach Mościckiego w Mościcach, których ogromna zdolność absorbcyjna jest fenomenem. Jeden z ważnych katalizatorów okazał się lepszym od amerykańskiego, dając duże oszczędności i amerykanie chcą go od nas nabyć. Wiele mówiącym jest również fakt, że Ameryka zabrała nam już 3-ch dobrych pracowników.

Między Zjednoczonymi Fabrykami, a przemysłem zagranicznym w szczególności amerykańskim oraz "Bayerische Stickstoffwerke" istnieje stały kontakt oraz wymiana pomysłów.

W szeregu wypadków stwierdzono niezawodne ulepszenia techniczne, dokonywane z biegiem czasu, a prowadzące też do obniżenia kosztów własnych.

Dyrekcja jest nastawiona wógóle z jednej strony na ciągłe ulepszenia techniczne, a z drugiej strony na wprowadzenie coraz to nowych oszczędności i konsekwentne obni-

żanie kosztów produkcji. Z materiałów kalkulacyjnych odnosi się wrażenie, że efekty, osiągnięte do tej pory w tej ostatniej dziedzinie są znaczne.

Ze strony przemysłu prywatnego było podnoszone, że produkcja supertomasyny jest deficytowa. Wszelako po dokładniejszym zbadaniu okazało się, że niedobór w kalkulacji superto - masyny znajduje ekwiwalent w obniżeniu kosztów prądu elektrycznego, a więc i w kalkulacji innych produktów. Wskutek tego np. saldo kalkulacyjne Chorzowa za styczeń 1936 r. łącznie z produkcją supertomasyny wykazało nadwyżkę 218.000 zł., która to nadwyżka bez produkcji byłaby wynosiła tylko 18.000 zł.

Dyrekcja wykazuje zresztą obecnie zbyt silny pęd inwe - stycyjny, a za mało względu dla budżetu Państwa. Psychologicznie jest to zrozumiałe, ale z punktu widzenia ogólnego interesu "finansowego" i społeczno - gospodarczego nie jest zupełnie uzasadnione.

Organizacja pracy i administracja przedsiębiorstwa wydaje się stać na poziomie bardzo wysokim. Wszędzie daje się zauważyć harmonia i koordynacja funkcji - zwłaszcza przy pomocy doskonałego systemu premij technicznych, w praktyce nie pozwalającego na opóźnianie się poszczególnych oddziałów, a więc zapewniającego pracy poniekąd "am laufenden Band" - wzorowy porządek, jasność i przejrzystość, odpowiednia, ale nie przesadna, kontrola.

Na szczególne uznanie zasługuje doskonała wewnętrzna sprawozdawczość, metoda kalkulacji kosztów własnych, automa - tyczne comiesięczne sprawozdanie jej wyników co do każdego

artykułu i wyciąganie z tego w miarę możności praktycznych wniosków w kierunku obniżenia kosztów oraz regulowania cen w sprzedaży.

Sprawozdawczość wewnętrzna odbywa się według następującego schematu :

I. Sprawozdania finansowe i ogólne :

1/dzienny raport stanu finansowego,
2/miesięczne sprawozdania finansowe,
3/miesięczne bilanse surowe,
4/wykresy wyników bilansowych,
5/wykresy wydatków miesięcznych w porównaniu z planem gospodarczym :
a/kosztów fabrykacji,
b/kosztów wspólnych przedsiębiorstwa,
c/całkowitych kosztów,
6/wykresy miesięczne wpływów i wykres wpływów w stosunku do wydatków.

II. Sprawozdanie techniczne :

1/miesięczne kalkulacje kosztów własnych,
2/miesięczne obliczenia z salda kalkulacyjnego,
3/miesięczne wykresy wykonania programu produkcji,
4/miesięczne wykresy stopnia zatrudnienia i kosztów bezczynności,
5/dekadowe wykresy stanu produkcji w porównaniu z preliminarzem.
6/dekadowe wykresy zużycia surowców w stosunku do normalnego zużycia,
7/dekadowe wykresy zapasów w stosunku do normalnego zapasu.

III. Sprawozdania handlowe :

1/dzienne i dekadowe sprawozdania sprzedaży nawozów i produktów chemicznych w porównaniu z rokiem ubiegłym,
2/dekadowe wykresy sprzedaży,
3/dekadowe wykresy stanu zapasu gotowych produktów w porównaniu z ub.r.

Przedsiębiorstwo wykazuje też dużą elastyczność w dostosowywaniu planów produkcyjnych do zmieniających się warunków zbytu. Wspólne planowanie gospodarcze wydaje się być z reguły celowym. Na uwagę zasługuje też dobre obecnie rozłożenie

produkcji na obie fabryki, celem jaknajracjonalniejszego wyzyskiwywania ich aparatury.

W bilansach jasność obrazu mącą dość duże pozycje t.zw. rachunków międzyokresowych /np. r.1935/36 1.158.000 zł. po stronie biernej, a zł.258.000.- po stronie czynnej/.

Przedsiębiorstwo było niezbyt dawno badane przez inżyniera organizatora Kucharzewskiego za wynagrodzeniem 40.000 zł. Szereg wskazówek tego specjalisty znalazło praktyczne zastosowanie.

Organizacja zbytu produktów jest ciągle ulepszana i wydaje się być naogół racjonalna. Zarzuty, podnoszone ze strony handlu przeciw rozbudowie systemu układów konsygnacyjnych nawozów sztucznych, dokonanej w ostatnich latach, nie wydają się być dostatecznie uzasadnione. Kredyty, udzielone odbiorcom, są naogół dobrze zabezpieczone. Wątpliwych pozycji oraz strat na dłużnikach jest stosunkowo mało.

Należy stwierdzić także odpowiednie wyzyskiwanie możliwości eksportowych - przeważnie przy pomocy korzystnych umów, zawieranych z kartelami międzynarodowymi.

Pobory urzędnicze i płace robotnicze nie przerastają na ogół normalnych. Pobory dyrekcji jak na rozmiary przedsiębiorstwa nie są wygórowane - koszty Dyrekcji /5 osób/ za r.1934/35 wyniosły 280.000 zł., za r. 1935/36 tylko 230.000 zł. Członkami Rady Administracyjnej, zresztą zgodnie ze statutem przedsiębiorstwa, są przeważnie urzędnicy państwowi, częściowo także z resortów, którym Zjednoczone Fabryki bezpośrednio podlegają, co oczywiście nastręcza wątpliwości natury zasadniczej.

Skład personalny władz przedsiębiorstwa przedstawia się jak następuje :

RADA ADMINISTRACYJNA :

Klarner Czesław	zł.	500.-	mies.
Zadrowski Lucjan	"	350.-	"
Rudowski Szymon	"	300.-	"
Berger Eugenjusz	"	300.-	"
Fabierkiewicz Wacław	"	300.-	"
Martin Wiktor	"	300.-	"
Rose Adam	"	300.-	"
Rakowski Stanisław /Sekr.R.A./	"	150.-	"

Za rok 1935/36 pewna poprawa położenia finansowego Zjednoczonych Fabryk, do której niewątpliwie przyczyniło się, prócz lepszej nieco konjunktury, racjonalne prowadzenie przedsiębiorstwa, znalazła wyraz nie tylko w osiągnięciu pełnej amortyzacji i w zwiększeniu bilansowego zysku, lecz także w znacznym zmniejszeniu zapasów gotowego towaru, w bardzo znacznym stopniu zwiększeniu płynnych środków i zredukowaniu bieżącego /obrotowego/ zadłużenia przedsiębiorstwa na ok.4 miljony złotych. Jednym poważniejszym wierzycielem na 30 czerwca 1936 r. było Francuskie Towarzystwo "Mutuelle", przy oprocentowaniu /wraz z gwarancją Banku Gospodarstwa Krajowego/ tylko 5 1/4 %. Zadłużenie jest pokryte z ogromną nadwyżką, wekslami w portfelu, zapasami i t.p. Na 1 sierpnia 1933 r. zadłużenie obrotowe wynosiło ok.15 mil .zł. Spadło zatem bardzo znacznie od tego czasu.

Na marginesie powyższych uwag należy jeszcze nadmienić, że ze strony Dyrekcji Zakładów podniesiony zostałl/ zarzut, iż sprawozdanie w niektórych punktach krytykuje posunięcia i wyniki finansowe przedsiębiorstwa jako takiego, podczas gdy za dane

wyniki i pociągnięcia nie może być czyniona odpowiedzialnym przedsiębiorstwo, jako wyodrębniona jednostka, ale ogólna polityka finansowa Państwa. W obecnej redakcji sprawozdania zarzut ten został w pewnej mierze uwzględniony przez odpowiednie uwypuklenie różnicy między przedsiębiorstwem a Skarbem Państwa pod względem formalnym. Nie mniej jednak Komisja uważa za konieczne podkreślić z całym naciskiem, że zasadniczo w swoich badaniach i w ocenianiu wyników działalności przedsiębiorstw państwowych nie może kierować się momentami natury formalnej, lecz ma prawo i obowiązek oświetlić krytycznie całość danych zagadnień, a więc także całość wyników i pociągnięć finansowych, wiążąc je w jeden kompleks dotyczący właściciela przedsiębiorstw, t.j. Skarbu Państwa bez różniczkowania, czy przedmiotem odnośnej krytyki powinien być "gestor" Skarb Państwa "sensu stricto", czy też wyodrębnione przedsiębiorstwo państwowe.

A N A L I Z Y   B I L A N S O W E

za lata 1928 - 1936

Analizy niniejsze, oparte na przesłankach szczegółowo omówionych w rozdziale VII części ogólnej sprawozdania, opracowane w tysiącach złotych, sporządzone zostały na podstawie rocznych sprawozdań, oraz na danych zaczerpniętych z tablicy statystycznej, nadesłanej Komisji przez Zarząd Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie.

W celu jaśniejszego i systematycznego ujęcia rozwoju i przebiegu interesów wyżej wymienionych fabryk, oraz skonstatowania wyników finansowych dla Skarbu Państwa, analiza niniejsza składa się z następujących części :

Część I. Analiza bilansowa Fabryki Związków Azotowych w Chorzowie, z ustaleniem wyników finansowych dla Skarbu Państwa.

Część II. Analiza bilansowa Fabryki Związków Azotowych w Mościcach, z ustaleniem wyników finansowych dla Skarbu Państwa.

Część III. Wykazanie wspólnego teoretycznego bilansu na dzień fuzji Fabryk Związków Azotowych w Chorzowie i Mościcach z ustaleniem strat wynikłych z przeszacowania wartości majątku,

przyjętego we wspólnym bilansie otwarcia na dzień fuzji tych fabryk.

Część IV. Analiza bilansów Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie za okres od 1/VIII.1933 do 30/VI.1936 r.

Część V. Ogólne wyniki finansowe.

---oooOooo---

Część I.

FABRYKA ZWIĄZKÓW AZOTOWYCH w CHORZOWIE.

Okres badania 1928 r. do dnia fuzji 1/VIII.1933 r.

Tablica I.

Fundusz Amortyzacyjny.

W związku ze znanemi okolicznościami, jakie istniały w momencie przejmowania przez Państwo Fabryki w Chorzowie, ocena majątku nieruchomego tej fabryki nie odpowiadała jego rzeczywistej wartości, wobec czego ustalenie ścisłej sumy niedostatecznej amortyzacji jest dość trudna. Niemniej jednak, ze względu na to że przy fuzji Chorzowa i Mościc nastąpiło przeszacowanie majątku stałego obu tych fabryk i wartość jego zmniejszono o sumę znacznie przekraczającą wysokość określonej w przybliżeniu amortyzacji normalnej, - można przypuszczać że amortyzacja ta do pewnego stopnia odpowiada istotnemu stanowi rzeczy.

Rozwój amortyzacji i Funduszu Amortyzacyjnego wykazuje tablica następująca :

Rozwój amortyzacji.	1928	1929	1930	1.I.31- 31.3.32 1931/2	1.4.32- 31.3.33 1932/3	1.4.- 31.7.33 1933	Razem
Amortyzacja normal.	5453	5712	7265	9469	7666	2578	13 143
Amortyzacja bilans.	5453	4363	2938	-	-	-	12 754
Wysokość niedostatecznej amortyzac.	-	1349	4327	9469	7666	2578	25 389

Rozwój Funduszu Amortyzacyjnego	1928	1929	1930	1931/2	1932/3	1933	Razem
Pozostawało na Ultimo roku poprzedniego	4773	10226	14589	17527	17527	17538	4 773
Przybyło	5453	4363	2938	-	11	-	12 765
R a z e m	10226	14589	17527	17527	17538	17538	17 538
Pozostaje w bilans. F.Z.A.w Chorzowie	10226	14589	17527	17527	17538	17538	17 538
Plus niedostatecz. amortyzacja	-	1349	4327	9469	7666	2578	25 389
Plus poprawka bil. analityczn.	-	-	1349	5676	15145	22811	-
Fundusz Amortyzac. p/g Bilansu Analit.	10226	15938	23203	32672	40349	42927	42927

Jak widać z powyższego zestawienia, wysokość niedostatecznej amortyzacji wynosi zł.25 389 tys.
Po uwzględnieniu tej różnicy Fundusz Amortyzacyjny winien wynosić na dzień fuzji zł. 42 927 tys. / 17 538 + 25 389 /.

Tablica II. Majątek Stały.

Rozwój Majątku Stałego.	1928	1929	1930	1/1.31-31/3.32 1931/2	1/4.32-31/3.33 1932/3	1/4-31/7.33 1933
Pozostawało na Ultimo z roku poprzedniego	87253	87253	96689	99506	99983	100076
Przybyło w roku sprawozdawczym	-	9436	2817	477	93	-
Ubyło w roku sprawozdawczym	-	-	-	-	-	947
R a z e m	87253	96689	99506	99983	100076	99129
Pozostaje w/g bilansu analitycznego	87253	96689	99506	99983	100076	99129
Mniej Fundusz Amortyzacyjny	10226	14589	17527	17527	17538	17538
Mniej niedostateczna amortyzacja	-	1349	5676	15145	22811	25389
Majątek Stały Netto p/g bilansu analitycznego	77027	80751	76303	67311	59727	56202

Aczkolwiek wartość Majątku Stałego Brutto zwiększyła się o sumę zł. 11 876 tys.,to po uwzględnieniu amortyzacji bilansowej widzimy,że wzrost jego wartości wynosi tylko zł.4 564 tys.,jeśli natomiast uwzględnimy amortyzację normalną w ogólnej sumie zł.42 927 tys.,to wartość Majątku Stałego zmniejszy się w stosunku do stanu z r. 1928 o zł. 20 825 tys.

Tablica III. Majątek Płynny.

Rozwój Majątku Płynnego.

	1928	1929	1930	1/1.31-31/3.32 1931/2	1/4.32-31/3.33 1932/3	1/4-31.7.33 1933	+ - Różnica
1. Kasa, banki, weksle, papiery i akcje	6416	4582	2125	3862	3836	7099	+ 683
2. Zapasy, fabr., półfabr. i surowce	19065	25743	28622	24576	17473	14811	- 4254
3. Dłużnicy: Instyt. Pań.	14260	16692	15601	7774	7341	7341	- 6919
Różni	5406	3731	1863	3295	4726	3001	- 2405
4. Sumy przechodnie	1353	2257	2509	1336	1027	1397	+ 44
Wartość Majątku Płynnego	46500	53005	50720	40843	34403	33649	-12851

Stan Majątku Płynnego w porównaniu z początkowym okresem badania t.j.r. 1928 - zmniejszył się o sumę zł. 12 851 tys., w tym zadłużenie Skarbu Państwa zmniejszyło się o zł. 6 919 tys. Pozostałość zadłużenia Skarbu Państwa w sumie zł. 7 341 tys. figuruje, jako równowartość wpłat dokonanych przez przedsiębiorstwo na polenie Min. Skarbu dla Bayeri sche Stickstoffwerke, tytułem odszkodowania za przejęcie prze z Państwo Polskie od Niemiec fabryki Chorzowskiej. Suma ta przy fuzji Chorzowa z Mościcami spisana została na straty, pokryte przez uszczuplenie Kapitałów Zakładowych.

Tablica IV. Kapitały Własne.

Rozwój Kapitałów Własnych.

	1928	1929	1930	1.1.31-31,3.32 1931/2	1.4.32-31.3.33 1932/3	1.4.33-31.7.33 1933	+ - Różnica
Kapitały Własne :							
a/Skarbu Państwa	77615	86007	94735	97449	98201	98201	+ 20586
b/Przedsiębiorstwa	4142	4142	4142	4142	4142	4142	-
R a z e m	81757	90149	98877	101591	102343	102343	+ 20586
c/Różne rezerwy	2840	5333	5333	5333	5333	2187	- 653
R a z e m	84597	95482	104210	106924	107676	104530	+ 19933
Mniej straty z roku operacyjnego sprawozdaw.	-	-	-	-	3146	4394	- 4394
Pozostaje	84597	95482	104210	106924	104530	100136	+15539
Mniej niedostateczna amortyzac.	-	1349	5676	15145	22811	25389	-25389
Stan kapitałów własnych p/g bilansu analitycznego.	84597	94133	98534	91779	81719	74747	- 9850

Kapitały zakładowe przedsiębiorstwa wzrosły o sumę zł.20 586 tys.;rezerwy natomiast zmniejszyły się o zł.653 tys.,co w wyniku ogólnym daje wzrost Kapitałów Własnych o sumę zł. 19 933 tys.Wzrost ten nastąpił przez dopisywanie do Kapitałów Własnych zysków osiągniętych w latach 1928 - 1931/32.

- 93 -

Tablica V. Kapitały Obce.

Rozwój Kapitałów Obcych.				1.1.31- 31.3.32	1.4.32- 31.3.33	1.4.- 31.7.33	+ -
	1928	1929	1930	1931/2	1932/3	1933	Różnica
Zobowiązania względem							
Skarbu Państwa.	1606	4504	-	-	-	-	- 1606
a/Długoterminowa pożyczka w B.G.K.	-	1737	-	-	-	-	-
b/Zaliczki i awanse otrzymane od Instytucyj Rządowych	-	12122	17101	11158	6482	4876	+ 4876
c/Różni wierzyciele	22768	10013	7151	4340	5929	10228	-12540
R a z e m	24374	28376	24252	15498	12411	15104	- 9270

Jak wynika z wyżej podanej tablicy,Kapitały Obce Chorzowa zmniejszyły się naogół o sumę zł. 9 270 tys., co spowodowane zostało kosztem zmniejszenia Majątku Płynnego.

- 94 -

Tablica VI. Straty i Zyski.

Rozwój R-ku Zysków i Strat	1928 Straty	1928 Zysk	1929 Straty	1929 Zysk	1930 Straty	1930 Zysk	1931/2 1/1-31-31/3-32 Straty	1931/2 1/1-31-31/3-32 Zysk	1932/3 1/4-32-31/3-33 Straty	1932/3 1/4-32-31/3-33 Zysk	1933 1/4-31/7-33 Straty	1933 1/4-31/7-33 Zysk
Dochody:												
1. Zysk na Zapas. Wyr. Wł.		6104		5564		3827		[illegible]		[illegible]		[illegible]
2. Sprzedaż Wyrob. i Różne		52120		63522		39165		36541		20676		3917
3. Dochody Finansowe		642		282		255		145		290		170
4. Wpływy Wątpl. należ. z lat ubiegłych		24		16		15		35		1		3
5. Pozostałości Zysków z lat ubiegłych		3480		116		35		40		6		
		62370		69500		43295		36761		20973		4090
Wydatki:												
1. Koszty Fabrykac.	36443		44523		28621		26036		9433		2962	
2. " Administr.	1480		1700		1763		2029		1012		318	
3. " Handlowe	471		2165		2125		3264		4331		908	
4. " Opakowania	2440		3334		2083		1933		877		121	
5. Podatki i Swiadcz.	1527		2168		1528		854		649		109	
6. Amortyzacja	5453		4363		2938						1632	
7. Strata na Zapas. Wyr. Wł.							1764		6844		1722	
8. Wątpliwi Dłużnicy							4		6		387	
9. Straty Finansowe									967		325	
	47814		58253		39058		35884		24119		8484	
Strata lub Zysk Netto p/g bilansu	14556		11247		4237		877			3146		4394
	62370	62370	69500	69500	43295	43295	36761	36761	24119	24119	8484	8484
Wynik Bilansowy		14556		11247		4237		877	3146		4394	

VII. Wykaz Zmian bilansowych.

w Aktywach — w tys. zł.

a/ Przyrost Majątku Stałego Netto

/ 81591 - 77027 /	+ 4.564

b/ Zmneijszenie Majątku Płynnego

/ 46500 - 33649 /	-12.851

Zmniejszenie Aktywów	- 8.287

w Pasywach . — w tys. zł.

a/ Przyrost Kapitałów Własnych/łącznie z zyskami /

/ 104.550 - 99.155 /= 5.377

- Strata - 4.394 + 983

b/ Zmniejszenie Kap.Obcych.

/ 24.374 - 15.104 /=	-9.270

Zmniejszenie Pasywów	- 8.287

VIII. R e k a p i t u l a c j a.

Okres badania 1928 – 31/VII. 1933 W tysiącach złotych.

Na podstawie powyższej analizy bilansów przedsiębiorstwa Fabryki Związków Azotowych w Chorzowie ustalono następujące wyniki:

I. Fundusze Państwowe zaangażowane w przedsiębiorstwie w/g stanu na dzień 31/VII.1933 wynosiły :

1. UDZIAŁY:			
a/ z tyt.udziału w oficjalnym Kapit. Zakładow.		98 201	
b/ z tyt.kapitałów wypracowanych przez przedsiębiorstwo	4 142		
c/ z tyt.różnego rodzaju rezerw wypracowanych	2 187	6 329	zł.104 530
2. WIERZYTELNOSC:			
e/ z tyt.udzielonych pożyczek długoterminowych			4 876
		R a z e m	zł.109 406

Bilansowy Fundusz Amortyzacyjny wynosi	17 538	
Niedostateczna Amortyzacja wynosi	25 389	zł. 42 927

II. Wyniki finansowe przedsiębiorstwa.

1. W ciągu badanego okresu przedsiębiorstwo dało zyski w sumie/pozost.1927 r.zł.3480/ zł. 30 728

które zużyto, jak niżej :

a/ na powiększenie kapit. zakładowego		19 933	
b/ wpłacono do Skar.Państwa	4 526		
c/ zużyto na pokrycie strat	3 146		
d/ zużyto na różne cele	3 123	10 795	30 728

2. W ciągu okresu 1.4.33 - 31.7.33 przedsiębiorstwo dało straty w sumie 4 394

III. Po ewentualnym skorygowaniu bilansu przedsiębiorstwa zgodnie z wynikami otrzymanymi drogą analizy, ostateczny rezultat finansowy przedsiębiorstwa przedstawiałby się jak niżej :

Pozostałość strat w sumie	4 394	
należy zwiększyć o sumę niedostatecznej amortyz.	25 389	
Co w wyniku da stratę		29 738
W związku z powyższym Kapit.Skarbu Państwa w sumie		109 406
należy zmniejszyć o sumę		29 783
Ogólna więc suma Kapit.Skarbu Pań.wyniesie		79 623

Wyniki finansowe dla Skarbu Państwa.

Fundusze Państwowe Netto / łącznie z kredytami/ ulokowane w przedsiębiorstwie wynoszą zł. 79 623

STRATY:	Straty bilansowe niepokryte	zł. 29 783
	Mniej	
	pokryte rezerwami lub kapitałami wypracowanymi przez przedsiębiorstwo	zł. 19 933
		" 9 850
	Mniej	
	efektywne wpłaty do Skarbu Państwa	" 4 526
	Pozostaje s t r a t a	zł. 5 324

Koszty Kapitału Skarbu Państwa zaangażowanego w przedsiębiorstwie w postaci Kapitału Zakładowego w latach 1928 - 1933 : w wysokości 6 % rocznie wynoszą zł. 26 390

IX. Stan rachunków Chorzowa na dzień fuzji z Mościcami.

W celu jaśniejszego zobrazowania buchalteryjnego momentu fuzji Chorzowa z Mościcami załącza się /niżej/ bilans netto Chorzowa na dzień 31/VII. 1933 roku. Wobec tego zaś, że ogólna wartość majątku Chorzowa i Mościc została zmniejszona o sumę znacznie przekraczającą wysokość policzonej dla Chorzowa i Mościc amortyzacji normalnej, podany niżej bilans uwzględnia tę amortyzację, przy czym Kapitały Własne przedsiębiorstwa zredukowane zostały o odpowiednią sumę ogólnych strat. Bilans ten przedstawia się jak następuje :

AKTYWA			PASYWA	
1. Majątek Stały	99 129		1. Kapitały Własne	74 747
Mniej norm. Fundusz Amortyz.	42 927	56 202		
2. Majątek Płynny		33 649	2. Kapitały Obce	15 104
		89 851		89 851

C Z Ę Ś C II.

Fabryka Związków Azotowych w Mościcach.

Analiza bilansów Fabryki Związków Azotowych w Mościcach obejmuje okres od czasu powstania fabryki do momentu fuzji jej z Fabryką Związków Azotowych w Chorzowie, t.j. do dnia 31 lipca 1933 r.

1. Jak już zaznaczono w I części niniejszej analizy, dotyczącej Fabryki Związków Azotowych w Chorzowie, ustalenie wartości majątku stałego na podstawie wykazania sumy niedostatecznej amortyzacji i wprowadzenie jej do bilansu przez zwiększenie Funduszu Amortyzacyjnego - nie dałoby ścisłego i istonego szacunku, gdyż, jak podają Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie w liście swym z dnia 24/VI.1937 r., określenie sum normalnej amortyzacji przeprowadzone zostało drogą prowizorycznych obliczeń i dowolnych założeń. Ze względu jednak na to, że przy fuzji Chorzowa i Mościc przeszacowanie wspólnego majątku nastąpiło w drodze zmniejszenia jego wartości o sumę przekraczającą wykazaną tu niedostateczną amortyzację, - analiza niniejsza uwzględnia wyżej wspomniane prowizoryczne obliczenie normalnej amortyzacji i brakującą sumę niedostatecznej amortyzacji wprowadza do bilansu przez powiększenie odpowiedniego funduszu.

Tablica 7.Fundusz Amortyzacyjny

Rozwój Amortyzacji	1930	1.4.31- 31.3.32. 1931/32	1.4.32- 31.3.33 1932/33	1.4.- 31.7.33 1933	Razem
Amortyzacja normalna	7778	10900	8781	2926	30385
" bilansowa	-	1340	2075	161	3576
Wysokość niedostatecznej amortyzacji	7778	9560	6706	2765	26809

Rozwój Funduszu Amortyzacyjnego					
Pozostawało na Ultimo roku poprzedn.	-	-	1340	3415	-
Przybyło	-	1340	2075	161	3576
R a z e m	-	1340	3415	3576	3576
Pozostaje w bilansach	-	1340	3415	3576	3576
Plus niedostateczna amortyzacja	7778	9560	6706	2765	26809
Plus poprawka p/g bilansu analitycznego	-	7778	17338	24044	-
Fundusz Amortyzacyjny p/g bil.analit.	7778	18678	27459	30385	30385

Wysokość niedostatecznej amortyzacji określono więc w sumie zł.26.809 tysięcy.

Tablica II. Majątek Stały.

Rozwój Majątku Stałego.	1930	1.4.31- 31.3.32 1931/2	1.4.32 - 31.3.33 1932/3	1.4.33- 31.7.33 1933
Pozostawało na Ultimo roku poprzedniego	-	100135	103598	105811
Przybyło z roku sprawozdawczego	100135	3463	2213	326
Razem	100135	103598	105811	106137
Pozostaje p/g bil. analitycz.	100135	103598	105811	106137
Mniej Fundusz Amortyzacyjny	-	1340	3415	3576
Mniej popraw. bilans analit.	7778	17338	24044	26809
Majątek stały Netto p/g bilansu analitycznego	92357	84920	78352	75752

Jak wynika z powyższej tablicy, bilansowy przyrost majątku stałego wyraża się cyfrą zł.6.002 tysięcy, jeśli natomiast wziąć pod uwagę wartość Majątku Stałego Netto, t.j. po potrąceniu pełnego Funduszu Amortyzacyjnego,- to widzimy że zmniejszyła się ona o sumę zł.16 607 tysięcy.

Tablica III. Majątek Płynny.

Rozwój Majątku Płynnego.	1930	1.1.31-31.3.32 1931/2	1.4.32-31.3.33 1932/3	1.4.33-31.7.33 1933	Różnica + -
1.Kasa,Banki,weksle papiery i akcje	913	2592	4035	3148	+ 2235
2.Zapasy,fabr.,półfabr.i surowce	10933	10024	7468	7786	- 3147
3.Dłużnicy;Instyt. Państw.	53323	63215	63215	63215	+ 9892
Różni	1472	2532	5044	2710	+ 1238
4.Sumy Przechodnie	1258	1272	11	29	- 1229
Wrtość Majątku Płynnego	67899	79635	79773	76888	+ 8989

Naogół Majątek Płynny wzrósł o sumę zł. 8 989 tys.,z czego największą sumę /zł. 9 892 tys./ wykazuje wzrost zadłużenia Skarbu Państwa.Zadłużenie to w sumie zł. 63 215 tys.związane jest z zaciągniętą pożyczką /raczej subwencją/ z funduszu "F" i stanowi kontrpozycję do Kapitału Zakładowego,który powiększał się w miarę rozbudowywania fabryki,czyli w miarę dokonywanych inwestycyj. Zadłużenie to przy fuzji Chorzowa z Mościcami zostało zlikwidowane przez skreślenie odpowiedniej sumy,figurującej w pasywach bilansu Mościc,jako pożyczka z funduszu "F".

Tablica IV. Kapitały Własne.

Rozwój Kapitałów Własnych.	1930	1.1.31-31.3.32. 1931/2	1.4.32-31.3.33 1932/3	1.4.33-31.7.33 1933	Różnica + -
Kapitały Własne:					
a/Skarbu Państwa	90568	101057	101920	101920	+ 11352
b/Nieuplasowane dotacje Skarbu Państwa	2000	2000	2000	2000	-
R a z e m	92568	103057	103920	103920	+ 11352
Plus zyski z roku operacyjnego	289	1902	526	531	-
Plus zyski z lat ubiegłych	-	289	5	7	-
O g ó ł e m	92857	105248	104451	104458	+ 11601
W niej niedostateczna amortyzacja	7778	17338	24044	26809	+ 19031
Stan Kapitałów Własnych p/g bilansu analitycznego	85079	87910	80407	77649	- 7430

Z ogólnej sumy zł. 11 352 tys. powstałej z tytułu przyrostu Kapitałów Własnych, zł. 10 489 tys. odnieść należy na koszt otrzymanych od Skarbu Państwa dotacyj, pozostała zaś suma zł. 863 tyś. powstała z części zysków osiągniętych przez Mościce w ciągu badanego okresu.

Tablica V. <u>Kapitały Obce</u>.

<u>Rozwój Kapitałów Obcych</u>.	1930	1.1.31-31.3.32 1931/2	1.4.32-31.3.33 1932/3	1.4.33-31.7.33 1933	Różnica + -
a/Zobowiązania względem Państwa					
Długoterminowa pożyczka w B.G.K.	11898	9104	9104	9104	- 2794
Zaliczki i awase otrzymane od Instyt.Rządowych B.P.Fundusz"F" i P.B.R.	54150	59600	60000	60972	+ 6822
b/Różni wierzyciele	9129	7941	8614	4915	- 4214
R a z e m	75177	76645	77718	74991	- 186

Kapitały Obce zmniejszyły się naogół o sumę zł. 186 tys.,zmniejszenie nastąpiło w pożyczce B.G.K. o sumę zł. 2 794 tys. i w zobowiązaniach różnych o sumę zł.4 214 tys., wzrosło natomiast zadłużenie z tytułu kredytów otrzymanych z funduszu "F" o sumę zł. 6 822 tys.

Tablica VI. Zyski i straty.

Rozwój Zysków i Start	1930 Straty	1930 Zysk	1931/2 Straty 1/I.31-31/3.32	1931/2 Zysk	1932/3 Straty 1/4.32.31/3.33	1932/3 Zysk	1933 Straty 1/4.33.31/7.33	1933 Zysk	Straty	Zysk
Dochody										
.Na zapasach wyrobów własnych		8158		-		-		147		
.Sprzedaż wyrobów i Różne		5053		27529		23206		4616		
.Dochód z gosp.rolnego		15		-		-		-		
Odszkod.Międz.Synd.Azot		-		276		-		-		
Dotacja z tyt.bonifikaty udzielonej odbiorna zlec. Rządu		-		1140		-		-		
.Dochody finansowe		-		-		-		168		
R a z e m		13226		28945		23206		4931		
Wydatki.										
.Koszty fabrykacji	10710		16437		10500		2890			
" Administracji	873		1488		809		263			
" Handlowe	483		290		4479		1044			
" Opakowania	323		1997		2133		115			
" Frachtów	133		1319		-		-			
6Podatki i Swiadczenia	100		-		62		7			
7.Amortyzacja	315		1340		2417		226			
8Straty na zapas.wyr.własn.	-		3072		1690		-			
9.Koszty finansowe	-		909		412		264			
10Wątpliwi Dłużnicy	-		14		131		115			
11.Strata w gosp.rolnym	-		177		47		-			
R a z e m	12937		27043		22680		4924			
Zysk Netto p/g bilansu	289		1902		526		7			
	13226	13226	28945	28945	23206	23206	4931	4931		
Wynik Bilansowy		289		1902		526		7		2724
Straty Bilansub Analitycznego Niedostateczna Amortyzacja	7778		9560		6706		2926		26970	
										24246
									26970	26970

Nie analizując poszczególnych pozycyj,składających się na r-k strat Zysków, widzimy z ostatecznych wyników, że w ciągu okresu 1930- 31/VII 1933 r.Mościce dały zł. 2 724 tys. zysku.

VII. Wykaz zmian bilansowych.

W aktywach

w tysiącach złotych

a/Przyrost Majątku Stałego Netto

/102561 - 100135/= + zł. 2426

b/Przyrost Majątku Płynnego

/ 76888 - 67899/ = + zł. 8989

+ zł. 11415

w pasywach

w tysiącach złotych.

a/Przyrost Kapitałów Własnych łącznie z zyskami

/104458 - 92857/= zł. 11601

b/Zmniejszenie Kapitałów Obcych.

/75177 - 74991/ = -zł. 186

+zł. 11415

FABRYKA ZWIĄZKÓW AZOTOWYCH w MOŚCICACH

VIII. Rekapitulacja.

[O]kres badania 1930 -31/VII 1933 W tysiącach złotych.

[N]a podstawie powyższej analizy bilansów Fabryki Związków [A]zotowych w Mościcach ustalono następujące wyniki :

[I]. Fundusze Państwowe zaangażowane w przedsiębiorstwie w/g sta[n]u na dzień 31/VII.1933 r. wynoszą :

1. UDZIAŁY :

a/z tyt. udziału w oficjalnym Kapitale Zakładowym	101920		
b/z tyt. nieuplasowanych dotacji	2000	103920	
c/z tyt. zysków niepodzielonych		538	zł. 104458

2. WIERZYTELNOŚĆ :

d/z tyt. udzielonych pożyczek długoterminowych/Netto/potrącono zł. 63215 tys. omówionych w uwagach do tabl. III./	zł. 6861
Razem	zł. 111319

Bilansowy Fundusz Amortyzacyjny wynosi	3576	
Niedostateczna amortyzacja wynosi	26809	zł. 30385

II. Wyniki finansowe przedsiębiorstwa

1. W ciągu badanego okresu przedsiębiorstwo dało zyski w sumie zł. 2724

które zużyto jak niżej :

a/na powiększenie Kapitału Zakładowego	863	
b/zużyto na różne cele	1323	zł. 2186
Pozostaje w bilansie		zł. 538
		zł. 2724

III. Po ewentualnym skorygowaniu bilansu przedsiębiorstwa zgodnie z wynikami otrzymanymi drogą analizy, ostateczny rezultat finansowy przedsiębiorstwa przedstawiałby się jak niżej :

Pozostałość zysków w sumie	538		
należy zmniejszyć o sumę niedostatecznej amortyzacji	26809		
Co w wyniku da stratę		zł.	26271

UWAGA : W związku z powyższym Kapitał Skarbu Państwa w sumie zł. 110781

należy zmniejszyć o sumę	zł.	26271
Ogólna więc suma Kapitałów Skarbu Państwa wyniesie	zł.	84510

IV. Wyniki finansowe dla Skarbu Państwa

Fundusze Państwowe Netto /łącznie z kredytami/ulokowane w przedsiębiorstwie wynoszą 84 510

ZYSKI:

Przyrost kapitałów /ogółem/	11352		
Mniej otrzymane dotacje	10489	zł.	863
	R a z e m	zł.	863

STRATY:

1. Straty bilansowe niepokryte	26271		
2. Pokryte otrzymanymi dotacjami	1740	zł.	27411
Mniej zyski zużyte na powiększenie Kapitału Zakładowego		zł.	863
	R a z e m	zł.	26548

Koszty Kapitału Skarbu Państwa zaangażowanego w przedsiębiorstwie w postaci Kapitału Zakładowego w latach 1930-1933 w wysokości 6% rocznie wynoszą 23724

IX. Bilans analityczny Netto na dzień fuzji Mościc i Chorzowa /31/VII.1933/

AKTYWA	W tysiącach złotych		PASYWA		
1. Majątek Stały	106 137		1. Kapitały Własne		77 649
Mniej Fundusz Amortyzacyjny	30 385	75 752			
2. Majątek Płynny	76 888		2. Kapitały Obce	74991	
Mniej zlikwidowana pożyczka w Funduszu "F"	63 215	13673	Mniej zlikwidowana pożyczka	63215	11 776
		89425			89 425

W bilansie powyższym wartość Majątku Stałego wykazana została po potrąceniu pełnego Funduszu Amortyzacyjnego, czyli Netto w sumie zł. 72 752 tys. Majątek Płynny, jak i Kapitały Obce zostały zmniejszono o zł. 63 215 tys., czyli o zlikwidowaną przy fuzji pożyczkę z Funduszu "F", która to pożyczka, w miarę dokonywanych w swoim czasie inwestycyj, zwiąkszyła Kapitał Zakładowy fabryki. Pożyczki tej, oczywiście, nie zaliczono da strat Skarbu Państwa, gdyż jak powiedziano wyżej została ona zużyta na powiększenie Kapitału Zakładowego. Straty zaś Skarbu Państwa, jakie wynikły po przeszacowaniu Majątku Stałego podczas fuzji, zostaną wykazane w sumie wynikłej z ogólnego zestawienia i porównania połączonych teoretycznych bilansów Chorzowa i Mościc z bilansem otwarcia fabryk zjednoczonych na dzień 1/VIII. 1933 r.

C Z E Ś Ć III.

Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie.

1.Przy dokonanej dnia 31/VII.1933 r.fuzji Fabryki Związków Azotowych w Chorzowie i Fabryki Związków Azotowych w Mościcah,nastąpiło przeszacowanie Majątku Stałego obu tych fabryk i w związku z tym poczynione zostały odpowiednie zmiany w bilansach, przy czym sporządzony został bilans otwarcia,różniący się z teoretycznym bilansem,wynikającym z połączenia bilansów Chorzowa i Mościc według stanu Netto na dzień 31.VII.1933 r.

Dla zobrazowania momentu fuzji i wyników przeszacowania wartości Aktywów i Pasywów,załącza się niżej połączone bilanse Chorzowa i Mościc,oraz prównanie go z bilansem otwarcia,sporządzonym dla Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie.

a/Bilans teoretyczny netto Chorzowa i Mościc w połączeniu na dzień 31/VII.1933r.

AKTYWA Nazwa rachunków	w tysiącach złotych Chorzów	Mościce	Razem	PASYWA Nazwa rachunków	Chorzów	Mościce	Razem
1. Majątek Stały	56202	75752	131954	1.Kapitały Własne	74747	77649	152396
2.Majątek Płynny	33649	13673	47322	2.Kapitały Obce	15104	11776	26880
R a z e m	89851	89425	179276	R a z e m	89851	89425	179276

b/ Porównanie połączonych bilansów Netto Chorzowa i Mościc z bilansem otwarcia Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie na dzień 1.VIII.1933.

A K T Y W A Nazwa rachunków	w tysiącach złotych Teoretyczny Bilanse Chorzowa i Mościc	Bilans otwarcia	Zmiany + −	P A S Y W A Nazwa rachunków	Teoretyzn. Bilans Chorzowa i Mościc	Bil. otwarcia	Zmiany + −
1.Majątek Stały	131954	110118	-21836	1.Kapitały Własne	152396	123218	-29187
2.Majątek Płynny	47322	39941	- 7381	2.Kapitały Obce	26880	26841	- 39
	179276	150059	-29217		179276	150059	-29217

U W A G A: Majątek Stały w bilansie otwarcia podany jest w sumie Netto, po potrąceniu Funduszu Amortyzacyjnego w kwocie zł. 964 tys. / 111 082 - 964 =110 118/ą

2.Z powyższego,porównawczego zastawienia bilansów,widać,że do bilansu otwarcia przyjęto wartość majątku zmniejszoną o zł. 21 836 tys.,co łącznie z niedostateczną amortyzacją Chorzowa /zł.25 389 tys./ i Mościc /zł.26 809 tys./,potrąconą już poprzednio z wartości majątków stałych i kapitałów zakłado - wych,-daje ogólne zmniejszenie wartości Maj.Stał. w sumie zł. 74 034 tys..Majątek Płynny zmniejszył się o sumę zł.7 381tys. a po uwzględnieniu zmniejszenia się Kapitałów Obcych • zł. 39 tys.- otrzymamy sumę netto zł.7342tys..Jest to suma wypłacona w swoim czasie przez Chorzów firmie Bayerieshe Stickstoffwerke,z polecenia Skarbu Państwa,jako odszkodpwanie za przejętą fabrykę w Chorzowie.Suma ta nie stanowi bezpośrednich strat Chorzowa,a zakfalifikowana winna być do ogólnej sumy strat Skarbu Państwa.

3.Wyniki z tytułu dokonanej fuzji,przedstawiają się,jak niżej:

...RATY	w tysiącach złotych	ZYSKI	
...tyt.przeszacowania ...ajątku Stałego	21836	1.Zmniejszenie się zobowiązań	39
...tyt.umorzenia części aktyw	7381	2.Straty odpisane z Kapit.Zakład.	29178
	29217		29217

U W A G A:Ze strat powyższych w sumie 29178 tys.,aktualnemi dla Chorzowa i Mościc są straty w sumie zł.21 836 tys.,gdyż zmniejszenie się aktywów w sumie netto zł.7 342 tys., /7 381 - 39/,należy odnieść na koszt Skarbu Państwa,jako wynikłą z akcji zleconej.Z sumy więc strat 21 836 tys. przypada: na Chorzów 13 470 tys.,na Mościce -8 366 tys.

4. W celu zreasumowania ogólnych wyników finansowych dla obu fabryk od początku badanego okresu do momentu fuzji włącznie, przytacza się niżej odpowiednie zestawienie rachunkowe, wykazujące straty i zyski.

a/ <u>Wyniki finansowe Fabryki Związków Azotowych w Chorzowie.</u>

STRATY	W tysiącach złotych		ZYSKI
1. Straty wykazane w analizie	29 783	1. Zyski dopisane do kapitał.	19 933
2. Straty ujawnione w dniu fuzji	13 470	2. Efektywne wpłaty do Skarbu Państwa	4 526
	43 253		24 459
		Straty potrącone z Kapit. Zakładow.	18 794
	43 253		43 253

UWAGA: Straty w sumie zł. 18 794 tys. są jednocześnie wynikiem finansowym dla Skarbu Państwa.

b/ <u>Wyniki finansowe Fabryki Związków Azotowych w Mościcach.</u>

STRATY	W tysiącach złotych		ZYSKI
1. Straty wykazane w analizie /Część II "Rekapit. IV/	26 271	1. Zyski dopisane do Kapit. Zakład.	863
2. Straty ujawnione w dniu fuzji	8 366		--------
	34 637		863
		Straty potrącone z Kapit. Zakładow.	33 774
	34 637		34 637

UWAGA: Wyniki finansowe dla Skarbu Państwa obejmują wykazaną stratę zł. 33 774 tys. plus straty, pokryte dotacjami w sumie zł. 1 140 tys. plus zł. 7 342 tys., powstałych z akcji zleconej, czyli razem zł. 42 256 tys.

C Z Ę Ś Ć IV.

Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie

ANALIZA BILANSOWA

za okres od dnia 1.VIII.1933 r.do dnia 30.VI.1937 r.

Analiza niniejsza,oparta na przesłankach szczegółowo omówionych w rozdziale VII części ogólnej sprawozdania,opracowana została,w tysiących złotych,na podstawie bilansów Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie i specjalnej tablicy statystycznej wypełnionej przez przedsiębiorstwo.

Projekt analizy był przesłany przedsiębiorstwu,którego uwagi dotyczące amortyzacji i oprocentowania kapitałów zakładowych Fabryk Związków Azotowych w Chorzowie i Mościcach,do czasu fuzji,zostały przez Komisję uznane za nieaktualne z powodu,że:1/ Wysokość ustalonej dla Fabryk Związków Azotowych w Chorzowie i w Mościcach amortyzacji,nie przekracza ogólnej sumy,jaka z tytułu przeszacowania "in minus" ich majątku przy fuzji została spisana z kapitałów zakładowych,natomiast niedostateczna amortyzacja Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych w Mościcach i w Chorzowie podana została tylko jako suma orjentacyjna bez doliczenia jej strat.2/Oprocentowanie kapitałów Skarbu Państwa podane jest tylko jako suma orjentacyjna zgodnie z wyjaśnieniami zawartymi w rozdziale VII części ogólnej sprawozdania.

Tablica I. Fundusz Amortyzacyjny

Wysokość normalnej amortyzacji,jak twierdzi Zarząd Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie w liście swym z dnia 24/VI-37.ustaloną została na podstawie dowolnych obliczeń prowizorycznych,wobec czego,wykazaną w niniejszej analizie,wysokość niedostatecznej amortyzacji, należy przyjąć z zastrzeżeniem.

Rozwój Amortyzacji.

	1/8 1933/4	1934/5	1935/6	1936/7	Razem
Amortyzacja norm.	8080	8141	8216	8114	32551
Amortyzacja bilans.	2964	3609	4511	8114	19198
Wysokość niedostatecznej amortyzacji	5116	4532	3705	-	13353

Rozwój Funduszu Amortyzacyjnego.

	1933/4	1934/5	1935/6	1936/7	Razem
Pozostawało na Ultimo roku poprzed.	964	3934	7541	12052	24491
	6			244	
Przybyło	2964	3609	4511	8114	19448
R a z e m	3934	7543	12052	20410	43939
Ubyło z tyt. odpisu na całk.zużycie	-	2	-	-	-
Pozostaje w bilansie r.1932/3					
	964	3934	7541	12052	20410

Wobec powiększenia Funduszu amortyzacyjnego o sumę zł.244tyś. powstałej z zysków 1935/36 roku,wysokość niedostatecznej amortyzacji należy zmniejszyć o tą sumę. W związku z tym sumę niedostatecznej amortyzacji należy określić jako zł.13109 tysięcy.

Tablica II. Majątek Stały.

Rozwój Majątku Stałego.

	1933	1933/4	1934/5	1935/6	1936/7	± Różnica
Pozostawało na Ultimo roku poprzedniego	111082	111082	112216	113202	116008	
Przybyło w roku sprawozdawczym	-	1134	988	2806	8537	+13465
R a z e m	111082	112216	113214	116008	124545	
Ubyło z tyt.zup. zużycia	-	-	2	-	-	
Ubyło z tyt.przekazania Skarb.Pań.	-	-	-	-	4083	- 4083
Pozostaje w/g bilansu analitycznego	111082	112216	113202	116008	120462	+ 9380
Mniej Fundusz Amortyzacyjny	964	3933	7541	12052	20410	
Majątek stały Netto p/g bil.analitycz.	110118	108283	105661	103956	100052	

Przyrost Majątku Stałego osiągnął sumę zł.13.465 tyś.zmniejszył się natomiast o sumę zł.4.085 tyś.,z czego wartość majątku przekazanego Skarbowi Państwa wynosi zł.4.o83 tyś.Przyrost Netto,wyrażający się sumą zł.9380 tyś.,osiągnięty został częściowo drogą poczynionych inwestycji kosztem funduszu "F",przeniesionego w konsekwencji z Kapitałów Obcych do Kapitałów zakładowych w sumie zł. 5.450 tys.

Tablica III. Majątek Płynny.

Rozwój Majątku Płynnego.

	1933	1933/4	1934/5	1935/6	1936/7	+ - Różnica
1.Kasa,Banki,Weksle,papiery i akcje	10230	6111	6967	12987	16850	+ 6620
2.Zapasy,fabrykaty, półfabr.i surowce	22598	20365	20058	16589	17380	- 5218
3.Dłużnicy różni	5710	5824	5021	5622	12247	+ 6537
4.Sumy przechodnie	1403	877	499	367	-	- 1403
Wartość Maj.Płynnego	39941	33177	32545	35565	46477	+ 6536

Majątek płynny wykazuje przyrost w sumie zł.6336 tyś.Zwraca uwagę wzrost aktywów o płynności I stopnia,mianowicie w sumie zł.6620 tyś.Zmniejszenie się natomiast . wartości zapasów w magazynach,pokrywa się wzrostem wierzytelności.

Tablica IV. Kapitały Własne.

Rozwój Kapitałów Własnych.

Kapitały Własne:	1933	1933/4	1934/5	1935/6	1936/7	Różnica + -
a/Skarbu Państwa	105540	105736	111457	111529	113280	+ 7740
b/Przedsiębiorstwa	15627	15728	15529	16861	16861	+1234
R a z e m	121167	121464	126986	128390	130141	+8974
c/Rożne rezerwy	1520	2119	2486	1724	2175	+ 655
R a z e m	122687	123583	129472	130114	132316	+9629
Plus zyski z roku sprawozdawczego	531	244	460	718	3746	+3215
P o z o s t a j e	123218	123827	129932	130832	136062	+12844

Wzrost Kapitałów Własnych w sumie zł. 9 629 tys.,osiągnięty został drogą przeniesienia sumy zł. 5 450 tys. z r-ku zobowiązań względem Skarbu Państwa /pożyczka z funduszu "F"/na r-k Kapitałów Własnych,z tytułu dokonanych inwestycji.Pozostała suma przyrostu osiągnięta została z yzsków.

Tablica V. Kapitały Obce.

Rozwój Kapitałów Obcych.	1/8 1933	1933/4	1934/5	1935/6	1936/7	
Zobowiązania względem Skarbu Państwa	11698	8371	1685	839	-	-11698
Akcepty własne	3245	164	36	36	-	- 3245
Różni wierzyciele	11898	9096	6552	7813	10467	- 1431
Razem	26841	17631	8273	8688	10467	-16374

Zmniejszenie się Kapitałów Obcych w ogólnej sumie zł.16 374 tys. spowodowane zostało, częściowo, jak zaznaczono wyżej, przeniesieniem sumy zł.3 450 tys. na Kap.Zakładow.,w lwiej części zaś,-spłatą zobowiązań,co świadczy o znacznej poprawie interesów przedsiębiorstwa.

Dochody.	1/8-1933 do 30/6-1934 Straty	Zysk	1934/35 Straty	Zysk	1935/36 Straty	Zysk	1936/37 Straty	Zysk
1.Sprzedaż produktów		39666		39143		44055		60562
2.Majątek Rolny Maciejkowice		23		43		43		11
3.Okręg Zakł.Elektr. w Mościcach				151		90		185
4.Dochody finansowe				54		357		954
5."Azot" Jaworzno				10		30		80
6.Różne dochody		581		318		135		176
Ogółem Z Y S K I		40270		39719		44710		61968
Wydatki.								
1.Strata na zapas.prod.	1961		250		3437		1420	
2.Koszty fabrykacji	23368		24238		23997		29857	
3. " administrac.	3640		3706		1735		3764	
4.Podatki i opł.stempl.	741		579		552		749	
5.Koszty sprzedaży	7029		6524		9174		10564	
6.Gospod.rolne	115		129		30		48	
7.Odpis.zwróc.instal.	70		-		-		356	
8.Rezerwa na wątp.należ.	101		-		509		1374	
9.Różne wydatki	38		224		46		668	
10.Amortyzacja	2964		3609		4512		8114	
Ogółem S T R A T Y	40027		39259		43992		36914	
Zysk Netto p/g bilansu	243		460		718		5054	
R a z e m	40270	40270	39719	39719	44710	44710	61968	61968
Wynik bilansowy		243		460				5054

Jak widać z powyższej tablicy, zyski osiągane przez Zjednoczone Fabryki Ziwązków Azotowych wzrastają z roku na rok, dochodząc w ostatnim 1936/37 roku do sumy zł.5054 tys. Jeśli przy tym wziąć pod uwagę poczynione w ostatnim roku pełne odpisy amortyzacyjne w sumie zł.8114 tys., przyjść należy do wniosku, że rentowność przedsiębiorstwa zmierza szybkiemi krokami do osiągnięcia znacznego poziomu w stosunku proporcjonalnym do Kapitału Zakładowego.

Tablica VII. W Y K A Z

zmian bilansowych, jakie zaszły w badanym okresie od 1/VIII - 1933 do 30/VI - 1936 roku.

/Służy jedynie jako sprawdzian prawidłowości zestawień rachunkowych/.

A K T Y W A	1933	1936/7	Zmiany + -	P A S Y W A	1933	1936/7	Zmiany + -
1. Majątek Stały	111082	120462	+ 9380	1. Kapitał Własne	122687	132316	+12844
				Z y s k i	531	3746	
2. Majątek Płynny	39941	46477	+ 6536	2. Kapitały Obce	26841	10467	-16374
				3. Fundusz Amortyzacyjny	964	20410	+19446
R a z e m	151023	166939	+15916	R a z e m	151023	166939	+15916

UWAGA : Objekcje, jakie w liście swym z dnia 24/VI-1937 r. wyraził Zarząd Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie, w odpowiedzi na przesłany projekt analizy, - zostały częściowo przyjęte przez Komisję pod uwagę. Dla

jaśniejszego i istotniejszego ujęcia stanu interesów przedsiębiorstwa, wynikających z zestawień rachunkowych, Komisja zastosowała odmienną, od początkowego projektu metodę analizy, wychodząc z założenia, że istotne bilansowe straty dla Skarbu Państwa, ujawnione zostały przy przeszacowaniu Majątku Stałego obu fabryk w dniu ich fuzji, co w analizie, przez porównanie połączonych teoretycznych bilansów zamknięcia z nowoustalonym bilansem otwarcia /po fuzji/ zostało podkreślone.
Wierzytelność Skarbu Państwa, zgodnie z uwagami Zarządu Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie, została zredukowana o sumę zadłużenia się z tytułu poczynionych w swoim czasie inwestycji. Wysokość niedostatecznej amortyzacji, poczynając od dnia fuzji, Komisja ustaliła jedynie prowizorycznie. Koszty Kapitału Zakładowego obliczone zostały według przyjętego szablonu w stosunku 6 % rocznie tylko od t.z. udziału Skarbu Państwa. Kapitały wypracowane /przedsiębiorstwa/ w tym wypadku pod uwagę brane nie były.

VIII. R e k a p i t u l a c j a.

Okres badania 1/VII - 1933 do 30/VI - 1937.

W tysiącach złotych.

Na podstawie powyższej analizy bilansów przedsiębiorstwa Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie ustalono następujące wyniki :

I. Fundusze Państwowe zaangażowane w przedsiębiorstwie w/g stanu na dzień 30/VI.1937 r. wynoszą :

UDZIAŁY :

a/z tyt.udziału w oficjalnym Kapitale Zakł.		113280	
b/z tyt.kapitałów wypracowanych przez przeds.	16861		
c/z tyt.różnego rodzaju rezerw wypracowanych przez przedsiębiorstwo	2175	19036	
d/z tyt.zysków niepodzielonych		3746	136062

Bilansowy Fundusz Amortyzacyjny	20410	
Niedostateczna amortyzacja wynosi	13353	33763

II. Wyniki finansowe przedsiębiorstwa.

1. W ciągu badanego okresu przedsiębiorstwo dało zyski w sumie			9783
które zużyto jak niżej :			
a/ na powiększenie Kapitału Zakładowego	2290		
b/ na stworzenie rezerw	655		
c/ na powiększenie kapitałów własnych wypracowanych	1234	4179	
d/ wpłacono do Skarbu Państwa	1550		
e/ zużyto na różne cele	308	1858	6057
Pozostaje w bilansie			3746

---oooOooo---

III. Wyniki finansowe dla Skarbu Państwa.

Fundusze Państwowe Netto /łącznie z kredytami/ ulokowane w przedsiębiorstwie wynoszą		136062
ZYSKI :		
1. Efektywne wpłaty do Skarbu Państwa		1550
2. Przyrost Kapitałów /ogółem/	12844	
Mniej otrzymane dotacje	5450	7394
R a z e m		zł. 8944

Koszty Kapitału Skarbu Państwa zaangażowanego w przedsiębiorstwie w postaci Kapitału Zakładowego w latach 1933 - 1937 w wysokości 6 % rocznie wynoszą	zł. 32852

STWIERDZENIA I WNIOSKI KOMISJI.

Na podstawie sprawozdań Podkomisji, badającej działalność przedsiębiorstwa "Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie", sprawozdań i bilansów tegoż przedsiębiorstwa, oraz konferencyj Prezydium Komisji z przedstawicielami Ministerstwa Przemysłu i Handlu i Ministerstwa Spraw Wojskowych, oraz z przedstawicielami badanego przedsiębiorstwa z udziałem rzeczoznawców i przedstawicieli konkurencyjnych przedsiębiorstw prywatnych, Komisja stwierdza co następuje :

1. Jakkolwiek nie można nie uznać obecnego wielkiego znaczenia Zjednoczonych Fabryk, a zwłaszcza Mościc, dla zaopatrywania rolnictwa w nawozy sztuczne i dla obrony kraju, oraz w ogóle, jako największej w kraju placówki przemysłu chemicznego, to jednak, pozostawienie Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych nadal w rękach Państwa nie jest zasadniczo konieczne i przedsiębiorczość prywatna mogłaby się zasadniczo w sprzyjających warunkach podjąć tej wytwórczości.

2 a. Założenie Mościc, jako przedsiębiorstwa państwowego, nie było dostatecznie uzasadnione.

b. Przedsiębiorstwo posiada monopol faktyczny w zakresie wszystkich nawozów azotowych, z wyjątkiem siarczanu amonu, konkuruje zaś z przedsiębiorczością prywatną w zakresie nawozów fosforowych.

c. Wpływ przedsiębiorstwa na konkurencyjną przedsiębiorczość prywatną był dotąd ujemny tylko w nielicznych wypadkach niezbyt wielkiego znaczenia.

3. Wyniki finansowe, obliczone według zasad podanych w ogólnej części sprawozdania i oparte na wynikach szczegółowej analizy bilansowej za okres 1928 - 1936/37 zawartej w sprawozdaniu szczegółowym przedstawiają się następująco :

A. Wyniki finansowe dla Skarbu Państwa.

1. Fundusze Państwowe /łącznie z kredytami/ zaangażowane w przedsiębiorstwie na dzień 30/VI.1937 r. wynoszą		zł 136.062.000
2. Efektywne wpłaty do Skarbu Państwa:		
a/ Fabryka Związków Azotowych w Chorzowie przed fuzją	zł 4.526.000	
b/ Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie	" 1.550.000	" 6.076.000
3. Rzeczywiste straty do czasu fuzji :		
a/ Fabryka Związków Azotowych w Chorzowie	zł 18.794.000	
b/ Fabryka Związków Azotowych w Mościcach	" 34.914.000	
	zł 53.708.000	
Mniej zysk Zjednoczonych Fabryk	zł 8.944.000	
Rzeczywiste straty dla Skarbu Państwa za okres 1928-1936/37		= zł 44.764.000

4. Koszty Kapitału Skarbu Państwa zaangażowanego w przedsiębiorstwie w postaci Kapitału Zakładowego w latach 1928-1936/37 : x/

a/Fabryka Związków Azotowych w Chorzowie	zł26.390.000	
b/Fabryka Związków Azotowych w Mościcach	zł23.724.000	
c/Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie	zł32.852.000	zł82.966.000

B. Wyniki finansowe przedsiębiorstwa.

1. Nadwyżka strat bilansowych do czasu fuzji :

a/Fabryka Związków Azotowych w Chorzowie	zł12.525.000		
b/Fabryka Związków Azotowych w Mościcach	"32.451.000	zł44.976.000	
Mniej nadwyżka zysków bilansowych Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie		" 9.783.000	
Pozostaje nadwyżka strat bilansowych			zł35.193.000

2. Wysokość niedostatecznej amortyzacji na zasadzie cyfr podanych przez Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie za okres od 1.VIII.1933 do 30.VI.1937 "13.353.000

---

x/Ponieważ środki na działalność Państwa jako przedsiębiorcy były czerpane pośrednio lub bezpośrednio z państwowych operacyj kredytowych, których koszt przekraczał z reguły 8 % rocznie, Komisja stwierdza, że inwestycje te powinny były wykazać rentowność zbliżoną do kosztów obsługi długów państwowych, pokrywanych w części budżetu "Długi państwowe" z ogólnych dochodów Skarbu. Komisja przyjęła jednak tylko 6 % rocznie jako oprocentowanie zaangażowanych w przedsiębiorstwie pieniędzy skarbowych.

Na podstawie powyższych stwierdzeń Komisja przedkłada Rządowi następujące

W N I O S K I :

1. Nie ma dostatecznie ważnych przyczyn o doniosłości ogólno-państwowej, któreby uzasadniały pozostawienie przedsię - biorstwa "Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie" w rękach Państwa. Ze względu jednak na doniosłość tego działu produkcji zbycie powinno nastąpić tylko w ręce dające gwarancję lojalności politycznej i fachowości.
2. Uprzywilejowanie przedsiębiorstwa - dopóki pozostanie ono przedsiębiorstwem państwowym - w stosunku do przedsię - biorstw prywatnych należy usunąć drogą zaprzestania zwalniania przedsiębiorstwa od normalnej amortyzacji lub też udzielania mu wyjątkowych ulg podatkowych i t.p., nato - miast polityka cen przedsiębiorstwa powinna wypływać z kalkulacji handlowej.
3. W gospodarce samego przedsiębiorstwa /zanimby mogło nastąpić przewidziane powyżej w punkcie 1-szym załatwienie sprawy/ należy przeprowadzić następujące usprawnienia :
   a/ Podwyższyć stopę amortyzacyjną dla maszyn i urządzeń, do normy odpowiadającej wymaganiom danej gałęzi przemysłu.
   b/ W okresie dobrej konjunktury znacznie zwiększyć wpłaty do Skarbu Państwa z tytułu zysków.

c/ Doprowadzić do trwałego porozumienia z fabrykami prywatnymi w dziedzinie eksportu karbidu.

d/ Powstrzymać się od uruchomienia nowych działów konkurujących bezpośrednio lub pośrednio z artykułami wyrabianymi w kraju w dostatecznej ilości chociażby nawet takie uzupełnienie programu produkcyjnego było technicznie i kalkulacyjnie racjonalne.

e/ Po ukończeniu prób i doświadczeń co do precypitatu fosforowego, przed ewentualnym uruchomieniem danego działu, przedstawić wyniki dla ostatecznej decyzji Ministerstwu Przemysłu i Handlu, które przed powzięciem tej decyzji powinno zasięgnąć opinii samorządu gospodarczego prywatnego przemysłu nawozów fosforowych, przy czym należy wziąć pod uwagę kwestję surowca, z jakiego będzie produkowany precypitat.

f/ Stworzyć ramy dla stałego porozumienia się Zjednoczonych Fabryk z przemysłem nawozowym prywatnym, celem uzgodnienia programów produkcji, sprzedaży, propagandy i t.p.

KOMISJA DO ZBADANIA GOSPODARKI PRZEDSIĘBIORSTW PAŃSTWOWYCH.

SPRAWOZDANIE

ze zbadania przedsiębiorstwa Spółki Akcyjnej "Azot"

w Jaworznie.

SPIS RZECZY

"AZOT"

ŹRÓDŁA

1/ Od owiedzi władz przedsiębiorstwa na kwestionariusze Komisji oraz bilanse, protokóły, sprawozdania, tablice, zastawienia i wszelkie inne dane cyfrowe i materiały opisowe nadesłane Komisji przez władze przedsiębiorstwa.

2. Odpowiedzi na kwestionariusze Komisji oraz inne materiały dostarczone Komisji przez konkurentów i przez odbiorców przedsiębiorstwa.

3. Wyjaśnienia uzyskane przez referenta względnie przez Prezydium Komisji w toku konferencyj z przedtawicielami przedsiębiorstwa, konkurencyj i odbiorców, tudzież od rzeczoznawców.

1. HISTORIA PRZEDSIĘBIORSTWA

Inicjatywa wybudowania w Małopolsce /w zaborze austriackim/ fabryki mającej na celu produkcję cjanków, żelazocjanków i nawozów azotowych, powstała w gronie osób prywatnych w 1916 roku. Komitet założycieli natrafił jednak od samego początku na duże trudności ze względu na brak dostatecznej ilości kapitałów prywatnych, jak również ze względu na nieprzychylne stanowisko centralnych władz austriackich, gdyż rząd austriacki nie życzył sobie powstania tej fabryki w Galicji, lecz w Tyrolu, a wreszcie ze względu na załamanie się waluty austriackiej.

Budowę fabryki rozpoczęto mimo tych trudności już w r. 1917, statut spółki został jednak zatwierdzony przez austriackie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych dopiero dnia 28 czerwca 1918 r., poczem, dnia 10 października 1918 r. ukonstytuowała się już spółka formalnie.

Pierwotne brzmienie firmy przedsiębiorstwa było nieco odmienne od dzisiejszego, a mianowicie: "Azot" Spółka Akcyjna w Borach. Siedzibą Spółki był początkowo Kraków.

Celem Spółki, według pierwszej redakcji statutu był wyrób nawozów sztucznych, a w szczególności związków azotowych /stąd nazwa Spółki/, oraz wszelkich "produktów i materiałów pomocniczych". Była to formuła na wyrost, bardzo elastyczna, która później niejednokrotnie bardzo się przedsiębiorstwu przydała.

Organem zarządzającym przedsiębiorstwa miała być Rada Zawiadowcza, składająca się z 6 do 12 członków wybieranych przez Walne Zgromadzenie na okres trzech lat. W skład pierwszej Rady Zawiadowczej weszli między innymi: Dr. Jerzy Michalski, dyrektor Banku Krajowego we Lwowie i Ignacy Mościcki, profesor Politechniki Lwowskiej.

Pierwotny kapitał akcyjny "Azotu" /t.zw. I-Emisja Koronowa/ wynosił

3.500.000 koron

i był podzielony na 17.500 akcyj imiennych po 200 Koron wartości nominalnej. Kapitał ten został pokryty w ten sposób, że 1.650.000.- Koron pokryły trzy /niżej wymienione/ instytucje występujące jako formalni założyciele "Azotu", a 1.850.000.- Koron pokrył kapitał prywatny. Szczegółowy podział pierwotnego kapitału akcyjnego między owe trzy instytucje "założycielskie" a kapitał prywatny przedstawiał się następująco:

1/ Centrala krajowa dla Gospodarczej Odbudowy Galicji /czyli Namiestnictwo/ we Lwowie:	1.000.000 Koron
2/ Wydział Krajowy Królestwa Galicji i Lodomerii wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim we Lwowie	300.000 koron
3/ Bank Krajowy Królestwa Galicji i Lodomerii wraz z Wielkim księstwem Krakowskim	350.000 koron
Razem kapitały publiczne	1.650.000 koron
4/ Kapitał prywatny	1.850.000 koron
Razem:	3.500.000 koron

Wszystkie akcje "Azotu" były początkowo imienne i dzieliły się na t.zw.akcje zakładowe,których było 10.000 sztuk i na t.zw.akcje pierwszeństwa,których było 7.500 sztuk.Podział ten utrzymał się i przy przewalutowaniu kapitału akcyjnego /t.zw.I.Emisja Markowa/ na:

2.450.000 marek polskich

Jednak już dnia 15 lipca 1920 r.Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie zniosło zróżniczkowanie akcyj na zakładowe i pierwszeństwa,a jednocześnie podwyższyło kapitał akcyjny do wysokości:

14.000.000 marek polskich

przez wypuszczenie nowych 82.500 akcyj okazicielskich /t.zw.II Emisja Markowa /po 100 marek wartości nominalnej.

Motywy powyższego powiększenia kapitału akcyjnego ilustruje raport inż.Czesława Benedeka,podówczas naczelnika Wydziału Chemicznego Sekcji Przemysłowej Ministerstwa Przemysłu i Handlu z dnia 19 czerwca 1920 r.przesłany Ministrowi Przemysłu i Handlu.Okazuje się,że fabryka nie była wówczas jeszcze uruchomiona i że dotychczasowe wydatki na budowę fabryki pochłonęły następujące sumy:

1/ kapitał akcyjny pierwszeństwa	1.500.000	koron
2/ " zakładowy /rządowy/	2.000.000	"
3/ pożyczka Banku Krajowego	3.000.000	"
4/ " rządowa	2.000.000	"
5/ " Banku Małopolskiego i inne gwarantowane przez Rząd	5.500.000	"
6/ Kredyt w Banku Małopolskim /wyczerpany/	4.000.000	"
R a z e m	18.000.000	koron

czyli około 13.000.000 marek polskich.

"Komitet Wykonawczy" zarządzający przedsiębiorstwem preliminował jeszcze na inwestycje konieczne dla uruchomienia fabryki oraz na początkowy kapitał obrotowy 10.000.000 marek, tak że razem koszty budowy i uruchomienia fabryki zamykały się w granicach 23.000.000 marek.

Jak wynika z powyższego raportu, Ministerstwo Przemysłu i Handlu było już wówczas posiadaczem 10.000 akcyj zakładowych po 200 marek czyli reprezentowało 57,14 % kapitału akcyjnego. Akcje te oddziedziczyło Ministerstwo po dawnym Namiestnictwie wzgl. Centrali Krajowej dla Gospodarczej Odbudowy Galicji. Dawały one Ministerstwu 400 głosów na Walnym Zgromadzeniu na ogólną liczbę 529 głosów. Z pozostałych akcyj 500 sztuk /20 głosów/ było w ręku Banku Krajowego we Lwowie, 1000 sztuk /40 głosów/ posiadał Tymczasowy Wydział Samorządowy we Lwowie, 25 sztuk /1 głos/ posiadał Wydział Powiatowy w Nowym Sączu, reszta zaś t.j.

2.450 akcyj /98 głosów/ znajdowała się w rękach przedsiębiorstw i osób prywatnych /Polskie Towarzystwo Handlowe S-ka z ogr.odp.w Krakowie, Alfred Hr.Potocki w Łańcucie, Arcyksiąże Karol Stefan Habsburg w Żywcu, Prof.Dr.Otto Bujwid w Krakowie i inni/.Taki był stan rzeczy na Walnym Zgromadzeniu dnia 15 lipca 1920 roku w Krakowie.

Na Walnym Zgromadzeniu Spółki dnia 14 marca 1921 r.w Krakowie Ministerstwo Przemysłu i Handlu, reprezentowane jak poprzednio przez inż.Czesława Benedeka, zgłosiło 18.077 akcyj z prawem do 723 głosów na ogólną liczbę 51.712 akcyj 12.068 głosów. W repartycji reszty kapitału akcyjnego zaszły również poważne zmiany a w szczególności wzrósł udział banków: Polski Bank Krajowy 4.000 akcyj /160 głosów/ i Bank Małopolski S.A.w Krakowie 22.000 akcyj /880 głosów/.Wśród pozostałych akcjonariuszy prywatnych najpoważniejszymi są: Polskie Towarzystwo Handlowe/3.000 akcyj /120 głosów/ i nowy akcjonariusz prof.Ignacy Mościcki ze Lwowa 2.325 akcyj /93 głosów/.W dalszym ciągu pozachodziły **różne nowe** zmiany i przesunięcia w kapitale akcyjnym, a w szczególności akcje rządowe reprezentowane poprzednio przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu, począwszy od Walnego Zebrania 30 czerwca 1923 roku są reprezentowane już przez Ministerstwo Skarbu /27.112 akcyj czyli 1084 głosów/, w którego imieniu działa nadal inż.Czesław Benedek.

Dnia 14 marca 1921 roku Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie ponownie podniosło kapitał akcyjny do wysokości:

28.000.000 marek polskich

przez wypuszczenie nowych 100.000 sztuk akcyj okazicielskich /t.zw.III Emisja Markowa/po 140 marek wartości nominalnej.

Dnia 6 maja 1922 roku Zwyczajne Walne Zgromadzenie poraz trzeci podniosło kapitał akcyjny Spółki do wysokości:

56.000.000.-marek polskich

przez przypuszczenie nowych 200.000 sztuk akcyj/t.zw. IV Emisja Markowa/.Akcje te były częściowo imienne, częściowo zaś okazicielskie i opiewały po 140 marek wartości nominalnej.

Wszystkie wyżej omówione emisje były konieczne ze względu na to,że najpierw trudności gospodarcze okresu wojny polsko-bolszewickiej,następnie za szybko postępująca dewaluacja,zmuszały przedsiębiorstwo do zaciągania coraz to nowych pożyczek,oraz do powiększania kapitału akcyjnego dla zakończenia budowy fabryki.

"AZOT"

W roku 1922 wskutek przyłączenia do Polski obszaru Górnego Śląska i przejęcia przez Państwo Polskie nowoczesnej i wysoce zmechanizowanej Fabryki Związków Azotowych w Chorzowie, "Azot" poniósł dotkliwą stratę, gdyż oddał cały sztab wykwalifikowanych pracowników do Chorzowa, a ponadto utracił rynek zbytu dla swych zasadniczych produktów na rzecz Chorzowa. Metoda uzyskiwania azotu z powietrza zastosowana w "Azocie", oraz stworzona tam dla tego celu kosztowna aparatura okazały się wobec produkcji chorzowskiej zupełnie nieracjonalne i nieekonomiczne. Natomiast w zakresie kwasu azotowego "Chorzów" nie oddziałał ujemnie na "Azot", gdyż "Azot" zrezygnował z produkcji kwasu azotowego już w r. 1920, "Chorzów" zaś pojawił się na rynku dopiero w 1922 r.

"Azot" przestawił się wówczas na produkcję żelazocjanków, której 95% przeznaczono na eksport, a tylko 5% na rynek krajowy.

Dnia 30 czerwca 1923 roku Walne Zgromadzenie Akcjonariuszów powzięło uchwałę, aby podwyższyć kapitał akcyjny do wysokości 112.000.000 marek polskich, przez wypuszczenie nowych 400.000 sztuk akcyj /t.zw. V. Emisja Markowa/ po 140 marek wartości nominalnej. Spółka uzyskała zezwolenie Ministerstwa Przemysłu i Handlu na powiększenie kapitału w myśl powyższej uchwały, zezwolenia /tego/ jednak ~~powyższego~~ Spółka nie wykorzystała, a to z powodu niemożności umieszczenia akcyj na rynku, mimo przedłużenia terminu subskrybcji. Dotychczasowi akcjonariusze wykorzystali swoje prawo poboru

tylko w ilości 198.751 sztuk, pozostałe zaś 201.249 sztuk nie znalazły nabywców ani w kraju, ani zagranicą. Cena akcyj dla akcjonariuszów wynosiła 10 groszy za sztukę.

We wrześniu 1923 roku gestia interesów przedsiębiorstwa posunęła się nieco w kierunku kapitałów państwowych. Do Rady Zawiadowczej zostali powołani:

1/ Jan Armółowicz, dyrektor Banku Krajowego w Warszawie,

2/ Inż. Czesław Benedek, Naczelnik Wydziału Ministerstwa Przemysłu i Handlu i

3/ Dr. Jan Steczkowski.

W lipcu 1924 roku powiększyła się w dalszym ciągu ilość przedstawicieli kapitałów państwowych we władzach przedsiębiorstwa, gdyż do Rady Zawiadowczej wszedł Dr. Marian Głowacki, dyrektor Departamentu Ministerstwa Skarbu.

W tymże roku /1924/ przeliczono dotychczasowy kapitał akcyjny /56.000.000 marek polskich/ na złote, co dało sumę:

Zł 62,22

i taka suma figuruje w bilansie zamknięcia na dz. 31.XII.1924 roku /Monitor Polski Nr.145 - 1925 r./.

Ciężkie położenie gospodarcze z początku roku 1924, związane z przeprowadzeniem reformy monetarnej, oraz ostra walka konkurencyjna na rynku światowym w dziedzinie zaopatrywania rynku w związki cjanowe, odbiły się w 1924 r. niekorzystnie i na "Azocie".

Wkrótce jednak, przez ulepszenie metody i potanienie oraz powiększenie produkcji, Rada Zawiadowcza przywróciła zachwianą rentowność fabryki i zdołała wyjść obronną ręką z walki konkurencyjnej. Dla poprawienia rentowności i lepszego wykorzystania istniejących urządzeń, szczególnie elektrowni, wybudowano w 1924 roku oddział elektrolizy chlorku potasu i podjęto produkcję potażu żrącego, potażu kalcynowanego i wapna chlorowanego.

Bilans przedsiębiorstwa spprządzony na dzień 31 grudnia 1924 r. wykazał skromny zysk w wysokości 10.752,80 zł. Zysk ten przeniesiono na rok następny.

Na dz. 1 stycznia 1925 roku dokonano przeszacowania kapitału akcyjnego i w bilansie otwarcia na ten dzień określono kapitał akcyjny na:

1.600.000 złotych.

Kapitał ten dzielił się na 160.000 sztuk akcyj /t.zw. I. Emisja Złotowa/. Akcje te wymieniono za stare w ten sposób, że z dawnych 800.000 sztuk akcyj, każdą sztukę oceniono na 2 złote wartości nominalnej i łączono je po 5 sztuk w nowe akcje po 10 złotych wartości nominalnej. Jednocześnie po stronie aktywów przeszacowano odpowiednio nieruchomości, maszyny i aparaty oraz ruchomości.

Bilans otwarcia w złotych sporządzony na dzień 1 stycznia 1925 roku, a zatwierdzony przez Zwyczajne

"AZOT"

Walne Zgromadzenie akcjonariuszów dnia 25 kwietnia 1925 roku przedstawiał się następująco/w złotych/:

A K T Y W A

wyszczególnienie	Saldo pierwotne na 31.XII.1924	Różnica z przewartościowania	Saldo ostateczne na 1.I.1925
Gotówka	41.437,78		41.437,78
Efekta i kaucje	32.329,56	650,55	32.980,11
Ruchomości	7.637,16	84.391,53	92.028,69
Nieruchomości	365.508,57	1.269.498,42	1.635.006,99
Maszyny i aparaty	758.497,25	1.063.108,13	1.821.605,38
Rymesy	94.875,00		94.875.00
Sumy przechodnie	82.354,89		82.354,89
Dłużnicy	98.702,98		98.702,98
Zapasy	395.413,58		395.413,58
R a z e m	1.876.756,77	2.417.648,33	4.294.405,40

P A S Y W A

oz. wyszczególnienie	Saldo pierwotne na 31.XII.1924	Różnica z przewatrościowania	Saldo ostateczne na 1.I.1925
Kapitał akcyjny	62,22	1.599.937,78	1.600.000,00
Fundusz zapasowy zwycz.	32.71	947,29	980,00
Fundusz specjalny z rezerwy	193.525,12	747.460,95	940.986,07
Fundusz amortyzacyjny	35.445,39	69.302,61	104.748,00
Razem kapitały własne	229.065,44	2.417.648,63	2.646.734,07
Niepodjęta dywidenda	236,93		236,93
Weksle	200.545,45		200.545,45
Wierzyciele	1.436.156.15		1.436.156,15
Zysk	10.752,80		10.752,80
R a z e m:	1.876.756,77	2.417.648,63	4.294.405,40

Ilość akcyj Ministerstwa Skarbu wzrosła na dzień 25.III.1925 r.xxxxxxxxxxdo 139.732 sztuk /10.161 głosów/oprócz Ministerstwa Skarbu,Bank Gospodarstwa Krajowego zgłosił 66.103 sztuk /5.944 głosów/,razem zatem kapitały rządowe były reprezentowane przez 205.835 akcyj /16.105 głosów/ na ogólną liczbę 402.275 akcyj /33.021 głosów/ zgłoszonych na Walne Zgromadzenie.

Rok 1926 był poświęcony wyzyskaniu i uzupełnieniu inwestycyj dokonanych w roku 1925 i przygotowaniu uporządkowania spraw finansowych przedsiębiorstwa w związku z przywróceniem jego rentowności.

Pod koniec miesiąca marca 1926 r.ruszył pełną parą nowy oddział,a mianowicie elektroliza chlorków alkalicznych i od kwietnia 1926 zaznaczył się już korzystny wpływ tej nowej inwestycji na obroty "Azotu".Produkcja potażu żrącego i chlorku wapna mogła być prawie w całości umieszczona na rynku krajowym, a już tylko w drobnej części musiała być wyrzucona na rynki zagraniczne.Poza tym podjęcie produkcji potażu uwolniło "Azot" od sprowadzania z zagranicy dla głównej wówczas fabrykacji Azotu t.j.dla fabrykacji żelazocjanku potasu,przez co ta ostatnia znacznie potaniała.

Gdyby nie to,że wpływ elektrolizy zaznaczył się dopiero od kwietnia 1926 r.i gdyby nie brak własnego kapitału,co spowodowało obciążenie odsetkami od pożyczek w wysokości zł 609.870,15 przy cyfrze sprzedaży zł 3.195.164,77 /okrągło 20% wpływów/,r.1926

byłby się zamknął /poważniejszym/ zyskiem. Wobec jednak wyżej opisanej sytuacji bilans za rok 1926 wykazuje zaledwie 12.614,87 zł zysku.

Rezultaty osiągnięte w 1926 r., a w szczególności potrojenie produkcji w stosunku do r.1925, umożliwiły przystąpienie na nowo do uregulowania spraw finansowych. Szczegółowa ekspertyza dokonana z ramienia Banku Gospodarstwa Krajowego a dotycząca rentowności przedsiębiorstwa oraz jego zdolności do życia i rozwoju, dała rezultaty pozytywne i spowodowała pochlebną ocenę działalności dyrekcji "Azotu" oraz jej zabiegów o utrwalenie zdrowych podstaw produkcji.

Opracowany przez Radę Zawiadowczą plan sanacji przedsiębiorstwa przewidywał następujące operacje finansowe : otrzymanie przez "Azot" długoterminowej pożyczki obligacyjnej i podniesienie własnego kapitału akcyjnego ze złotych 1.600.000,- na zł 4.000.000.-, które to dwie operacje miały umożliwić przedsiębiorstwu spłacenie wszystkich dotychczasowych uciążliwych kredytów krótkoterminowych/ wysoko-procentowych/ oraz pozostawić jeszcze Azotowi pewien niewielki kapitał obrotowy, następnie zaś pozwoliłyby uskutecznić stopniowo wkłady potrzebne dla uruchomienia na stałe drugiego turbogeneratora, w celu zwiększenia produkcji, na którą zbyt był, zdaniem Rady Zawiadowczej, zapewniony.

Operacje powyższe, które miały położyć podwaliny pod normalme warunki produkcyjne, dały się wprawdzie uskutecznić, ale w związku z szeregiem formalnych trudności tak późno, że przypadło to na sam koniec roku 1927.

Wobec tego wysoka kwota odsetek od pożyczek krótkoterminowych zaciążyła całą siłą na rezultatach produkcji roku 1927. Wypadło zapłacić tytułem odsetek przeszło 600.000 zł, co stanowi 17 % wartości produkcji, która osiągnęła cyfrę 3.750.000.- zł, przekraczając o pół miliona złotych produkcję roku 1926-go, mimo trwających przez cały rok trudności finansowych, które utrudniały spółce swobodę ruchów.

Pomimo zwiększenia produkcji rok finansowy .1927 kończy się stratą zł 250.000.-Pozostaje to w związku z zapłaceniem wysokich odsetek, lecz i z koniecznością płacenia wyższych cen za surowce, których cały szereg znacznie podrożał, podczas gdy cena produktów "Azotu" idących zagranicę nie mogła być podniesiona z powodu konkurencji zagranicznej. W związku z ograniczoną pojemnością rynków zagranicznych "Azot" musiał narazie zaniechać projektowanego uruchomienia na stałe drugiego turbogeneratora. Natomiast w r.1927 został przeprowadzony bardzo poważny remont całego szeregu instalacyj oraz uzupełnione i ulepszone poszczególne działy fabrykacji. Do poważnych uzupełnień należy nowa instalacja wodna, zapewniająca kotłom i turnbinom doskonałą wodę.

W maju 1927 r.weszli do władz przedsiębiorstwa jako przedstawiciele kapitałów państwowych: Dr.Roman Górecki Dyrektor Banku Gospodarstwa Krajowego oraz Inż.Wiktor Sommer, Dr.Feliks Merunowicz i Dr.Tadeusz Zwisłocki.Jednocześnie zaś ustąpili niektórzy z dawnych zawiadowców, reprezemtujący kapitały prywatne.

W roku 1928 podwyższono kapitał akcyjny do wysokości:

__4.000.000.-_zł__

przez wypuszczenie nowych 260.000.- sztuk akcyj/tak zw.II-ga Emisja Złotowa/.Z Emisji tej subskrybenci prywatni objęli zaledwie 210 akcyj imiennych i 1.308 okazicielskich, czyli ogółem 1.518 akcyj, resztę zaś t.j.35.790 akcyj imiennych i 202.692 akcyj okazicielskich, czyli razem 238.482 sztuk, w braku kandydatów, przejął Bank Gospodarstwa Krajowego.

Odtąd kapitał akcyjny "Azotu" dzielił się na 400.000.-akcyj, po 10 złotych wartości nominalnej, przy czym 60.000 akcyj było imiennych, a 340.000 okazicielskich.

/W r.1931 połączono po 10 akcyj w jedną i odtąd kapitał akcyjny dzielił się na 40.000 sztuk po 10 zł z czego 6.000 imiennych i 34.000 okazicielskich/.

W r.1928 zostało dokonane, zgodnie z rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r.przeszacowanie niektórych obiektów majątko-

wych.

Osiągnięte w ten sposób nadwyżka bilansowa w sumie zł 577.868,61 na 1 lipca 1928 r. została przeznaczona, zgodnie z uchwałą Nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia z dnia 19 grudnia 1928 r.:

Na fundusz specjalnej rezerwy:	Zł 241.979,26
" " amortyzacyjny:	" 335.889,35

Z zysku brutto w r.1928 zostało jeszcze przeniesione do funduszu amortyzacyjnego 88.451,62 zł i w ten sposób w r.1928 fundusz amortyzacyjny powiększył się o sumę Zł 424.340,97.

Na skutek kapitalnego remontu elektrowni, prawie przez cały miesiąc marzec 1928 r. fabryka nie pracowała. Mimo to, obrót, zgodnie z planem działania na r.1928, przekroczył kwotę 4.000.000.- zł. Również i wydatki zostały utrzymane w granicach zakreślonych budżetem uchwalonym na r.1928.

Jedynie odsetki od zobowiązań wyniosły kwotę wyższą o przeszło 100.000.-zł od sumy preliminowanej, a to na skutek zwiększenia ilości weksli i dłuższych terminów weksli dyskontowych, a także z tego powodu, że zaszła konieczność dokonania szeregu inwestycyj na sumę 602.414 zł za pomocą kredytów specjalnych, od których trzeba było płacić odsetki.

Poza wydatkami przewidzianymi budżetem, wydano w 1928 r. ok.110.000.-zł na niezbędne remonty kapitalne, oraz ok.33.000.-zł na organizację nowego działu środków owado i grzybobójczych i biuro sprzedaży w Łodzi. Biuro to uruchomiono w nadziei zwiększenia sprzedaży krajowej.

Motywem uruchomienia nowego działu środków owado i grzybobójczych, stosowanych dla ochrony roślin przed szkodnikami, był coraz to większy rozwój fabrykacji tych środków /t.zw. insektycydów/ za granicą oraz ich duży import do Polski.

Inwestycje wykazane w bilansie za r.1928 składają się głównie z nowych magazynów, z dodatkowych mieszkań robotniczych oraz robót budowlanych i urządzeń dla elektrowni, przeróbek chemicznych i dla działu insektycydów.

Należy nadmienić, że w r.1928, wobec podjęcia przez Państwo budowy wielkiej elektrolizy w Mościcach "Azot" oddał "Mościcom" wykwalifikowanych pracowników do budowy i prowadzenia ruchu tej elektrolizy. Poza tym, powstanie "Mościc" uniemożliwiło rozszerzenie chlorowni "Azot" i zwiększenie zbytu wapna chlorowanego, co oczywiście powiększyło trudności finansowe przedsiębiorstwa.

Rok 1929 był z wielu przyczyn bardzo niepomyślny dla przedsiębiorstwa.

Ogólny obrót utrzymał się wprawdzie na poziomie 4.000.000.- zł, stało się to jednak wyłącznie dzięki dużemu zwiększeniu zbytu produktów elektrolizy na rynku krajowym, oraz dzięki wzrastającej produkcji i sprzedaży nowego działu środków owado- i grzybobójczych.

Natomiast główny dział produkcyjny "Azotu" to jest fabrykacja żelazocjanków i błękitów pracował

w 1929 r.tylko przez 8 miesięcy.Obroty w żelazocjankach ogromnie spadły,a wobec jednoczesnego spadku cen netto,spowodowanego trudnościami sprzedażnymi,produkcja żelazocjanków przyniosła poważne straty,które tym silniej odbiły się na bilansie Spółki,że na fabrykację żelazocjanków pracowała cała elektrownia,to znaczy większa część instalacji fabrycznej oraz większość pracowników umysłowych i robotników przedsiębiorstwa.

Trudności sprzedażne w żelazocjankach powodowały periodyczne pozostawianie na składzie dużych zapasów towarów,co przy braku kapitału obrotowego,wywoływało trudności finansowe i zwiększało sumę odsetek płaconych od kredytów.

Poza tym zużycie instalacji działu elektrochemicznego i samej elektrowni,po przeszło 10 latach intensywnej pracy,wymagało ciągłych kapitalnych remontów,a nawet zamiany niektórych starych urządzeń na nowe.Również wymagania klienteli i precyzyjny charakter fabrykacji niejednokrotnie zmuszały "Azot" do wprowadzania nowych ulepszonych urządzeń,a to pod groźbą utraty rynków zbytu lub zwiększenia kosztów produkcji.

Wobec braku dostatecznych rezerw własnych w postaci odpisów na kapitał amortyzacyjny,wszystkie te remonty i inwestycje musiały być dokonywane za pieniądze pożyczane,co powodowało dalsze zwiększenie

odsetek płaconych przez przedsiębiorstwo.

Wzrosły również znacznie wydatki na remont i utrzymanie maszyn. W rezultacie w bilansie "Azotu" za rok 1929 figuruje strata w wysokości zł 603.623,52 nie obejmująca przewidzianej statutem amortyzacji, która wyniosłaby dodatkowo ponad 800.000.- zł.

Rok 1930 był również niepomyślny dla przedsiębiorstwa. Niepomyślna koniunktura gospodarcza zarówno na rynku krajowym, jak i na rynkach zagranicznych, szczególnie dała się odczuć w dziale żelazocjanków, których produkcję musiano przerwać z dniem 1 kwietnia 1930 r., gdyż zdołano umieścić na rynkach zaledwie 50% produkcji żelazocjanków. Ponieważ zaś dział ten przedstawiał 75% ogólnego zatrudnienia fabryki unieruchomienie go musiało fatalnie odbić się na sytuacji całego przedsiębiorstwa. Za zatrzymanie produkcji żelazocjanków otrzymał zresztą "Azot" odszkodowanie t.zw. postojowe od kartelu międzynarodowego, podobnie jak przedsiębiorstwa cementowe.

To samo dotyczy nowego działu cjanków, który był już prawie zmontowany, jednak na skutek katastrofalnego spadku cen srebra, a w związku z tym i obniżenia się dotychczasowej ceny cjanków do 50%, nie mógł już być uruchomiony, gdyż kalkulacja wykazała, że przedsiębiorstwo mogłoby pracować tylko ze stratą.

Unieruchomienie działu żelazocjanków spowodowało zupełny przewrót w organizacji fabryki. Spowodowało to przede wszystkim redukcję przeszło 50% urzędników administracyjnych i technicznych oraz 320 robotników

i pociągnęło to za sobą straty z tytułu wydatków na odszkodowanie dla pracowników, z którymi rozwiązano umowy o pracę.

Przy tym znaczna część budynków i urządzeń fabrycznych utraciła swoją pierwotną wartość skutkiem zużycia, przestarzenia i t.d. i z tego powodu Zarząd przedsiębiorstwa, po skalkulowaniu działów pozostałych w ruchu /elektroliza i dział ochrony roślin/ i po dojściu do wniosku, że działy te będą mogły utrzymać się, postanowił przeszacować cały majątek i na podstawie tego przeszacowania, uskutecznionego przez zaprzysiężonych biegłych Sądu Okręgowego i Izby Przemysłowo-Handlowej, doprowadził cyfry bilansu za r.1930 do rzeczywistej wartości. W rezultacie bilans za r.1930 wykazał stratę w wysokości 5.312.190,14 zł, zadłużenie zaś "Azotu" w B.G.K. wzrosło do 5.405.000,91.

Wobec takiego stanu rzeczy, Rada Zawiadowcza wystąpiła na Walnym Zgromadzeniu w 1931 r. z dalekoidącymi wnioskami, które uwzględniono i dokonano w 1931r. radykalnej sanacji finansowej, która, o ile chodzi o kapitał zakładowy, polegała na tym, że cały dotychczasowy kapitał zakładowy Spółki czyli 4.000.000.- zł spisano na straty, celem częściowego pokrycia strat za r.1930, nowy zaś kapitał zakładowy ustalony na:

2.000.000.- zł

uzyskane drogą nowej emisji 20.000.- akcyj okazicielskich po 100 zł wartości nominalnej /Monitor Polski Nr.289 z dnia 16 grudnia 1931r./.

Była to III-cia Emisja Złotowa. Cała ta emisja została pokryta częścią wierzytelności B.G.K. /w stosunku/ do "Azotu". W ten sposób B.G.K. stał się w 100%-ch właścicielem "Azotu". Resztę swej wierzytelności krótkoterminowej czyli ok. 670.000.- zł odpisał B.G.K. na pokrycie straty bilansowej "Azotu" za rok 1930. W rezultacie "Azot" pozostał wobec B.G.K. dłużny jedynie 2.168.317 zł z tytułu pożyczki Długoterminowej, obligacyjnej, obciążającej hipotekę nieruchomości "Azotu". Pożyczka ta jako amortyzacyjna jest spłacana w ciągu 20 lat annuitetami w wysokości 160.000.- zł rocznie, która to suma obejmuje częściową spłatę kapitału oraz odsetki w stosunku 5 1/2 % rocznie więcej 1% na koszty administracyjne.

Mimo powyższej operacji finansowej r.1931 przyniósł dalszą stratę w wysokości 164.567,61 zł, w tym 83.217,11 zł za nieściągalne zaprotestowane rymesy klientów, które odpisano na straty.

W r.1931 uruchomiono m.in. zatrzymany przed laty dział produkcji chlorku potasu, oparty obecnie na surowcach krajowych.

Rok 1931 jest rokiem przełomowym w historii "Azotu". W tym roku bowiem B.G.K. sprzedaje cały portfel akcyj "Azotu" Chorzowowi i już od tego roku począwszy przedsiębiorstwo rozwija się normalnie, powiększa swoje obroty i odzyskuje krok za krokiem ~~swoją~~ rentowność, nie korzystając z żadnej pomocy finansowej i obsługując normalnie ~~swoje~~ zadłużenie długotermi-

nowe, spłacając te w dużej mierze kredyty obrotowe i pracując /od r.1935/ już przeważnie tylko własnym kapitałem obrotowym. Stan gotówki w kasie 31 grudnia 1931 r. był prawie równy zeru, a w połowie 1936 r. wynosił 225.000.- zł.

Prace reorganizacyjne zaczęły się już przed oficjalnym objęciem "Azotu". Linią wytyczną była dążność do przerzucenia delcredere na małą ilość pewnych firm wzamian za zaniechanie bezpośrednich stosunków z odbiorcami.~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx xxx~~.To dążenie spowodowało likwidację własnych biur sprzedaży w Łodzi i Warszawie. Natomiast zorganizowano składy rejonowe w Warszawie, Łodzi, Lwowie, Poznaniu i Katowicach. Sprzedaż dwóch głównych artykułów t.zn. ługu żrącego i potażu oddano na całą Polskę firmie "Centrochemia" w Warszawie, za gwarancją firmy Solvay, odwołując się tym samym /i słusznie/ do inicjatywy prywatnej.

W dziale buchalteryjnym ujednostajniono prowadzenie buchalterii na wzór Chorzowa.~~pod kierownictwem Dyr. rachunkowego Chorzowa p. Goliana.~~

W dziale produkcyjnym wybudowano nowy oddział siarczanu miedzi, a mianowicie najpierw małą próbną instalację, którą uruchomiono w lipcu, a następnie wybudowano większą instalację na skalę fabryczną na produkcję 40 ton miesięcznie, która została uruchomiona w styczniu 1933 r. Poza tym wybudowano oddział trójchloroetylenu na około 800 ton rocznie. Rozpoczęto również budowę nowej panwi do kalcynowania, ponieważ stare urządzenie było niewystarczające. Rozpo-

częto też przeróbkę oddziału błękitów, ponieważ dotychczasowa instalacja była kompletnie zużyta.

Zysk za rok 1932 wyniósł 4.596,99 zł natomiast bilans za rok 1933, który zamyka się zyskiem brutto zł 218.452,64, po potrąceniu normalnej amortyzacji wykazał stratę 9.120,28 zł.

W roku tym "Azot" osiągnął w ostrej walce konkurencyjnej z polskim kartelem siarczanu miedzi, sprzedaż w wysokości 240 ton, t.j/pokrył/ prawie 50% zapotrzebowania rynku wewnętrznego, przy cenach spadających stopniowo aż poniżej kosztów produkcji.

Mało zadowalający rezultat dała natomiast w 1933 r. nowa produkcja trójchloroetylenu, a to ze względu na niedostateczne opanowanie produkcji, jak również ze względu na mały zbyt krajowy, niedostateczną ochronę celną oraz nierentowność eksportu.

Największy wzrost obrotu wykazała sprzedaż chlorku potasu, która z 17.793,41 zł w roku 1932 powiększyła, się do/ zł 190.340,01. Ceny jednak tego produktu konkurującego w roku 1933 z produktem importowanym bez cła, nie wiele przewyższały koszty czysto techniczne produkcji, tak, że korzyści tego obrotu w bardzo nieznacznym stopniu wpłynęły na osiągnięty zysk brutto.

Z końcem 1933 r. "Azot" prueprowadził dalszą reorganizację sprzedaży, likwidując generalne zastępstwo Centrochemii i zastępując je przedstawicielami

rejonowymi, opierając się w zasadzie na przedstawicielach rejonowych Chorzowa, z wyjątkiem Warszawy, gdzie oddano sprzedaż firmie Spiess, i Lwowa, gdzie zastępstwo "Azotu" zostało zupełnie zlikwidowane.

W r.1934 poczynione bardzo poważne postępy w sanacji przedsiębiorstwa.

Rok ten został zamknięty skromnym zyskiem w wysokości 77.646.78 zł po pokryciu straty z ubiegłego roku w kwocie 9.120.28 zł.

Zwiększona zdolność przetwórcza głównego działu elektrolizy w ostatnim kwartale została już w pełni wykorzystana. Szybka realizacja tej inwestycji pozwoliła przedsiębiorstwu na pokrycie zwiększonego zapotrzebowania rynku krajowego na potaż żrący i kalcynowany i przyczyniła się w znacznej mierze do uzyskania dodatniego rezultatu.

Długoterminowa umowa o wydzierżawienie elektrowni "Azotu", połączona z umową o dostawę prądu i pary, uwolniła "Azot" od ciężaru konserwacji elektrowni i amortyzacji jej z dochodów innych oddziałów, jak również zapewniła fabryce na szereg lat dostawę prądu i pary na dogodnych warunkach.

Dla zilustrowania postępów w uzdrowieniu "Azotu" niech posłuży zestawienie charakterystycznych cyfr za lata 1932-1934:

"AZOT"

	1932	1933	1934
Przychod ze sprzedaży.........	1.606.924	2.135.882	2.840.794
w tym sprzedaż ciężkich produktów	1.417.488	1.805.256	2.392.269
Koszty fabrykacji.............	1.093.875	1.287.622	1.497.209
Koszty administracji	164.492	174.021	233.430
Odsetki pożyczki hipotecznej		89.865	116.813
Koszty handlowe i sprzedaży...	218.000	305.475	372.038
Podatki.......................	58.829	59.251	82.361
Inwestycje....................	11.544	146.629	263.867
Ilość pracowników.............	115		278

Z przytoczonych wyżej cyfr wynika, że obrót ze sprzedaży powiększył się w r.1934 w stosunku do r.1932 o 75%.

O ile chodzi o produkty ciężkie, należy to przypisać rozszerzeniu programu produkcyjnego przedsiębiorstwa i zwiększeniu pojemności rynku krajowego.

O ile chodzi o zwiększenie obrotu w zakresie środków owadobójczych, to, jak zresztą podkreśla Zarząd przedsiębiorstwa w swym sprawozdaniu, przeważającą część zwiększenia obrotu uzyskał "Azot" kosztem swych konkurentów bądź to przez ulepszenie jakości swych preparatów, bądź to przez wzmocnienie i zracjonalizowanie propagandy i usprawnienie organizacji sprzedaży.

Wobec bardzo ostrożnej polityki kredytowej w stosunku do klientów, straty na dłużnikach były

minimalne.

Zwiększenie obrotów pozwoliło przedsiębiorstwu zrekompensować z nadwyżką znacznie zmniejszony dochód z odszkodowań konwencyjnych oraz znaczny wzrost ciężarów z tytułu oprocentowania długoterminowej pożyczki hipotecznej w Banku Gospodarstwa Krajowego.

Aby podołać wzrastającym ciągle zadaniom technicznym i administracyjnym, musiało przedsiębiorstwo dość znacznie powiększyć personel administracyjny i techniczny, zredukowany w czasie depresji właściwie poniżej normy, pozwalającej na sprawne administrowanie. Spowodowało to dość znaczne zwiększenie kosztów administracyjnych, które jednak procentowo jest mniejsze od wzrostu obrotów.

Fatalny stan budynków i urządzeń, zaniedbanych w latach poprzednich, wymagał dużych wydatków na remont, który w r. 1934 wyniósł ok. 47.000.- zł. W rezultacie stan budynków i urządzeń pozostawiający jeszcze wiele do życzenia, poprawił się jednak znacznie w stosunku do stanu w jakim "Azot" został przejęty przez Chorzów - Mościce.

Uporządkowano również inwentarz fabryczny, co wyraziło się w bilansie przez dodatkową amortyzację urządzeń zniszczonych przedwcześnie, to znaczy przed pokryciem ich wartości przez amortyzację, według zwykłych norm ustawowych.

"AZOT"

W okresie 1934 r.przedsiębiorstwo rozporządzało dostatecznym kapitałem obrotowym, tak że nie korzystało z obcych źródeł finansowych, poza długoterminową pożyczką w B.G.K., którą przedsiębiorstwo spłacało regularnie zgodnie z planem amortyzacyjnym.

Dla zilustrowania gospodarki przedsiębiorstwa w r.1934 xxxx posłużyć mogą cyfry wydatków przedsiębiorstwa w powyższym roku operacyjnym:

1.	Wynagrodzenie i koszty Zarządu	Zł	136.680.05
2.	Wynagrodzenie Rady Nadzorczej	"	3.650,00
3.	" Komisji Rewizyjnej	"	1.000,00
4.	" personelu administr.	"	80.109,56
5.	" " techniczn.	"	80.808,70
6.	Zarobki robotników	"	292.947,37
7.	Swiadczenia społeczne	"	37.859,35
8.	Koszty surowców i in.materiałów	"	1.254.087,36
9.	Odsetki i koszty obsługi pożyczek	"	116.813,17
10.	Koszty przynależności do różnych zrzeszeń	"	8.181,95
11.	Remont maszyn i aparatów	"	47.708,12
12.	Ubezpieczenie od ognia	"	13.747,48
13.	Opakowanie	"	84.108,92
14.	Magazynowanie i frachty	"	121.313,90
15.	Prowizje agentów	"	107.232,71
16.	Reklama produktów	"	33.493,67
17.	Różne koszty handlowe	"	3.331,16
18.	Licencje	"	12.376,75
19.	Koszty sądowe	"	2.339,39
20.	Skonta kasowe	"	7.844,13
21.	Podatki i opłaty stemplowe	"	82.361,20
	Razem:	Zł	2.527.994,94

"AZOT"

Wyniki finansowe roku 1935 okazały się lepsze od przewidywań, gdyż osiągnięty zysk brutto w kwocie zł. 498.986,52 przewyższył kwotę preliminowaną o 66%, zaś czysty zysk netto zwiększył się w stosunku do roku 1934 o 100% przy czym nastąpiło dalsze urealnienie aktywów przez odpisanie na straty zniszczonych i nieużytecznych maszyn i aparatów i bardzo ostrożną wycenę remanentów. Czysty zysk netto wyniósł zł 166.167,57.

Obrót zwiększył się w stosunku do roku 1932 o przeszło 110%. Tak znaczne zwiększenie obrotów tłumaczy się częściowo poprawą koniunkturalną, częściowo zaś należy je przypisać nowym oddziałom trójchloroetylenu, siarczanu miedzi i żelazocjanków oraz rozwojowi działu środków owadobójczych.

Eksport "Azotu" wartości 100.000 zł. stanowił w roku 1935 zaledwie około 3% ogólnego obrotu. Obejmował on niewielkie ilości potażu żrącego, siarczanu miedzi, potażu kalcynowanego i trójchloroetylenu. Z eksportu żelazocjanków "Azot" zrezygnował wzamian za odszkodowanie t.zw. postojowe w wysokości około 20.000 zł na podstawie porozumienia z Międzynarodowym Kartelem Żelazocjanków, podobnie jak to miało miejsce w roku 1930 //patrz str. 19/.

Sprzedaż siarczanu miedzi, potażu kalcynowanego i wapna chlorowanego na rynku wewnętrznym była uregulowana umowami kartelowymi. Resztę produktów sprzedawał "Azot" w wolnej konkurencji.

Na konserwację budynków i remont maszyn wydał "Azot" w 1935 r. ok. 200.000 zł. wobec czego stan bu-

"AZOT" dynków i urządzenia fabrycznego znacznie się poprawił w stosunku do opłakanego stanu rzeczy z czasów objęcia gestii "Azotu" przez Chorzów-Mościce.

Znaczny wpływ na odzyskanie rentowności przedsiębiorstwa miało wydzierżawienie elektrowni fabrycznej Gwarectwu Jaworznickiemu.Oprócz tenuty dzierżawnej uzyskał "Azot" potanienie prądu i pary o ok.25% i możliwości dalszego potanienia przy większym zużyciu prądu.Poza tym dzierżawca odciążył "Azot" od kosztów konserwacji elektrowni i przeprowadza ogólne remonty dzierżawionego obiektu.

W r.1935 przedsiębiorstwo wykazało łączny zysk netto 183.526 zł.

Zysk ten podzieliło Walne Zgromadzenie dnia 13 maja 1936 r.w sposób następujący:

a/ na kapitał zapasowy	zł	15.000.-
b/ na dywidendę	"	30.000.-
c/ na tantiemę prezesa Rady Nadzorczej	"	2.000.-
d/ na tantiemy członków Rady Nadzorcz.	"	2.500.-
e/ na tantiemy Komisji Rewizyjnej	"	1.300.-
f/ na gratyfikacje dla pracowników	"	10.000.-
g/ na fundusz rezerwy specjalnej,przeznaczonej na podatek dochodowy	"	122.726.-

Nowe władze "Azotu" wybrane przez Walne Zgromadzenie 13 maja 1936 r.przedstawiają się następująco:

Rada Nadzorcza

Przewodniczący: - Marian Kandel, Dyr.Dep.M.P.i H.

Członkowie: - Inż.Czesław Benedek,
" Eugeniusz Berger
" Włodzimierz Schaetzel
" Romuald Wowkonowicz

Komisja Rewizyjna

Przewodniczący: - Michał Michalak
Członkowie: - Stanisław Chojecki
Władysław Terenkoczy

Zarząd

Prezes: Inż.Ludwik Brzezowski
Członek: - Inż.Jan Krakowski

Rok 1936 dał na ogół zadowalające wyniki finansowe mimo szeregu warunków niesprzyjających.

Przedsiębiorstwo poniosło pewne ofiary przy akcji obniżki cen i ofiary te nie znalazły odpowiedniej rekompensaty w obniżce cen robocizny, energii elektrycznej i parowej, frachtów kolejowych, ani też w zwiększeniu obrotu głównych produktów na rynku wewnętrznym. Zbyt głównych produktów "Azotu": chlorku potasu, potażu żrącego i węglanu potasu na rynku wewnętrznym zmniejszył się nawet wskutek zwiększenia importu tych produktów oraz wskutek uruchomienia konkurencyjnej produkcji węglanu potasu.

Przedsiębiorstwo szukało rekompensaty w zwiększeniu eksportu swoich produktów, stanowiącym już 7,8% ogólnego obrotu, w zbycie produktów nowo-uruchomionych oddziałów: żelazocjanków, nadboranu sodu i boraksu, w stosunkowo silnym rozwoju sprzedaży trójchloroetylenu i środków owadobójczych, a wreszcie w dalszym usprawnieniu produkcji.

Rozwój konjunktury odczuło przedsiębiorstwo

głównie w zwiększeniu zbytu środków owadobójczych i w osłabieniu wpływu importu konkurencyjnego.

Rentowność eksportu była jednak niezadawalająca, gdyż ceny dwu najważniejszych produktów eksportowych "Azotu": potażu żrącego i trójchloroetylenu zniżkowały na rynkach światowych wskutek dumpingowej konkurencji sowieckiej i japońskiej oraz na skutek dewaluacji walut zachodnio-europejskich państw bloku złotego.

Podstawowe oddziały przedsiębiorstwa były w 1936 r. w pełni wykorzystane. Dział środków owadobójczych zaledwie z trudem mógł nadążyć za silnie wzrastającym zapotrzebowaniem krajowym. Dla wykorzystania oczekiwanego koniunkturalnego wzrostu zbytu i zachowania zdobytej pozycji eksportowej, przedsiębiorstwo wymagało xxxxpoważniejszych wkładów inwestycyjnych.

Dostateczna płynność środków obrotowych pozwoliła Zarządowi "Azotu" w 1936 r. na racjonalną politykę zakupu surowców i materiałów technicznych i na wyzyskanie korzyści płynących z tego faktu ~~bilansowe~~ w formie zysków czysto finansowych z tytułu odsetek, różnic kursowych i skonta.

Stosunkowo ostrożna polityka sprzedaży ochroniła przedsiębiorstwo przed znaczniejszymi stratami na dłużnikach, które to straty wyniosły zaledwie z 0,07% od obrotu.

Rok 1936 przyniósł "Azotowi" poważny zysk

brutto w wysokości	Zł 682.000.-
mniej amortyzacja	" 331.000.-
Zysk netto wyniósł zatem	Zł 289.000.-

z czego przeznaczono:

a/ na kapitał zapasowy	
b/ " " rezerwowy	85.000 zł
c/ " dywidendę/4%/	80.000 "
d/ " tantiemy Rady Nadzorczej i Komisji Rewizyjnej oraz na gratyfikacje dla pracowników	24.000 "
e/na fundusz rezerwy specjalnej przeznaczonej na podatek dochodowy	100.000 "

2. PROGRAM PRODUKCYJNY PRZEDSIEBIORSTWA.

"Azot" posiada tylko jeden zakład w Jaworznie Zakład ten można podzielić na właściwą fabrykę chemiczną, oraz na elektrownię, wydzierżawioną Jaworznickiemu Gwarectwu Węglowemu i fabrykę lontów, również wydzierżawioną /patrz niżej/.

Jak to już zaznaczono w poprzednim rozdziale, fabryka chemiczna "Azotu" była pierwotnie nastawiona na produkcję kwasu azotowego, saletry sodowej i amonowej, materiałów wybuchowych i żelazocjanku.

Z czasem wszystkie wyżej wymienione produkcje, z wyjątkiem żelazocjanku, zostały unieruchomione, głównie na skutek przyłączenia Górnego Sląska i tańszej produkcji Chorzowa.

Produkcja żelazocjanku dochodziła do 1.200 ton rocznie przy zapotrzebowaniu krajowym ok.50 ton, była więc nastawiona głównie na eksport. Wskutek silnego rozwoju produkcji żelazocjanku w szeregu innych państw europejskich nastąpił gwałtowny spadek cen tych artykułów na rynkach eksportowych i eksport ten stał się nierentowny. Wobec tego w roku 1930 "Azot" unieruchomił produkcję żelazocjanku za odszkodowaniem od kartelu międzynarodowego.

W roku 1924 wybudowano oddział elektrolizy chlorku potasu z rafinacją chlorku potasu, produkcją

wapna chlorowanego oraz potażu żrącego i kalcynowanego.

W roku 1928 uruchomiono dział środków do walki ze szkodnikami i chorobami roślin czyli t.zw. środków owadc- i grzybobójszych.

W roku 1932 przerobiono część działu żelazo - cjanków na produkcję siarczanu miedzi.

W roku tym wybudowano również przy wykorzystaniu istniejących budynków i częściowym zastosowaniu posiadanej aparatury dział trójchloroetylenu, celem wykorzystania pełnej zdolności produkcyjnej chloru.

W roku 1935 uruchomiono nowy dział nadboranu sodu.

W tymże roku wybudowano i uruchomiono nowy dział cjanku wapna oraz uruchomiono dział żelazocjanku.

W roku 1936 uruchomiono nowy dział boraksu rafinowanego.

W działalności firmy "Azot" należy odróżnić dwa okresy inwestycyjne na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat /1928 do 1937/. Oba te okresy przedziela rok 1931, w którym niedokonano żadnych inwestycyj. Niżej podamo cyfry ilustrujące inwestycje "Azotu" w obu okresach: 1928-1930 i 1932 - 1936.

"AZOT"

	1928	1929	1930
Budynki fabryczne	129.126.-	57.947.-	4.087.-
Budynki mieszkalne	34.642.-	14.692.-	3.139.-
Kotłownia	25.482.-	12.016.-	782.-
Elektrownia	137.743.-	14.933.-	3.785.-
Piece elektryczne /cjanowodorowe/	17.939.-	1.536.-	-
Cjanek wapnia	3.668.-	2.391.-	70.-
Żelazocjanek potasu	5.244.-	2.028.-	-
Żelazocjanek sodu	15.066.-	6.923.-	-
Błękity	350.-	643.-	-
Rafinacja chlorku potasu	24.606.-	19.867.-	4.126.-
Potaż żrący	15.665.-	70.804.-	3.156.-
Wapno chlorowane	118.420.-	7.771.-	-
Solnit	1.408.-	2.349.-	-
Węglan potasu	11.964.-	275.-	-
Środki owadobójcze	2.934.-	45.411.-	566.-
Warsztat mechaniczny	2.975.-	4.750.-	-
Magazyn główny	7.614.-	9.967.-	-
Tabor kolejowy	3.444.-	868.-	-
Tabor samochodowy	29.371.-	21.798.-	-
Różne	14.754.-	6.131.-	458.-
Cjanek sodu	-	31.399.-	243.822.-
Grunty	-	1.637.-	-
Razem:	602.415.-	336.136.-	263.991

Uwaga: inwestycje powyższe sfinansowano za pomocą kredytów Banku Gospodarstwa Krajowego.

W drugim/ostatnim/ okresie inwestycyjnym cyfry powyższe przedstawiają się nieco inaczej, a mianowicie:

	1932	1933	1934	1935	1936
Budynki fabryczne			54867	45773	73309
Budynki gospodarcze			19591	2456	
Rafinacja chlorku potasu		803		6646	
Potaż żrący			87232	26021	
Węglan potasu			9630		1189
Środki owadobójcze		993	1307	27547	11709
Warsztat mechaniczny		906	- -	100	1869
Tabor kolejowy				1329	
Tabor samochodowy				13574	
różne		2760	9112	20706	5993
Trójchloroetylem	11544	139427	7592	20122	7070
Siarczan miedzi	17358	1741			
Nadboran sodu			79504	18892	31493
Elektrownia				24000	29966
Cjanek wapnia				33537	2492
Żelazocjanki				44751	20338
Oddział boraksu					2100
Oddział błękitów					12535
Razem:	28903	146630	268835	285454	200625

Uwaga: Inwestycje powyższe sfinansowano własnymi środkami przedsiębiorstwa.

Na skutek dokonania powyższych inwestycyj fabryka azotu, która w 1928 r. posiadała następujące działy produkcyjne: elektrownię, kotłownię, elektrolizę chlorku potasu, oddział elektro-chemiczny, wieże chlorowe i oddział cjanku wapniowego oraz fabrykę lontów wydzierżawioną za czynszem rocznym 30.000 zł, obecnie posiada następujący program produkcyjny:

chlorek potasu rafinowany 99 %,
potaż żrący 90%,
ług potasowy 50%,
potaż kalcynowany 90/92 %, 96/98 % i 98/100 %,
potaż krystaliczny,
wapno chlorowane,
cjanek wapnia,
żelazocjanek wapnia,
żelazocjanek sodu, żelazocjanek potasu,
cjanowodor,
siarczan miedzi,
nadboran sodu,
środki owadobójcze.

Program produkcyjny "Azotu", który w 1928 roku obejmował zaledwie dwadzieścia kilka produktów, obecnie /w 1936 r/ obejmuje przeszło 70 produktów, z których najważniejsze pozycje ilościowe przedstawiają się w kilogramach następująco:

1. wapno chlorowane	1.001.547	klg.
2. potaż żrący	779.891	"
3. węglan potasu 90/92%	447.030	"
4. siarczan miedzi rolniczy	389.485	"
5. chlorek potasu 98%	290.727	"
6. trójchloroetylen i azolina	271.339	"
7. Karbolina D.K.M.	204.272	"
8. żelazocjanek potasu	70.513	"
9. Boraks rafinowany	63.665	"
10. Nawóz ogrodowy "Chorzów"	60.543	"
11. węglan potasu 96/98%	51.829	"
12. żelazocjanek sodu	48.021	"
13. ciecz kalifornijska	40.145	"
14. nadboran sodu	34.511	"
15. zieleń paryska	14.200	"

Jak widać z powyższego zestawienia podstawą fabryki jest obecnie elektroliza soli potasowych. Do zyskownych artykułów należy m.in. trójchloroetylen.

O ile chodzi o dalszy rozwój obecnego programu produkcyjnego "Azotu", to kwestia ta przedstawia się następująco: dyrekcja przedsiębiorstwa projektuje uruchomienie produkcyj: błękitów, cjanków sodu i potasu oraz boraksu i ewentualnie kwasu bornego.

Szczegółowego omówienia wymaga kwestia projektowanej produkcji boraksu. Projekt ten uzasadnia dyrekcja przedsiębiorstwa w następujący sposób:

"AZOT"

1.przez budowę nowej konkurencyjnej instalacji nadboranu sodu, zakontraktowany surowiec nie będzie mógł być w całości przerobiony na nadboran, gdyż nowy producent "Hugo Hütte" zabierze "Azotowi" część rynku krajowego.

2. Instalacja dla produkcji żelazocjanku nadaje się również dla produkcji boraksu./Instalacja ta/ dotychczas zatrudniona tylko przez 6 miesięcy w roku, znajdzie zatrudnienie przez cały rok, co pociągnie za sobą szybszą amortyzację i produktywne zatrudnienie robotników w okresie postoju żelazocjanków.

3. Potanienie półproduktu boraksu potrzebnego dla produkcji nadboranu sodu przez powiększenie produkcji o ilości sprzedawane na rynku w formie boraksu.

4. Potanienie surowca mineralnego przez kontraktowanie większych ilości.

5. Uniezależnienie produkcji nadboranu sodu od kartelu boraksowego.Kartel ten zdaniem Dyrekcji"Azotu" utrudniał w wysokim stopniu rozwój produkcji nadboranu sodu w fabryce "Azotu",a to przez:

a/ żądanie za boraks ceny wyższej od niemieckiej ceny detalicznej,

b/ niedopuszczenie "Azotu" do bezpośredniego zaopatrywania się w podstawowy surowiec mineralny /rudę boraksową/u monopolisty światowego i

c/ groźbę wybudowania konkurencyjnej fabryki nadboranu sodu w razie kontynuowania przez

"Azot" starań o obniżenie kartelowej ceny boraksu.

Według ustnych informacyj udzielonych Komisji przez Dyr.Benedeka "Azot" zaczął obecnie produkować nadboran sodu inną metodą /t.zn.nie z boraksu/.Elektrolityczny sposób wytwarzania nadboranu sodu,wynaleziony,jak oświadczyły Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie,przez Dr.Jana Wiercińskiego z Chorzowa,został zgłoszony przez Zjednoczone Fabryki za Nr.20.786 dnia 25 października 1933 r.do Urzędu Patentowego,który udzielił patentu 24 listopada 1934 r./Kl.12 i 40/.-

Oprócz wyżej omówionych działów produkcji, "AZOT" posiada jeszcze w Jaworznie fabrykę lontów, którą od szeregu lat wydzierżawia:dawniej firmie "Oswag" S.A.,obecnie zaś Zjednoczonym Zakładom Materiałów Wybuchowych i Azotu S.A.w Łaziskach Górnych. Umowa dzierżawna wygasa w maju b.r.i obecnie toczą się rokowania o jej odnowienie.W sprawie sprzedaży głównego produktu tej fabryki,a mianowicie lontów podwójnie smołowanych istnieje porozumienie kartelowe między Łaziskami a firmą Lignoza S.A. w Katowicach i Wytwórnią Amunicji Nr.2 w Rembertowie.

3. KONKURENCJA Z PRZEMYSŁEM PRYWATNYM.

Jak wynika z poprzedniego rozdziału, całą obecną /1936/ sprzedaż produktów "Azotu" można podzielić na trzy grupy:

1. t.zw. produkty ciężkie/ własne i obce/:	2.915.320 zł
2. środki owadobójcze i nawozy sztuczne/ własne i obce/:	718.625 zł
3. Różne drobne produkcje i produkty udzielane bezpłatnie w celach reklamy:	8.289 zł
Razem:	3.642.234 zł

Z gospodarką prywatną konkuruje "Azot" niemal we wszystkich produktach /może z wyjątkiem potażu żrącego, gdzie "Azot" ma stanowisko monopoliczne/. Konkurencję powyższą ~~/omówić/~~ /należy/ osobno dla dwu grup t.j.:

A. t.zw. produktów ciężkich i

B. t.zw. środków owadobójczych, gdyż są to dwa zupełnie niepowiązane z sobą zagadnienia. Oddzielnie też omówić/ /trzeba/ ~~zagadnienie~~ zagadnienie konkurencji na rynkach zagranicznych.

Należy nadmienić, że w zakresie szeregu produktów, jak potaż kalcynowany, siarczan miedzi, trójchloroetylen i wapno chlorowane, "Azot" posiada umowy kartelowe z przemysłem prywatnym.

I./ Produkty ciężkie.

Obecna /1936/ sprzedaż "Azotu" obejmuje 26 produktów ciężkich własnych, ogólnej wartości zło-

tych 2.915.320.-

Wśród produktów własnych najpoważniejsze pozycje sprzedaży **krajowej** stanowią:

1.potaż żrący	719.514	klg.	869.769	zł
2.węglany potasu	470.086	"	511.947	"
3.żelazocjanki sodu,potasu i wapnia	110.534	"	313.014	"
4.wapno chlorowane	1050.920	"	312.708	"
5.trójchloroetylen	256.138	"	292.467	"
6.chlorek potasu 98%	288.814	"	130.313	"
7.ług potasowy płynny	104.757	"	78.377	"
8.nadboran sodu	20.370	"	70.524	"
9.siarczan miedzi rolniczy eksportowy	120.000	"	42.000	"
sprzedaż krajową siarczanu miedzi zaliczono do grupy środków owadobójczych				
10.azoryt	12.133	"	34.013	"
11.siarczan miedzi teletechniczny	47.205	"	26.585	"
12.boraks	18.764	"	15.470	"

Do produktów obcych należą:

1.cjanki sodu i potasu	18.924	"	95.937	"
2.różne błękity	10.781	"	61.758	"
3.nadboran sodu	6.750	"	25.865	"
4.trójchloroetylen	8.397	"	13.454	"
5.siarczan miedzi/teletechniczny/	16.143	"	9.195	"
		Razem:	206.209	"

Wyżej przytoczone cyfry sprzedaży produktów własnych obejmują również i eksport, na który skła-

dają się cztery produkty:

1. potaż żrący	196.933 klg.	118.685 zł
2. trójchloroetylen	123.003. "	92.886 "
3. siarczan miedzi rolniczy	120.000 "	42.000 "
4. węglany potasu	60.667 "	32.867 "
	Razem:	286.438 "

Omawiając w dalszym ciągu zagadnienie konkurencji "Azotu" z przemysłem prywatnym w zakresie produktów ciężkich, pominięto powyższe cyfry dotyczące eksportu i zestawiono wyłącznie cyfry sprzedaży krajowej produktów własnych "Azotu" i obcych.

Silna konkurencja występuje przede wszystkim w trzech grupach produktów :

a. siarczan miedzi,

b. wapno chlorowane,

c. nadboran sodu i boraks.

a./ Siarczan miedzi.

W latach 1935 i 1936 "Azot" sprzedał na rynku krajowym następujące ilości siarczanu miedzi teletechnicznego:

własnego	1935:	32.225 klg.	za 26.928 zł	/po 0,84/
	1936:	47.205 "	" 26.585 "	0,56/
obcego:	1935:	82.130 "	" 55.658 "	0,68
	1936:	16.143 "	" 9.195 "	0,57
Razem:				
	1935	114.405 "	" 82.586 "	
	1936	63.348 "	" 35.740 "	

" AZOT"

Do tego należy doliczyć siarczan miedzi rolniczy zaliczony do środków owadobójczych:

1935:	266.827 klg.	za 149.680 zł	/po 0,56/
1936:	279.531 "	" 160.087	0,57

O g ó ł e m:

1935:	381.232 "	" 232.266 zł
1936:	342.879 "	" 195.827 "

Oprócz "Azotu" producentami siarczanu miedzi są w Polsce firmy:

1. Częstochowskie Zakłady Chemiczne,
2. Dąbie,
3. Fabryka Chemiczna Leon Goldflam,
4. Hugo-Hütte,
5. Dr.Zeumer.

Wszystkie wyżej wymienione fabryki w liczbie 6-ciu/t.zn.razem z "Azotem"/mają porozumienie kartelowe corocznie odnawiane.Ogólne zapotrzebowanie naszego rynku wewnętrznego na siarczan miedzi wynosi około 700 do 900 ton rocznie,roczna zaś produkcja krajowa siarczanu miedzi w Polsce wynosi około 800.000 kg.

Klucz kontyngentowy w kartelu siarczanu miedzi przedstawia się następująco:

	1935	1935
1."Azot"	40%	35%
2.Częstochowa		
3.Dąbie		25 %
4.Hugohütte		
5.Zeumer		30 %
6.Goldflam od 1932 outsider		10 %

Firma "Azot" korzysta przy tym z wyłączności dostaw siarczanu miedzi rolniczego dla P.K.P. i dla Lasów Państwowych.

Należy zauważyć, że przed 5-iu laty t.j. w 1932 r. jedynym producentem siarczanu miedzi na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej była firma: Dr. Zeumer, Fabryka Chemiczna, Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w Mikołowie, w Województwie śląskim. W 1932 r. wystąpił na rynek Goldflam, a w r. 1933 "Azot", następnie zaś pozostali z obecnych producentów siarczanu miedzi. Na skutek tej konkurencji, głównie jednak na skutek konkurencji firmy "Azot" produkcja Zeumera spadła z 500.000 kg do 250.000 kg., czyli mniej więcej o 50%. dla utrzymania fabryki na poziomie 50%-wej zdolności konkurencyjnej fabryka Zeumera była zmuszona do eksportowania dużych ilości siarczanu miedzi: w roku 1935 około 300.000 kg i w roku 1936 około 350.000 kg. Produkcja i sprzedaż Goldflama w 1936 r. wyniosła 113.000 kg., wartości 50.000 zł Goldflam nie eksportuje.

Należy również stwierdzić, że współzawodnictwo "Azotu" z przemysłem prywatnym w zakresie siarczanu miedzi kształtuje się według /dobrych/ zasad i zwyczajów kupieckich.

b/ Wapno chlorowane.

/Chlorek bielący, chlorek wapnia, wapno bielące/

Do czasu powstania "Azotu" jedynym producentem chlorku wapnia była firma: "Elektryczność" Spółka Akcyjna w Ząbkowicach.

Obecnie w sprawie sprzedaży tego artykułu istnieje między "Elektrycznością" a Zjednoczonymi Fabrykami Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie,jako właścicielami "Azotu" porozumienie kartelowe,corocznie odnawiane.W ramach tego porozumienia zdolność produkcyjna poszczególnych fabryk jest wykorzystywana mniej więcej w 40 %. Kontyngenty sprzedaży są rozdzielane racjonalnie i przemysł prywatny nie podnosi żadnych dezyderatów ani zarzutów.Ogólna sprzedaż wapna chlorowanego na rynku krajowym wyraża się cyfrą około 1.000.000.-złotych rocznie.Kontyngenty są następujące:

"Azot" i Mościce mają razem	56 %
"Elektryczność"	44 %

Klucz ten ustalono według wskazówek prof.Zawadzkiego,Rektora Politechniki Warszawskiej.

W roku 1935 i 1936 "Azot" sprzedał na rynku krajowym

a/ w 1935r.: 1.217.902 kg wapma chlorow.za 343.846 zł /po 0,28/

b/ w 1936 r.:1.050.920 " " " za 312.708 zł /po 0,30/

c/ Nadboran sodu i boraks.

Zagadnienia produkcji nadboranu sodu i boraksu są ze sobą ściśle powiązane,zarówno ze względów technicznych,jak również i dla specyficznych względów/na/ walkę konkurencyjną ,jaka występuje w zakresie tych dwu produktów.

W latach 1935 i 1936 "Azot" sprzedał na rynku krajowym:

w 1935 r.: 14.309 klg.nadboranu sodu za 55.972 zł /po 3,91/

w 1936 r.: 27.120 " " " " 96.389 zł /po 3,46 -3,83/

Boraksu w roku 1935 "Azot" jeszcze nie produkował i nie sprzedawał, zakupił jednak pewne ilości niskoprocentowej rudy boraksowej argentyńskiej i przystąpił do produkcji boraksu w 1936r. Produkcja ta wyniosła 63.665 klg., sprzedaż zaś 18.764 klg.wartości 15.470 zł./po 0,62 zł/klg/. Motywy, które skłoniły dyrekcję przedsiębiorstwa do podjęcia produkcji boraksu, **zostały przytoczone** w poprzednim rozdziale. Motywy te nie wydają się Komisji ~~xxxpexxxxx~~ przekonywaujące, o czym niżej.

Jak wiadomo boraks wyrabia się z rudy boraksowej, której istnieje kilka odmian, występujących w wielu krajach pod różnymi nazwami, jak np.: boracyt, boronatrokalcyt, kolemanit, pandermit i razuryt. Na ziemiach polskich ruda boraksowa nigdzie nie występuje i sprowadza się ją z zagranicy. Niemal wszystkie złoża rudy boraksowej należą do angielsko-amerykańskiej firmy: Borax and Consolidated Limited w Londynie. Od firmy tej nabywają rudę polscy producenci boraksu i sprowadzają ją bądź to pod nazwą razurytu z Kalifornii/U.S.A./, bądź też pod nazwą pandermitu z Turcji.

Ruda boraksowa nabyta przez "Azot" w Argen-

tynie nie należy do monopolisty światowego. Jest to zresztą, jak to już zaznaczyliśmy, ruda niskoprocentowa, t.zw. boronatrokalcyt, o składzie chemicznym la $B^{4}O^{7}$ + Na BO^{2} - $18H^{2}O$. Ruda ta bywa zazwyczaj zanieczyszczona i poprzerastana gipsem. Złoża jej znajdują się przeważnie w Chile, w t.zw. Territorio nacional de los Andos, którego zaledwie drobna część znajduje się w granicach republiki argentyńskiej. Są to złoża niezmiernie trudno dostępne, znajdują się bowiem na wysokości ok. 3.500 mtr. nad poziomem morza i wskutek tego eksploatacja ich jest niezmiernie kosztowna.

Cyfry importu rudy boraksowej do Polski i produktów pokrewnych ilustruje poniższe zestawienie:

Import rudy boraksowej

	t	zł	t	zł
Z Kalifornii	1.042,8	303.000.-	1.409,4	366.000.-
Z Turcji	-	-	91,4	31.000.-
R a z e m:	1.052,6	313.000.-	1.525,3	411.000.-

Import boraksu oczyszczonego.

1934

	t	zł	t	zł
Z Niemiec	1,2	1.000.-	0,1	1.000.-
Z Anglii	0,7	1.000.-	-	-
Z U.S.A.	-	-	5,1	1.000.-
R a z e m	2,1	2.000.-	5,2	2.000.-

Import nadboranu sodu i potasu.

	1934		1935	
	t	zł	t	zł
Ze Szwajcarii	203,3	434.000.-	165,6	355.000.-
Z Anglii	76,2	176.000.-	54,5	117,000.-
Z Niemiec	34,1	86.000.-	-	-
Z Czechosłowacji	-	-	33,4	72.000.-
Razem:	345,1	770.000.-	253,6	545.000.-

Import kwasu borowego /bornego/.

	1934		1935	
	t	zł	t	zł
Nieoczyszczony	0,4	1.000.-	0,3	1.000.-
Oczyszczony	0,4	1.000.-	0,6	1.000.-

Uwaga: cały import kwasu borowego oczyszczonego pochodzi z Niemiec.

Import innych nieorganicznych związków boru.

	1934		1935	
	t	zł	t	zł
Z Niemiec	3,8	8.000	0,7	2.000.-
Z Anglii	2,6	3.000.-	4,9	8.000.-
RAZEM:	6,4	11.000.-	5,6	10.000.-

Cała konsumcja boraksu /sprzedaż kartelu/ w Polsce wyniosła w 1936 roku 1.144.582 kg.

Firmy konkurujące z "Azotem" w zakresie nadboranu sodu i boraksu przedstawiły Komisji ze swej strony szereg argumentów, dla których, ich zdaniem, firma "Azot", jako przedsiębiorstwo pań-

stwowe, nie powinna uruchamiać w swych zakładach produkcji boraksu i jego pochodnych.

Jak wynika z wywodów konkurencji, boraks i kwas borny są produkowane w Polsce przez trzy przedsiębiorstwa a mianowicie:

1/ przez firmę "Hugohütte" Zakłady Chemiczne Sp. Akcyjna w Tarnowskich Górach,

2/ przez firmę Spółka Akcyjna Zakładów Chemicznych w Częstochowie i

3/ przez firmę Fabryka Chemiczna Leon Goldflam w Warszawie.

Ta ostatnia fabryka produkuje boraks od 1899 r. Jej obecna produkcja /1936/ wynosi 380 ton rocznie, wartość 243.000 zł. Cyfry produkcji i sprzedaży pokrywają się.

Zdolność produkcyjna wyżej wymienionych xxxxx przedsiębiorstw prywatnych przewyższa prawie trzykrotnie zapotrzebowanie rynku krajowego, co powoduje, że oddziały boraksu i kwasu bornego w wyżej wymienionych przedsiębiorstwach wykorzystane są zaledwie w 35%.

Odbija się to tym silniej na rentowność powyższych przedsiębiorstw, że wszystkie trzy wyżej wymienione firmy są związane z dostawcą rudy boraksowej umowami, które zabraniają im eksportu boraksu, oraz że na skutek żądania Ministerstwa Przemysłu i Handlu były one zmuszone do bardzo znacznego obniżenia cen obu wyżej wymienionych produktów. Cena boraksu

wynosiła do niedawna 74 zł./100 kg. franco stacja odbiorcza, z tym, że przemysł płacił nieco niższe ceny, hurtownicy wyższe. Celem uniemożliwienia "Azotowi" opłacalnej produkcji kartel boraksowy obniżył hurtownikom ceny do 60 zł t.j. poniżej własnych kosztów. Ceny boraksu za granicą są niższe /n.p. w Niemczech ok. 25M/, co powstaje w związku z niższymi kosztami transportu, większym zbytem i niższymi cenami surowca.

Wobec powyższego stanu rzeczy przystąpienie przez "Azot" do fabrykacji boraksu i kwasu bornego, będące dublowaniem istniejących już i niewyzyskanych instalacyj, jest z punktu widzenia ogólno-gospodarczego nieuzasadnione a dla przemysłu prywatnego oczywiście szkodliwe.

"Azot" zamierza bowiem produkować boraks nie tylko na własne potrzeby t.j. do fabrykacji nadboranu sodu, lecz również do dalszej sprzedaży na rynku krajowym, całkowicie już nasyconym przez wyżej wymienione ~~trzy~~ fabryki boraksu.

Konkurencja podkreśla, że proponowała firmie "Azot" niską cenę boraksu do fabrykacji nadboranu sodu. Zdaniem konkurencji przy tej cenie boraksu fabrykacja nadboranu sodu jest bezwzględnie opłacalna, czego dowodem może być chociażby fakt, że Spółka Akcyjna Zakładów Chemicznych w Częstochowie produkuje nadboran sodu po cenie konkurencyjnej, chociaż

stosuje metodę produkcji droższą od stosowanej przez "Azot" metody elektrolitycznej.

O ile chodzi o kwas borny, to artykuł ten do fabrykacji nadboranu sodu nie ma w/ogóle zastosowania. Podjęcie więc fabrykacji kwasu bornego przez firmę "Azot" nie znajduje więc żadnego uzasadnienia.

Konkurencja zwracała się do Komisji z postulatem, aby "Azot" zaniechał /wogóle/ produkcji boraksu i kwasu bornego, oświadczając, że dla fabrykacji nadboranu sodu krajowi producenci boraksu zawsze będą mogli dostarczyć "Azotowi" po cenie dogodnej surowca dla produkcji nadboranu sodu.

Minimalnym postulatem przemysłu prywatnego w tym względzie jest ograniczenie produkcji boraksu przez "Azot" ściśle do rozmiarów własnego zapotrzebowania boraksu ~~przez "Azot"~~ dla celów produkcji nadboranu sodu.

O ile chodzi o nadboran sodu, w zakresie którego "Azot" był pierwszym producentem na rynku krajowym, konkurencja podkreśla, że artykułu tego nie można porównywać z boraksem, gdyż firma "Azot" nie produkuje nadboranu sodu w ilości, która mogłaby pokryć całkowicie zapotrzebowanie krajowe. "Azot" sprzedał bowiem na rynku krajowym w r.1935 zaledwie 14 ton nadboranu sodu, podczas gdy import nadboranu sodu wyrażał się w roku 1934 cyfrą 345 ton, w r.1935 - cyfrą 254 ton.

Wartość powyższego importu w r. 1934 wyniosła 770.000.- zł, w roku zaś 1935 - 545.000 zł.

Ponieważ nadboran sodu otrzymuje się w drodze elektrochemicznej z boraksu, prywatni producenci boraksu zamierzali już od kilku lat podjąć produkcję tegoż artykułu, zwłaszcza, że ich zdaniem można spodziewać się poważnego zwiększenia ~~xix~~ zapotrzebowania krajowego na ten produkt.
firmy Persil i Schicht oraz inne/
Głównymi odbiorcami nadboranu sodu są/ firmy Persil i Schicht oraz inne fabryki proszków mydlanych, których produkcja stale wzrasta.

Sposób jednak produkowania tego artykułu jest chroniony tak w Polsce jak i innych państwach przez prawo patentowe, a sprzedaż tego artykułu jest objęta światowym porozumieniem kartelowym. Są to przyczyny, dla których wejście w posiadanie rentującego się sposobu produkcyjnego tego artykułu jest rzeczą bardzo trudną, a posługując się własną metodą produkcyjną, można bardzo łatwo popaść w kolizję z istniejącymi już i chronionymi przez prawo patentowe metodami produkcji. Z tego też powodu, a także i dlatego, że przed kilku laty zapotrzebowanie na nadboran sodu nie było jeszcze tak wielkie, jak obecnie po uruchomieniu szergu fabryk proszków mydlanych, prywatni producenci boraksu ograniczyli /się/ w zakresie nadboranu sodu jedynie /do/ pewnych prac przygotowawczych. Mię-

"AZOT"

dzy innymi firma "Hugohütte" nawiązała w 1934 roku kontakt z kilku zagranicznymi firmami, starając się o uzyskanie licencji na produkowanie nadboranu sodu. Obecnie, po uzyskaniu licencji zagranicznej, firma "Hugohütte" sprowadziła odpowiednią aparaturę i budowa oddziału nadboranu sodu jest w pełnym biegu. Natomiast firma "Azot" przystąpiła pod koniec 1934 r. do produkcji nadboranu sodu - według jej twierdzenia - za pomocą własnej metody fabrykacyjnej.

Odnośny patent na produkcję nadboranu sodu własną metodą fabrykacyjną uzyskały Zjednoczone Fabryki Związków Azotowych w Mościcach i w Chorzowie. Zdaniem konkurencji metoda ta nie jest rentowna.

W każdym razie rola firmy "Azot" jako producenta nadboranu sodu jest minimalna i dlatego nie można przeprowadzać analogii pomiędzy uruchamianiem przez "Azot" produkcji boraksu a faktem budowy działów nadboranu sodu przez przemysł prywatny. W zakresie bowiem boraksu instalacja "Azotu" jest zbędna, w zakresie zaś nadboranu sodu import tego artykułu do Polski przewyższa dwudziestokrotnie zdolność produkcyjną instalacji "Azotu", jest zatem miejsce na nowe fabryki tego produktu.

Przemysł prywatny podkreśla z naciskiem, że stworzenie konkurencji na rynku boraksowym przez

"Azot" nie powstrzyma przemysłu prywatnego od podjęcia produkcji nadboranu sodu.Między innymi firma "Hugohütte" zwraca uwagę,że posiada ona wszelkie warunki dla uruchomienia fabrykacji nadboranu sodu,gdyż należące do koncernu,który posiada kopalnię węgla /The Henckel von Donnersmarck-Beuthen Estates,Limited/ma do dyspozycji wielkie hałdy miału węglowego,które majątkowo możnaby uważać za bezwartościowe,zużyte jednak na miejscu,mogą być zamienione w energię elektryczną. Firma "Hugohütte" uważa zatem,że posiada wszelkie warunki do rentownej produkcji nadboranów sodu,gdyż ma własny boraks i własny tani prąd. Opierając swoją produkcję na realnych tanich kosztach firma "Hugohütte" uważa,że inicjatywa jej powinna znaleść poparcie czynników rządowych,że natomiast produkcję nadboranu sodu przez przedsiębiorstwo państwowe,które nie miało dotychczas nic do czynienia ze związkami borowymi,należy już z góry uznać za niecelową i nie opartą na zdrowej kalkulacji kupieckiej.

Przechodząc do oceny motywów "Azotu",którymi uzasadnia ona potrzebę uruchomienia produkcji boraksu należy zauważyć,co następuje:

1/ Uzasadnienie produkcji boraksu motywem, że przez budowę konkurencyjnej instalacji nadboranu sodu,zakontraktowany przez firmę"Azot" surowiec nie będzie mógł być w całości przerobiony na nadboran sodu,gdyż nowi producenci zabiorą

firmie "Azot" część rynku krajowego, nie może mieć znaczenia, ze względu na to, że wszyscy konkurenci prywatni wyrazili gotowość zakupienia od firmy "Azot" po ~~xxxx~~ cenie /kosztu/ własnego całego remanentu zarówno surowca boraksowego, jak i gotowego boraksu, a poza tym przejąć na siebie odbiór, po cenie fakturowej, całej ilości surowca boraksowego zakontraktowanego przez "Azot" zagranicą.

2/ Twierdzenie "Azotu", jakoby produkcja boraksu ułatwiała ~~prowadzenie~~ produkcję żelazocjanków przez cały rok zamiast, jak dotychczas, tylko przez 6 miesięcy, nie jest przekonywujące, gdyż ilość robotników przy produkcji boraksu jest minimalna i stan ich w jednej ~~xxx~~ z fabryk prywatnych wynosi 10 robotników, zupełnie wystarczających do /jej/ maksymalnej rocznej produkcji ~~xxxxfirmy~~ wynoszącej około 850.000 klg. ~~boraksu~~. Jeżeli zaś uwzględni się daleko niższą produkcję boraksu firmy "Azot", to oczywiście ilość robotników zatrudnionych przy produkcji tego artykułu musi być odpowiednio niska, a tym samym wysuwanie w tym względzie jakichkolwiek momentów społecznych, ze względu na liczbę zatrudnienia robotników, jest bez znaczenia.

3/ Zarzut firmy "Azot", jakoby kartel boraksowy utrudniał jej rozbudowę produkcji nadboranu sodu, nie wydaje się Komisji przekonywujący, a to z następujących powodów:

"AZOT"

a/ Kartel boraksowy oferował firmie"Azot" w marcu 1936 r.boraks każdą potrzebną jej ilość po cenie 55 zł za 100 klg.,a więc po najniższej cenie,jaką Ministerstwo Przemysłu i Handlu zatwierdziło kartelowi dla przemysłu emalierniczego na eksport naczyń emaliowanych,na podstawie przedłożonej przez kartel kalkulacji produkcyjnej boraksu,którego koszty własne wynosiły 61 zł za 100 klg.

b/ Niedopuszczenie firmy "Azot" przez przemysł prywatny polski do bezpośredniego zaopatrywania się w rudę boraksową u monopolisty światowego było warunkowe.

O ileby bowiem firma "Azot" zrezygnowała z produkcji boraksu na sprzedaż,polski przemysł prywatny był i jest gotów ułatwić firmie "Azot" pokrywanie jej zapotrzebowania na rudę boraksową względnie na boraks w pracującej z polskim przemysłem prywatnym firmie zagranicznej,oczywiście tylko w ilości koniecznej "Azotowi" dla produkcji pewnego kontyngentu nadboranu sodu.

II./ Środki owadobójcze.

Obecna /1936/ sprzedaż "Azotu"obejmuje przeszło 40 własnych i obcych środków owado-i grzybobójczych,ogólnej wartości 718.625 zł,w tym siarczan miedzi rolniczy,o którym mówiliśmy już po-

przednio, wartości 160.087 zł.

Oprócz siarczanu miedzi, najważniejsze pozycje sprzedaży pośród produktów własnych "Azotu" stanowią tutaj następujące artykuły:

1.	ziarnik	18.421 klg.	123.716 zł
2.	karbolina D.K.M.	126.972 "	110.418 "
3.	fosforek cynku	2.794 "	40.512 "
4.	buraczak	2.681 "	38.774 "
5.	nawóz ogrodowy "Chorzów"	56.512 "	30.907 "
6.	zieleń paryska	5.018 "	27.856 "
7.	nikotan	4.158 "	23.342 "
8.	lep sadowniczy	4.155 "	22.921 "
9.	Arvico pasta	1.642 "	22.450 "
10.	różne opryskiwacze	189 "	16.448 "
11.	hydrofiksy	590 "	12.884 "
12.	ciecz kalifornijska	18.849 "	12.405 "

Walka konkurencyjna występuje głównie w karbolinie, nikotynie i lepie sadowniczym, przy jednym z poważnych konkurentów "Azotu" na wielką skalę jest w tych produktach firma: "Terebenthen" Zjednoczone Fabryki Terpentyny w Puszczy Białowieskiej Bracia Porowscy i Spółka S.A. w Warszawie /ul.Złota 62/. Jest to duże przedsiębiorstwo /posiadające 14 zakładów suchej dystylacji i dalszej przeróbki drzewa szpilkowego. Wszystkie zakłady tego przedsiębiorstwa znajdują się w Puszczy Białowieskiej/Białowieża, Biały Lasek, Czerlanka, Dębowe, Hajnówka, Horbacz, Je-

lenka, Lackie Marewka, Olchówka, Perewołoka, Skupów, Sowje i Topiła/.

Ogólna uwaga, że firma "Azpt" niepotrzebnie zajmuje się produkcją artykułów stosunkowo drobnych i przynoszących niewielki zysk odnosi się przede wszystkim do produkcji środków owadobójczych. W poszukiwaniu zbytu na te produkty firma "Azot" obniża ceny tych artykułów szkodząc przez to interesom przedsiębiorstw prywatnych.

"Azot" stosuje kosztowną reklamę tych artykułów, przy czym agenci "Azotu" jeżdżąc po całej Polsce, propagują wyroby tej fabryki w kółkach rolniczych. Z samej akcji nie można oczywiście czynić "Azotowi" zarzutów, gdyby nie fakt podnoszony przez konkurencję "Azotu" niejednokrotnie nie mają umiaru, i nie ograniczając się do reklamowania produktów "Azotu", posuwają się niekiedy, zdaniem konkurencji, do zniechęcania odbiorców do zakupu wyrobów prywatnych firm konkurencyjnych. Faktu tego Komisja nie mogła jednakże stwierdzić.

Następnie zarzucono firmie "Azot", że przedrukowując po polsku tablice Instytutu Biologicznego Rzeszy Niemieckiej w Berlinie /Biologische Reichsanstalt für Land - und Forstwirtschaft/ i nadając im wygląd niemal identyczny do tablic niemieckich, "Azot" zaleca jak najczęstsze stosowanie tych środ-

ków /w czasie uśpienia drzew/ podczas gdy w tablicach niemieckich wyraźnie czytamy,że wszystkie te preparaty,a spryskiwacze i karbolina drzewna typu, burzy zdrową równowagę biologiczną w sadach i dlatego winny być stosowane możliwie rzadko,raz na 3 do 4 lat,gdy jest to niezbędne,ze względu na zbytnie rozmnożenie się szkodnika /patrz:Die Empfindlichkeit von Insekten und Insektenlarven gegen Teerölpräparate.Sonderabdruck aus dem Nachrichtenblatt für den Deutschen Pflanzenschutzdienst Nr.9/36.

W wyniku tego stanu rzeczy firma "Terebenthen" zwróciła się do Związku Przemysłu Chemicznego Rzeczypospolitej Polskiej z prośbą o interwencję.Gdy starania te nie odniosły pożądanych skutków,firma "Terebenthen"wystąpiła przeciwko "Azotowi" na drogę sądową o nieuczciwą konkurencję.Sprawa ta jest jeszcze w toku i Komisja nie widzi możliwości przesądzania w tym stanie rzeczy wyników postępowania karnego.

Jako konkretny rezultat szkodliwości tego rodzaju akcji konkurencyjnej,firma "Terebenthen" stwierdziła w bieżącym roku m.in.spadek zapotrzebowania na karbolineum,podczas gdy w poprzednich latach sprzedaż tego artykułu zwiększała się co roku od 3 do 4 razy.

Zdarzyło się też raz,jak to podaje firma "Terebenthen",że podczas jednego sezonu firma"Azot",

spowodowała, że Zarząd Polskiego Radia odmówił firmie "Terebenthen" przyjmowania jej ogłoszeń. Polskie Radio zaczęło przyjmować te reklamy dopiero pod koniec sezonu wskutek dłuższych starań ze strony firmy "Terebenthen".

Należałoby zatem spowodować "Azot", aby zaniechał wyrobu karboliny, gdyż ten /artykuł/ wyrabia obecnie wiele prywatnych fabryk.

Należałoby też wpłynąć na "Azot" w kierunku zmiany dotychczasowych sposobów stosowania reklamy.

Komisja zwróciła oczywiście uwagę na pozytywną stronę działalności "Azotu". Nie ulega wątpliwości, że mimo wszystko, co powiedziano wyżej, "Azot" jest jedną z najwięcej zasłużonych placówek polskiego przemysłu chemicznego w rozwoju produkcji wszelkiego rodzaju preparatów, używanych do niszczenia chorób i szkodników roślinnych. Firma ta nie ustaje w pracy nad dostarczeniem na rynek coraz to nowych artykułów, które nie były dotychczas wyrabiane w kraju i trzeba je było importować z zagranicy.

Dzisiaj jednak, nie tylko dzięki kilkuletniej pracy "Azotu", ale i kilkunastu innych firm krajo -

"AZOT"

wych, jak: Avenarius, Standard Nobel. L. Spiess i Syn, Terebenthen, Mgr. Klawe, Ergasta, Dobrolin, Gałczyński i Slaski, Matula, Jan Urbanek, Globin-Globus, Azumi i Kuza, Thomas, Dr. Zeumer, Zygmunt Mamlok, Galicja, Łańcut, Lewicka, Zalewski, Uniwersum, Nicolau, prof. Schönfeld i t.d., produkcja środków chemicznych używanych do zwalczania szkodników roślinnych rozwija się i można mieć nadzieję, że z czasem import w tej dziedzinie stanie się zupełnie zbędny.

Ostatnio "Azot" wypuścić na rynek nowy preparat do zwalczania mszyc i nieowłosionych gąsienic pod nazwą "Nitox", zamierza zaś wprowadzić na rynek nowy nie wyrabiany dotąd w kraju preparat do zwalczania wołka zbożowego w spichrzach pod nazwą "Agran".-

C./Konkurencja z przedsiębiorstwami zagranicznymi.

/na rynkach zagranicznych i w Polsce/

Jak już wyżej mówiliśmy "Azot" eksportuje niektóre produkty, a mianowicie w 1935 r.:

1. trójchloroetylen	83.540 klg.	68.831 zł
2. potaż żrący	32.017 "	23.067 "
3. siarczan miedzi rolniczy	30.000 "	10.767 "
4. węglan potasu	9.914 "	6.642 "
5. wapno chlorowane	22.834 "	2.738 "
Razem:		112.045 zł

Natomiast w 1936 r."Azot" wyeksportował:

1.Potaż żrący	196.933 klg	118.685 zł
2.Trójchloroetylen	123.003 "	92.886 "
3.siarczan miedzi rolniczy	120.000 "	42.000 "
4.Węglany potasu	60.667 "	32.867 "
	Razem:	286.438 zł

Z drugiej strony "Azot" importuje i sprzedaje na rynku polskim szereg produktów obcych,pochodzenia zagranicznego.

Do najpoważniejszych konkuremtów zagranicznych "Azotu" na rynku krajowym należała Fabryka Chemiczna Ludwika Meyera w Moguncji.Z fabryką tą zawarł"Azot" dnia 8 sierpnia 1928 roku porozumienie kartelowe oparte na następujących zasadach "Azot" zastrzegł sobie wyłączne prawo produkcji i sprzedaży na polskim obszarze celnym,a więc i na terenie Wolnego Miasta Gdańska,8 produktów owadobójczych /nazwy niemieckie: Abavit,Raphanit,Betanal,Corbin,Lepit,Formit,Casit i Lep sadowniczy moguncki Raupenleim/ ,których Meyer zobowiązał się nie sprzedawać na polskim obszarze celnym,a ponadto zobowiązał się oddać do dyspozycji "Azotu" wszystkie swoje wiadomości i doświadczenie w tym zakresie."Azot" zobowiązał się podjąć niezwłocznie fabrykację tych produktów tymczasowo,zaś Meyer miał dostarczać "Azotowi" ilości potrzebnych do sprzedaży.Meyer przyznał "Azotowi" prawo pierwokupu na terenie Polski wszystkich/swych/ nowych produktów, [illegible]

również wszelkich licencyj,jakieby [illegible]

Polsce. Wzamian za to,"Azot" zobowiązał się nie eksportować środków owadobójczych i ograniczyć się wyłącznie do polskiego obszaru celnego.Jedynie przejściowo,aż do jednostronnego odwołania ze strony Meyera,"Azot" uzyskał prawo eksportu do Rosji Sowieckiej."Azot" zapłacił za to Meyerowi jednorazowo 28.000 RM. i zobowiązał się płacić opłaty licencyjne w wysokości 7 i 10 %.Umowa ta została zawarta na 10 lat t.j.do 1 sierpnia 1938r., została jednakże rozwiązana już z dniem 31 grudnia 1935 r.

D/ Resumé rozdziału . -go

/ Konkurencja z przemysłem prywatnym/

"Azot" ogranicza produkcję przemysłu prywatnego głównie w zakresie siarczanu miedzi,wapna chlorowanego,nadboranu sodu, boraksu i środków owadobójczych mniej więcej na milion zł rocznie. Żaden wzgląd z zakresu dobra publicznego nie przemawia zatem,aby Państwo wyrabiało te ertykuły.

O ile by "Azot" nie wyrabiał powyższych produktow, zastąpiłaby go w zupełności krajowa produkcja prywatna.

Ponadto metody konkurencyjne "Azotu"w zakresie środków owadobójczych.iak można wnioskować z przytoczonych materiałów,wydają się nasuwać wiele zastrzeżeń.

Przejście "Azotu" w ręce prywatne jest zatem jedynym racjonalnym i w obecnej sytuacji właściwym rozwiązaniem zagadnienia.

Zanim to jednak nastąpi, trzeba doraźnie ustosunkować się do ostrych konfliktów, które co do niektórych produktów "Azotu" powstały między tym przedsiębiorstwem a przedsiębiorczością prywatną i dążyć do ich załatwienia.

Otóż Komisja dla Zbadania Gospodarki Przedsiębiorstw Państwowych w obecnym stadium swych prac, wobec prekluzyjnego terminu, wyznaczonego dla ich ukończenia, nie ma już możności tak dokładnego zbadania wszystkich odnośnych konfliktów, aby mogła sama przedstawić Rządowi szczegółową opinię i wnioski, jak te konflikty mają być załatwione.

Komisja może tylko stwierdzić, że takie konflikty istnieją, przybierając niejednokrotnie ostrą formę oraz że w konfliktach tych, biorąc sprawę obiektywnie, przedsiębiorczość państwowa wyrządza przedsiębiorczości prywatnej szkodę, bez względu na to czy ze swojego "prywatno-gospodarczego" stanowiska miałaby subjektywnie rację, czy nie.

Co do szczegółowego sposobu usunięcia istniejących ostrych konfliktów w z a k r e s i e

nadboranu sodu i boraksu, oraz środków owadobójczych, Komisja może zaproponować Rządowi formalną drogę do usunięcia tego konfliktu przez wskazanie na konieczność zastosowania arbitrażu samorządu przemysłowo-handlowego, przewidzianego w ustawie oraz w statutach i regulaminach Izb przemysłowo-handlowych.

Na tle wyżej omówionej sytuacji, interesującym będzie zestawienie kosztów własnych i cen sprzedaży krajowej niektórych artykułów wchodzących w skład programu produkcyjnego "Azotu", a w szczególności porównanie fluktuacji cen potażu żrącego, w którym "Azot" posiada faktyczny monopol, oraz cen siarczanu miedzi i wapna chlorowanego, w których istnieją porozumienia kartelowe obejmujące "Azot" i przemysł prywatny. Ceny te przedstawiają się następująco:

		1931	1932	1933	1934	1935	1936
potaż żrący	koszt:	....	....	0,905	0,7439	0,629	....
	cena:	....	1,46	....	....	....	1,44
siarczan miedzi	koszt:	.1	....	0,4858	0,39	0,366	....
	cena:	1,20	0,90	0,61	0,55	0,56	0,57
wapno chlorowane	koszt:	...	....	0,11	0,1154	0,11	....
	cena:	...	0,37	....	....	0,28	0,30

Na uwagę zasługują ceny siarczanu miedzi: Jak widzimy, pierwotna /1931/ cena kartelowa 1,25 zł mniej 5% skonta czyli mniej więcej 1,20 spadła w 1932 r. /uruchomienie produkcji przez "Azot"/ do

0,90 zł.Nie należy jednak zapominać,że zarówno temu,jak i dalszemu spadkowi cen siarczanu miedzi, towarzyszył,a właściwie wyprzedzał go spadek cen miedzi i że gwałtowne zwiększenie zapotrzebowania na miedź i zwyżka cen miedzi/ w związku z wojną domową w Hiszpanii i wzmożeniem zbrojeń szeregu państw/ spowodowały ponowny ruch zwyżkowy cen siarczanu miedzi.

4. ANALIZA BILANSOWA

Analiza bilansowa za lata 1928-1936, oparta na przesłankach szczegółowo omówionych w rozdziale VII w części ogólnej niniejszego sprawozdania, opracowana została w tysiącach złotych, na podstawie bilansów Spółki Akcyjnej "Azot" w Jaworznie i specjalnej tablicy statystycznej wypełnionej danymi przez przedsiębiorstwo.

Projekt analizy bilansowej był przesłany przedsiębiorstwu do zaopiniowania, przy czym uwagi zawarte w odpowiedzi z dnia 25/VI-1936 r. zostały częściowo przez Komisję uwzględnione.

Tablica I. Fundusz Amortyzacyjny.

Rozwój Amortyzacji.	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	
Amortyzacja normalna	198	-	-	227	228	227	248	279	302	-
Amortyzacja bilansowa	198	-	-	227	228	227	248	279	333	-
Wysokość niedostatecznej amortyzacji	-	-	-	-	-	-	-	-	÷31	
Rozwój Funduszu Amortyzacyjnego.										
Pozostawało na ultimo roku poprzedniego	-	993	-	-	227	455	682	894	1160	-
Przybyło	-	-	-	227	228	227	248	279	333	÷ 1542
Razem:	993	993	-	227	455	682	930	1173	1493	
Ubyło z tyt.odpisu na całkowite zużycie	-	993	-				-36	- 13	- 6	-1048
Pozostaje w bilansach	993	-	-	227	455	682	894	1160	1487	÷ 494

Fundusz amortyzacyjny przedsiębiorstwa z lat 1928-1929 wynoszący sumę zł 933 tys.został całkowicie pochłonięty przy dokonanej w końcu 1930 roku sanacji przedsiębiorstwa.Od tego roku ponownie rozpoczęto tworzenie funduszu amortyzacyjnego,który do końca okresu badanego wzrósł do sumy zł 1.487 tys.

Tablica II. Majątek stały.

Rozwój Majątku Stałego

	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	
Pozostawało na ultimo roku poprzedniego	-	7303	7791	3211	3214	3214	3351	3526	3779	- 3524
Przybyło w roku sprawozdawczym	-	488	-	3	-	137	211	266	188	÷ 188
Razem:	7303	7791	7791	3214	3214	3351	3562	3792	3967	- 3336
Ubyło: z tyt. zupełn. zużycia	-	-	-	-	-	-	36	13	6	- 6
Ubyło: z tyt. przeszacowania majątku	-	-	4580	-	-	-	-	-	-	-
Pozostaje w/g bilansu	7303	7791	3211	3214	3214	3351	3526	3779	3961	- 3342
Mniej Fundusz Amortyzac.	993	993	-	227	455	682	894	1160	1487	- 494
Majątek Stały Netto	6310	6798	3211	2987	2759	2669	2632	2619	2474	- 3836

Na skutek przeprowadzonej w 1930 roku sanacji przedsiębiorstwa wartość majątku stałego zmniejszono o zł. 4.580 tys.- doprowadzając ją na ultimo roku 1930 do sumy zł 3.211 tys. Na koniec badanego okresu, wartość bilansowa majątku stałego wzrosła ponownie osiągając sumę zł 3.961 tys.

Tablica III. Majątek Płynny.

Rozwój Majątku Płynnego.

	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	Różnica
1.Kasa,banki,weksle, papiery i akcje	21	27	35	60	341	256	399	292	264	÷ 243
2.Zapasy,fabr.,półfabrykaty i surowce	1105	1394	882	679	699	694	765	953	1217	÷ 112
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Różni:	565	635	271	284	454	513	424	267	372	- 193
3.Sumy przechodnie	545	565	315	40	10	46	41	52	48	- 497
Wartość majątku płynnego	2236	2621	1503	1063	1504	1509	1629	1564	1901	- 335

Majątek płynny przedsiębiorstwa w okresie posanacyjnym nie ulega znaczniejszym wahaniom,jak to wynika z przytoczonej tablicy rozwoju tego majątku.

Tablica IV. Kapitały Własne.

Rozwój Kapitałów Własnych.

	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	
Kapitały własne:										
a/Skarbu Państwa	-	-	-	2000	2000	2000	2000	2000	2000	
b/Przedsiębiorstwa:/BGK.	2832	2832	2832	-	-	-	-	-	-	
/Pryw.ak.	1168	1168	1168	-	-	-	-	-	-	
Razem:	4000	4000	4000	2000	2000	2000	2000	2000	2000	
c/Różne rezerwy	285	285	-	-	-	2	1	39	103	÷ 103
Razem:	4285	4285	4000	2000	2000	2002	2001	2039	2103	÷ 103
Plus zyski ewentualnie mniej straty operac. z lat ubiegł.	-	-	-4994	-	-	-	-	÷ 17	-	-
" " z roku sprawozdawczego	-	-603	- 318	-164	÷ 21	- 9	÷ 77	÷166	÷289	÷ 453
Stan kapitałów własnych p/g. bilansu	4285	3682	-1312	1836	2021	1993	2078	2222	2392	÷ 556

Z powyższego wynika, że kapitał Spółki wynosił w latach od 1928 r.-1930 zł 4.000 tys. i był podzielony w następujący sposób:

	BGK.	zł 2.832 tys.	/71%/
	i prywatni akcjon.	" 1.168 "	/29%/
	Razem:	zł. 4.000 tys. =	100%

Po przeprowadzonej w końcu 1930 r. sanacji cały pakiet akcyj przedsiębiorstwa przejęła Państwowa Fabryka Związków Azotowych w Chorzowie, obejmując zarazem i gestie. Od tego czasu wysokość kapitału akcyjnego wynosi zł. 2.000 tys. Po dokonaniu sanacji przedsiębiorstwo zdołało wypracować rezerwy w wysokości zł. 103 tys. na koniec okresu badanego.

Tablica V. Kapitały Obce

Rozwój Kapitałów Obcych.

	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	
a/Zobowiązania względem Skarbu Państwa:										
Długoterminowa pożyczka w B.G.K.	2443	2442	3242	2014	1849	1794	1737	1676	1613	- 830
Zaliczki i awanse otrzymane od Instytucyj Rządowych	807	1886	2168 5410	-	-	-	-	-	-	- 807
b/Różni wierzyciele	1011	1409	616	199	394	391	446	285	370	- 641
R a z e m:	4261	5737	6026	2213	2243	2185	2183	1961	1983	- 2278

W okresie przedsanacyjnym w związku ze zwiększającymi się stratami Zarząd Spółki zmuszony był do zaciągania coraz to nowych pożyczek,nie będąc w stanie regulować przypadających rat pożyczki obligacyjnej i odsetek,co spowodowało wzrost zadłużenia względem B.G.K.i innych instytucyj rządowych do sumy zł.5.410 tys.na ultimo roku 1930.Spadek zadłużenia tego po przeprowadzonej sanacji do sumy zł.2.014 tys./w roku 1931/t.j.o sumę zł.3.396 tys.uskuteczniono przez:

a/ odpisanie na pokrycie straty za 1930 r. pożyczki długoterminowej sumy. .	zł.	671 tys.
b/ zużycie reszty pożyczki krótkoterminowej na konwersję kapitału akcyjnego	"	1.925 "
c/ odpisanie na pokrycie straty za 1930 r. z r-ku zaległych rat i % pożyczki obligacyjnej po dz.31/XII-1930 r.	"	641 "
d/ odpisanie 2 rat kapitałowych pożyczki obligacyjnej, płatnej w ciągu 1931 r. . . .	"	154 "
e/ wyrównanie r-ku B.G.K. Oddział Katowice . .	"	5 "
R a z e m:	zł.	3396 tys.

W roku 1931 kapitały obce wykazują ubytek i w dniu 31/XII - 1936 roku wynoszą złotych 1.983 tys., w tym wierzytelności Banku Gospodarstwa Krajowego w sumie zł.1.613 tys.

VI. W Y K A Z

zmian jakie zaszły w bilansie za okres od 1928-1936 r.

A K T Y W A	1928	1936	÷ -	P A S Y W A	1928	1936	÷ -
Majątek stały	7303	3961	- 3342	Kapitały własne	4285	2103	- 2182
Majątek płynny	2236	1901	- 335	Kapitały obce	4261	1984	- 2277
				Zyski	-	289	÷ 289
				Fundusz Amortyz.	993	1486	÷ 493
	9539	5862	- 3677		9539	5862	- 3677

VII. Straty Przedsiębiorstwa.

Bilansowe straty przedsiębiorstwa "Azot" na Ultimo 1930 roku wynosiły zł.5.312 tys.i niezależnie od tego przedsiębiorstwo nie było już w stanie opłacać %% ani zaległych rat wierzytelności Banku Gospodarstwa Krajowego.Wobec tych wyników dla wysanowania interesów przedsiębiorstwa zdecydowano:

1. Odpisać z Kapitałów Własnych na straty /cały kapitał akcyjny/	Zł 4.000 tys.
2. Spisać zaległe raty i % pożyczki obligacyjnej B.G.K.po dz.31.XII-1930 w wysokości	" 641 "
3. Odpisać część pożyczki krótkoterminowej w B.G.K.w kwocie..................	" 671 "
R a z e m:	Zł.5.312 tys.

Po uskutecznieniu powyższego, przedsiębiorstwo wydało nową emisję akcji w wysokości zł.2.000 tys., na który to cel B.G.K.przeznaczył resztę pożyczki krótkoterminowej w kwocie zł.1.925 tys.Równocześnie nastąpiło przeszacowanie aktywów przedsiębiorstwa i przejęcie pełnego pakietu akcyj przez Fabrykę Związków Azotowych w Chorzowie na kwotę zł.1.000 tys., z gwarancją spłaty reszty pożyczki obligacyjnej B.G.K.w wysokości zł.2.168 tys.

Ponieważ przedsiębiorstwo "AZOT" od 1931 roku przejęła Fabryka Związków Azotowych w Chorzowie na własny rachunek, zatem "AZOT" obciążają wyżej wykazane straty bilansowe do momentu przejęcia przedsiębiorstwa przez nowych właścicieli.

Rzeczywiste straty z okresu przedsanacyjnego Przedsiębiorstwa "AZOT" są znacznie większe od wyżej wykazanych strat bilansowych, wskutek udzielenia Przedsiębiorstwu dalszych bonifikat w spłacie % % i kapitału i przedstawiają się jak niżej:

1/ W Kapitale Zakładowym		zł.	4.000 tys.
2/ W rezerwach		"	285 "
3/ Zaległe raty i % pożyczki krótkoterminowej po dz.31.XII.1930 r.		"	641 "
4/ Odpis części pożyczki krótkoterminowej		"	671 "
5/ Odpis 2 rat kapitałowych pożyczki obligacyjnej, płatnych w 1931 r.		"	154 "
6/ Wyrównania r-ku od B.G.K. w Katowicach		"	5 "
7/ Umorzenie % i rat kapitałowych :			
a/ zaległe odsetki od pożyczki inwestycyjnej	Zł 259 tys.		
b/ zaległe odsetki od pożyczki obligacyjnej za 1931r.	" 262 "		
c/ 2 raty kapitałowe pożyczki obligacyjnej, płatne w ciągu 1932 r.	" 166 "		
d/ koszty i odsetki od pożyczki obligacyjnej za 1932r.	" 161 "	"	848 "
Razem efektywne straty		zł.	6.604 tys.

Na podstawie powyższego wyniki gospodarcze Przedsiębiorstwa "AZOT" Sp.Akc. w Jaworznie z okresu przedsanacyjnego /1928 /1930/ dla Banku Gospodarstwa Krajowego przedstawiają się następująco:

Strata kapitałowa B.G.K.	3034 tys.zł.	
Bonifikaty i umorzenia	2319 " "	Zł 5.353 tys.

Koszty kapitału B.G.K.zaangażowanego w przedsiębiorstwie w postaci Kapitału Zakładowego w latach 1928-1930 w wysokości 6% p.a.od sumy zł.2.832 tys.	Zł. 510 tys.

VIII.Wyniki Finansowe Przedsiębiorstwa

Nadwyżka strat bilansowych	Zł. 4.285 tys.

Po przejęciu nowego portfelu akcji przez Fabrykę Związków Azotowych w Chorzowie przedsiębiorstwo "AZOT" dało zysków ogółem w sumie zł.605 tys., które zużyto jak następuje:

dopisano do rezerw	Zł 103 tys.	
wypłacono dywidendę	" 40 "	
pokryto straty	" 173 "	Zł 316 tys.
Pozostaje w bilansie		Zł. 289 tys.

I. Przyczyny dawniejszych strat.

Jakkolwiekbyśmy się ustosunkowywali do poszczególnych cyfr zawartych w powyższym zestawieniu strat Państwa na "Azocie", jest faktem, że pomijając stratę dużej części wkładów akcjonariuszy prywatnych "Azot" od swego powstania przyniósł Państwu Polskiemu /tak pod jego własną formą, chociaż via Bank Gospodarstwa Krajowego, jak już poprzednio jako sukcesorowi Wydziału Krajowego, Centrali Odbudowy Galicji i t.d./straty bezpośrednie i pośrednie, wynoszące nie 5.353.000.- zł. ale znacznie więcej /po przeliczeniu na dzisiejszą walutę/.

Od swego powstania aż do roku 1930 włącznie, a zatem przez trzynaście lat, "Azot" był chyba jednym z najnieszczęśliwszych przedsiębiorstw w Polsce, a przyczyny tego faktu są nader skomplikowane. Już samemu założeniu przedsiębiorstwa towarzyszyły bardzo istotne momenty podające z góry w wątpliwość jego żywotność. Decyzja uruchomienia "Azotu" była bowiem powzięta bez dokładnych badań ekonomicznych i finansowych, i w zbytnim pośpiechu, wbrew zdaniu ówczesnego kierownika Sekcji Przemysłowej Centrali Odbudowy Galicji.

Później niewątpliwie wielką i często powtarzaną rolę odegrały okoliczności zewnętrzne, niezależnie od czynników dysponujących. Należy zaliczyć do nich wystąpienie na widownię racjonalnie urządzonego Chorzowa, ciągłe postępy techniki chemicznej, zmuszające do nieustających,

wielkich i kosztownych zmian w aparaturach i t.p.,późniejszym zaś okresie katastrofalne załamanie się rynku światowego w żelazocjankach, osłabienie "Azotu" w zakresie elektrolizy i jej produktów przez powstanie Mościc i raptowny spadek cen na cjanki, spowodowany spadkiem cen srebra.

Doszły do tego jeszcze przeciwności, jakie musiał zwalczać w tym okresie cały polski przemysł. Przedsiębiorstwo tak nieżywotne jak "Azot" musiało ucierpieć na nich najwięcej. Tu należy dwukrotna dewaluacja pieniądza /marki i pierwszego złotego/, niszcząca nikłe środki obrotowe, nie mniej jak ogólna dekapitalizacja Polski powodująca podniesienie stopy procentowej i nadmierne obciążenie przedsiębiorstwa odsetkami.

W jakim stopniu na niepowodzenie "Azotu" do roku 1930 wpłynęły te wszystkie okoliczności zewnętrzne, a w jakim stopniu olbrzymie te, jak na zakres przedsiębiorstwa straty należy przypisać błędom kierownictwa, trudno jest określić.

Nie ulega jednakże wątpliwości, że z jednej strony w dyspozycjach technicznych panowała nieraz okresami chaotyczność i dorywczość, z drugiej zaś strony czynnikom finansowo dysponującym brakowało nieraz zdolności przewidywania, przynajmniej w sensie normalnej ostrożności doświadczonego przemysłowca, niemniej jak zdolności szybkiego i elastycznego dostosowywania

się w planach do zmieniającej się sytuacji zewnętrznej.

Ta ostatnia właściwość cechuje nieraz przedsiębiorczość publiczną w wyższym stopniu, niż prywatną, zwłaszcza gdy możność dyspozycji nie jest skoncentrowana w jednym odpowiedzialnym ręku, lecz jest rozłożona na szereg zespołów, których decyzja jest powolna, a koordynacja trudna, jak to właśnie miało miejsce przez długi okres czasu w "Azocie", gdy głównym ośrodkiem dysponującym był Bank Gospodarstwa Krajowego, ale de facto współgospodarzyły w nim zarówno Ministerstwo Przemysłu i Handlu jak i Ministerstwo Skarbu.

Nie ulega wątpliwości, że obecne kierownictwo "Azotu" jest o wiele sprawniejsze, niż to miało miejsce w latach poprzednich.

Nadmierny optymizm przy braku podstawowej ostrożności przemysłowej wpłynął na zwiększenie straty bilansowej w roku 1926, gdy opracowano plan nowych inwestycyj i powzięto decyzję podwyższenia kapitału akcyjnego. Zresztą poniekąd wolno było omylić się w ocenie szans zbytu poszczególnych produktów oraz trwania koniunktury. Znacznie gorzej jest jednak, że w nadmiernym optymizmie i w braku przezorności, opracowując nowy plan inwestycyjny, nie wzięto dostatecznie pod uwagę stanu technicznego fabryki, fatalnego stanu budynków i urządzeń zaniedba-

nych w latach poprzednich, jak pisze sam "Azot" w jednym ze swych sprawozdań, konieczności kapitalnych remontów, co uprawniło się w całej pełni już w dwa lata później. Zaniedbanie tego odcinka w planowaniu w roku 1926 miało bardzo znacznie powiększyć późniejsze straty. Następne lata jeszcze pogorszyły stan budynków i urządzeń, a zło to było tak wielkie, iż pod nowymi rządami nie mogło być jeszcze w całości usunięte i po dziś dzień w pewnej mierze ciąży na kalkulacji i bilansach "Azotu".

Otóż w tym okresie nie troszczono się dostatecznie o już istniejące urządzenia, a decydowano się łatwo na nadmierne inwestycje w nowych działach i to nawet w takich, które jak cjanki, wobec zmiany koniunktury nigdy nie mogły być uruchomione.

Najpoważniejsze wątpliwości co do racjonalności dyspozycji kierowniczych "Azotu" można mieć jednak w związku z przełomem lat 1927-1929, gdy nagle załamały się żelazocjanki i błękity, oraz gdy osłabił się przez stworzenie Mościc dział elektrolizy. Czy wówczas, zamiast wkładać nowe duże środki w "Azot" i angażować bezpośrednio lub pośrednio nowe pieniądze podatkowe, nie należało przedsiębiorstwa jak najprędzej zlikwidować?

W związku z tym pytaniem trzeba z jak największym naciskiem podkreślić, że "Azot" nie miał wówczas i nie ma dzisiaj żadnego poważnego znaczenia dla

programu produkcji krajowej i że mógł być wówczas tak samo, jak i teraz znakomicie zastąpiony przez istniejącą przedsiębiorczość prywatną.

Wydaje się, że gdyby w okresie 1927 - 1929, może w końcu roku 1928 lub w roku 1929, gdy niektóre katastrofy, grożące "Azotowi", zaczynały się już zarysowywać na horyzoncie, była zapadła decyzja wstrzymania bardzo stratnego już wówczas ruchu oraz likwidacji przedsiębiorstwa, to olbrzymia stosunkowo strata 5.500.000 zł. z roku 1930 byłaby się zredukowała bardzo znacznie. Dalsze utrzymanie danego warsztatu pracy ze względów ogólnych, a tym bardziej ze względów kalkulacji prywatno-gospodarczej B.G.K. było decyzją zupełnie nieracjonalną.

Czy zresztą już wówczas, o ile nie chciało się likwidować "Azotu", nie można było przeprowadzić radykalnej operacji, wykonanej w roku 1931 i przedsiębiorstwo usanowane finansowo oddać w wyłączną gestię Chorzowowi? Wydaje się, że operacja taka byłaby o wiele mniej kosztowna w roku 1928, niż w roku 1931.

Za umiejętne przeprowadzenie "Azotu" w obecnej dobie, obecnemu zarządowi i obecnej dyrekcji niewątpliwie należą się słowa uznania, ale z punktu widzenia interesu finansowego Państwa oraz gospodarstwa społecznego przeprowadzenie likwidacji "Azotu" już np. w 1928 roku byłoby wielką zasługą.

5. STWIERDZENIA I WNIOSKI KOMISJI.

Na podstawie sprawozdań Podkomisji badającej działalność przedsiębiorstwa: "Spółka Akcyjna AZOT w Jaworznie", sprawozdań i bilansów tego przedsiębiorstwa, konferencyj Prezydium Komisji z przedstawicielami Ministerstwa Przemysłu i Handlu, Ministerstwa Spraw Wojskowych i Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie oraz z przedstawicielami badanego przedsiębiorstwa z udziałem rzeczoznawców i przedstawicieli konkurencyjnych przedsiębiorstw prywatnych, Komisja stwierdza co następuje:

1. Spółka Akcyjna AZOT w Jaworznie nie jest przedsiębiorstwem o doniosłości ogólno-państwowej.
2. Przedsiębiorstwo to posiada monopol faktyczny w zakresie elektrolizy soli potasowych i produkcji żelazocjanków, natomiast konkuruje z przedsiębiorczością prywatną w zakresie siarczanu miedzi, wapna chlorowanego, nadboranu sodu, boraksu i środków owadobójczych.
3. Wpływ przedsiębiorstwa na konkurencyjną przedsiębiorczość prywatną, zwłaszcza w zakresie środków owadobójczych, był ujemny.
4. W dziedzinie zbytu produktów przedsiębiorstwo jest wyłącznym dostawcą siarczanu miedzi rolniczego dla P.K.P.

5. W dziedzinie zakupów przedsiębiorstwo płaci ceny niższe od cen rynkowych za niektóre produkty Zjednoczonych Fabryk Związków Azotowych w Mościcach i Chorzowie i kilku innych dostawców. Zniżki te są uzasadnione względami handlowymi lub gospodarczymi. Ma to miejsce szczególnie przy tych produkcjach "Azotu", które stanowią dalszy etap produkcji dostawcy, jak np. produkcja żelazocjanków z karbidu i azotniaku produkcji chorzowskiej.

6. Poza normalnymi kredytami towarowymi przedsiębiorstwo korzysta jedynie z długoterminowej pożyczki B.G.K.

Wyniki finansowe przedsiębiorstwa.

Wyniki finansowe, obliczone według zasad podanych w ogólnej części sprawozdania i oparte na wynikach szczegółowej analizy bilansowej za okres 1928-1936 zawartej w sprawozdaniu szczegółowym przedstawiają się następująco:

A. Wyniki finansowe dla Skarbu Państwa:

1. Strata kapitałowa B.G.K.	Zł. 5.353.000.-
2. Koszty kapitału B.G.K. zaangażowanego w przedsiębiorstwie w postaci kapitału zakładowego w latach 1928-1930 w wysokości 6% w stosunku rocznym od sumy zł 2.832.000.- x/	Zł. 510.000.-

x/ Ponieważ środki na działalność Państwa jako przedsiębiorcy były czerpane bezpośrednio lub pośrednio z państwowych operacyj kredytowych, których koszt przekraczał z reguły 8% w stosunku rocznym, Komisja stwierdza, że inwestycje te powinny były wykazać rentowność zbliżoną do kosztów obsługi długów państwowych, pokrywanych w części budżetu "Długi Państwowe" z ogólnych dochodów Skarbu, Komisja przyjęła jednak tylko 6% w stosunku rocznym jako oprocentowanie pieniędzy skarbowych zaangażowanych w przedsiębiorstwie.

B. Wyniki finansowe przedsiębiorstwa.

Nadwyżka strat bilansowych Zł. 4.285.000.-

Na podstawie powyższych stwierdzeń Komisja przedkłada Rządowi następujące

WNIOSKI

1. Przedsiębiorstwo:"Spółka Akcyjna AZOT w Jaworznie" nie posiada doniosłości ogólno-państwowej, gdyż żadna niezaspokojona potrzeba zbiorowa nie przemawia za utrzymaniem go w rękach Państwa, wobec czego przedsiębiorstwo to powinno być sprzedane kapitałowi prywatnemu za cenę w obecnych naszych warunkach słuszną i osiągalną, przy rozłożeniu ceny sprzedaży w razie potrzeby na odpowiednie raty.

2. Jak długo nie nastąpi sprzedaż "AZOTU" w ręce prywatne należy uzgodnić interesy AZOTU, jako przedsiębiorstwa państwowego, ze słusznymi interesami przemysłu konkurencyjnego prywatnego w zakresie produkcji nadboranu sodu i boraksu oraz środków owadobójczych przez arbitraż samorządu przemysłowo-handlowego, przewidziany w ustawie i statutach Izb Przemysłowo-Handlowych.

